

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2022

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2022

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

REDAKTÖR: Andreas Sandberg

WEBB: www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNR: SK22099

ORIGINAL: New Normal

TRYCK: Åtta.45 Tryckeri AB, Stockholm 2022

ISSN: 2000-1088

BESTÄLL FLERA EXEMPLAR PÅ: <http://webbshop.svenskakyrkan.se>

OBS: Anställda inom Svenska kyrkan:

<http://internwww.svenskakyrkan.se/verksamhetsstöd> (välj Webbshop)

KUNDTJÄNST WEBBSHOPEN: tel 0380-55 64 00

FOTO: Magnus Aronson/Ikon

Mijjömärkt trycksak, 3041 0001

Innehåll

Förord.....	5
-------------	---

KAPITEL 1

Berättelsen om kyrkan som försvann: Röster om pandemihanteringen i två pastorat i Linköpings stift	7
---	---

KAPITEL 2

Från organisation till nätverk – att möjliggöra för ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet.....	23
--	----

KAPITEL 3

Gudstjänst, unga vuxna och delaktighet.....	47
---	----

KAPITEL 4

Kommunikation med kyrkans framtid – kan man skicka brev till den som är under 30 år?	67
---	----

KAPITEL 5

Nästan som vanligt – erfarenheter av nära digitala samtal	93
---	----

KAPITEL 6

Kyrkovalet 2021 – valdeltagande och valresultat.....	101
--	-----

KAPITEL 7

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2021	115
--	-----

Förord

För oss som arbetar och verkar inom Svenska kyrkan medför händelser i vår omvärld ständigt nya utmaningar som på olika sätt förändrar förutsättningarna för vår verksamhet. *Nyckeln till Svenska kyrkan* har som ambition att bidra med ett aktuellt kunskapsunderlag som kan vara ett stöd vid beslut och stimulera till vidare reflektion bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda.

Årets Nyckel omfattar sju kapitel som spänner över flera olika teman. Två av kapitlen ger en inblick i det viktiga arbete som utförs av Svenska kyrkans ideella medarbetare. Upplevelser av gudstjänst bland unga vuxna och strategier för kommunikation med unga är ytterligare exempel på teman som avhandlas i årets utgåva.

Ett viktigt syfte med *Nyckeln till Svenska kyrkan* är också att stimulera kyrkligt aktiva att söka kunskap och göra egna analyser utifrån förhållanden i den egna församlingen. I det sammanhanget är de statistiksidor som du hittar på Svenska kyrkans intranät ett användbart verktyg. Här finner du en översikt av statistik, undersökningar och andra rapporter som du kan behöva i ditt arbete: <http://statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor>.

Min förhoppning är att årets Nyckel kan bidra till reflektion kring de utmaningar och möjligheter vi har att hantera framöver.

Helén Ottosson Lovén
Generalsekreterare

Kapitel 1

Berättelsen om kyrkan som försvann: Röster om pandemi- hanteringen i två pastorat i Linköpings stift

PATRIK HAGMAN

Svenska kyrkan har vid flera tillfällen de senaste åren visat att man trots det myckna talet om trög organisation förmår anpassa sig och möta upp mot hastigt uppkomna förändringar, så som flyktingvågen 2015. Det gällde även pandemin. "Vi ställer inte in, vi ställer om" blev slagordet, och ställde om gjorde man verkligen. I denna artikel kommer jag på intet sätt kunna överblicka hela denna omställning, som berörde nästan alla av kyrkans anställda och så gott som all verksamhet. Däremot vill jag lyfta fram några perspektiv som lätt kan glömmas bort om vi endast utvärderar pandemin utgående från egna minnen, statistik och de anställdas perspektiv.

Denna artikel bygger på ett kvalitativt material och syftet är därmed inte att ge en helhetsbild eller att komma med generaliserbara ut-sagor om hur kyrkan hanterat pandemin. Snarare är syftet dels att låta ett antal röster komma till tals som riskerar glömmas bort i kyrkans interna diskussioner, dels att fördjupa bilden som statistik och enkätundersökningar ger oss genom att ta del av de perspektiv som människor som verkar i kyrkan själva ger uttryck för.

Jag har undersökt två församlingar i Linköpings stift.¹ Jag har valt dem med en strävan efter att få två olika bilder av hur kyrkan hanterade pandemin. Den ena församlingen ingår i ett stort pastorat i

¹ Bakgrunden till undersökningen är en motion i stiftsfullmäktige i Linköpings stift.

en stor stad, den andra präglas av småstad och landsbygd. Jag visste också att den ena församlingen stack ut genom ganska strikta nedstängningar, medan den andra valde en mer friare hållning till myndigheternas rekommendationer. Vidare utmärkte sig den ena församlingen av vad som kan beskrivas som ena ytterligheten när det gällde digitala gudstjänster: Gudstjänster som helt och hållet utformades för det digitala mediet.² Dock har jag i denna artikel inte fokuserat på att jämföra dessa två församlingar utan snarare vill jag lyfta fram ett antal perspektiv som kommer till uttryck i båda församlingarna, mer eller mindre tydligt.

Jag gjorde två fokusgruppintervjuer³ i vardera församlingen, en bestående av kyrkvårdar och en bestående av unga ledare. Mitt valda fokus var alltså på engagerade ideella. Andra val hade givetvis varit möjliga och i sig väl motiverade. Orsaken till att jag inte valde att exempelvis samla medlemmar som var mindre starkt knutna till församlingen var delvis praktisk – dessa är betydligt svårare att nå. Men också för att jag hade en föraning om att dessa grupper av engagerade ideella inte riktigt hörts i diskussionen om pandemihanteringen i kyrkan. Det skulle visa sig att denna föraning bekräftades av mina informanter.

Jag intervjuade även församlingsherdarna⁴ och pedagogerna i vardera församlingen. Det huvudsakliga syftet med dessa intervjuer var att få en helhetsbild av de vägval som gjorts i församlingarna och hur verksamheten hade sett ut under pandemins olika skeden. Men givetvis var dessa personers egna iakttagelser och erfarenheter också av intresse.

KYRKAN SOM FÖRSVANN

Det mest tydliga resultatet i de intervjuer jag gjorde för denna artikel var att en grupp, åtminstone initialt, helt verkar ha glömts bort i kyrkans omställning i dessa församlingar, nämligen de aktivt engagerade ideella medlemmarna. Dessa involverades inte alls i besluten kring hur man skulle ställa om verksamheten, och

2 Den andra ytterligheten är en enkelt filmad "normal" gudstjänst, där ingen anpassning görs för mediet.

3 Samtliga intervjuade är anonymiserade i denna artikel, men införstådda med att för den som har insyn i kyrkan och Linköpings stift är det inte omöjligt att gissa sig fram till vilka pastorat det rör sig om. Bl.a. av denna orsak har jag i låg grad refererat till direkta citat från de anställda jag intervjuade. Alla beskrivningar av pandemihanteringen lokalt bygger på dessa intervjuer. Jag vill passa på att tacka alla informanter, och särskilt de anställda i de två församlingarna som hjälpte mig få kontakt med de ideella jag intervjuade. Ett särskilt tack även till mina kollegor vid Linköpings stift, Susanna Löfgren och Marie Amnéus Hagman, så hjälpt mig både med sin kännedom om stiftet och med analysen av materialet jag samlat in, samt Sara Fransson, forskare på avdelningen för kyrkoliv vid Kyrkokansliet för hjälp med forskningsfältet.

4 Det råkade sig så att dessa på olika sätt hade bytt tjänster under pandemin, men så att de kunde ge mig den information jag behövde även om de inte suttit på den post på vilken jag intervjuade dem under hela perioden.

informerades personligen bara i något fall om de beslut som fattades. Ännu två år senare väcker de beslut som fattades våren 2020 starka känslor bland de ideella medarbetare som jag intervjuade:

INTERVJUARE: Och det vet jag att här i [pastoratet] så gick man ju in för att man stängde allt då.

INFORMANT: Mm, brutalt nedstängt.

INFORMANT: Ja, förskräckligt.

INFORMANT: Ja, det var det.

INTERVJUARE: Hur upplevde ni det beslutet då liksom?

INFORMANT: Hemskt. (KV2, 2)⁵

Dessa kyrkvårdar (som i flera fall också är förtroendevalda och aktiva i flera av kyrkans verksamheter) involverades inte på något sätt i omställningen, varken i diskussioner kring vad som skulle göras eller i genomförandet av den nya verksamheten.

INTERVJUARE: Ni kommer inte ihåg att man i något skede skulle ha diskuterat om man skulle kunna involvera ideella på något vis?

INFORMANT: Nej.

INFORMANT: Nej.

INFORMANT: Nej, tyvärr.

INTERVJUARE: Är det någonting som ni skulle ha ställt upp på om man skulle ha frågat liksom?

INFORMANT: Ja, hade de frågat så kunde jag ställt upp.

INFORMANT: Alltså, i början då satt man ju där hemma ... alltså, det var ju en väldigt konstig situation. Alltså, när man då ... ja, 70-plussare, så skulle man ju inte ut i samhället alls och, jag menar, då är man van att vara den där som annars hjälper till och fixar och donar och verkligen ställer upp när det behövs. Och så skulle man ställa upp genom att sitta hemma och gömma sig ungefär. (KV1, 9)

5 "KV"=Kyrkvårdar, "UL"=unga ledare. Siffran efter förkortningen anger församlingen och den sista siffran sidnumret i de transkriberade intervjuerna.

Det är givetvis lätt att förstå hur det kom sig att dessa kyrkvårdar inte inkluderades i pandemihanteringen i högre grad. Initialt visste vi inte hur farlig smittan var, och flera av dessa människor hör till den grupp som särskilt skulle skyddas. De anställda hade en rad perspektiv att förhålla sig till, och ansvar även för en stor del av de uppgifter som dessa ideella inte hade insyn i. Samtidigt är det tydligt att denna grupp, som var van att ge flera timmar av sin tid åt kyrkan varje vecka, helt verkar ha glömts bort. Det är inte bara ett misslyckande ur ett organisatoriskt perspektiv, utan även pastoralt – det verkar som dessa människors behov av meningsfulla sysslor och deras vilja att ta ansvar i församlingen glömdes bort.

Över lag blir det tydligt att de anställdas och de ideellas perspektiv på pandemihanteringen skiljer sig åt. Det är i sig naturligt, de ideella kan inte ha insyn i alla de problem som behövde lösas, och för de anställda var kyrkvårdarna en av många gruppers behov som man måste hantera. För de präster som jag intervjuade verkar begravnings- och sorgesamtal varit det område som upplevdes som svårast att hantera under pandemin, ett område som ideella sällan är involverade i.

Men de intervjuer jag gjort tyder på att flera av de val som gjordes av kyrkan generellt – inte minst betoningen på digitalisering – bygger på en missuppfattning om vilken roll kyrkan spelar för de engagerade medlemmar som mina informanter representerar. Hade man involverat dessa röster i processen hade vissa aspekter av hanteringen av pandemin sannolikt sett annorlunda ut. Ett tydligt exempel är firandet av nattvard, som på de flesta ställen upphörde.

INTERVJUARE: Finns det andra saker som ni tänkte eller har tänkt att: "Varför gjorde man inte det här?", saker man skulle ha kunnat göra med tanke på de begränsningarna som ändå fanns liksom?

INFORMANT: Mm. Ja, det som saknades mest var ju att fira nattvard någon gång och det borde man kunna ha löst på någon utomhusvariant. Det måste inte vara varenda punkt, det går att lösa på många sätt. Man kan ... det finns några saker som är viktiga i, vad heter det

INTERVJUARE: Ja, i liturgin?

INFORMANT: I mässdelen, men man kanske inte måste ha alltihop så det blir långt eller för kallt eller någonting, men att lösa med muggar och ... alltså, jag tycker att det var lite fantasilöst.

INFORMANT: Ja.

INFORMANT: Mm. Ja, för det tog ju lång tid innan man fick fira nattvard. (KV2, 14)

Det är svårt att inte hålla med informanten i det faktum att om kyrkan hade gjort det till en prioritet att se till att kyrkans medlemmar skulle ha möjlighet att ta emot nattvarden så hade de varit möjligt att genomföra, även i det tidiga skede när det ännu var oklart hur smittan spreds och hur farlig den var. Man kunde ha kunnat hitta lösningar för utdelandet av nattvarden där risken för smittspridning var marginell, och i många församlingar hittade man sådana lösningar, även om de församlingarna var i minoritet. Valet att sluta med nattvard direkt och helt visar på en prioritering. Det gäller i ännu högre grad att man inte omprövade det beslutet när kunskapen om smittoriskerna och sjukdomens allvar ökade. Även om dessa beslut inte fattades med teologisk argumentation, visar de på en inbäddad teologi i arbetssättet, det vill säga en teologi som kanske inte är explicit formulerad men som kommer till uttryck i det praktiska handlandet.⁶

Ett annat exempel handlar om den sociala kontakten i församlingen.

INFORMANT: En annan sak som man också kan göra, som präst eller de som jobbar i kyrkan, så kan man ju ringa till folk och det har ingen som har gjort ute hos oss heller till de som är mycket äldre än vad jag är, ...

INFORMANT: Det har vi gjort i [distrikt], tagit ...

INTERVJUARE: Från kyrkan? Ni har gjort det från församlingen?

INFORMANT: Ja. Mm.

INTERVJUARE: Berätta.

INFORMANT: Ja, vi ... jag vet att den och den går till kyrkan, då tänkte jag att: "Jag kan ju ta en telefon och slå till den och prata lite", och det gjorde jag och det ... de tyckte att det var bra.

INTERVJUARE: Men det här var någonting som du gjort helt på eget initiativ?

INFORMANT: Ja. (KV1, 10)

Denna kyrkvård hade alltså på eget initiativ börjat ringa runt till de äldre församlingsborna. Det hade varit möjligt att organisera upp telefonkontakter bland dem som kommer till kyrkans verksamheter,

6 Om inbäddad teologi som en av teologins röster, se Watkins, 2020.

om det hade uppfattats vara viktigt att göra. Och man kan givetvis tänka, som informanten ovan verkar göra, att när en ideell medarbetare i församlingen bestämmer sig för att ringa runt till äldre personer i församlingen, på eget initiativ, så är det en del av församlingens verksamhet. Det är faktiskt i linje med vad kyrkan allt oftare officiellt vill framhålla. Men här är min poäng att detta är ett exempel på något som de ideella såg ett behov av och som de anställda i dessa församlingar inte verkar ha kommit att tänka på (även om det gjordes i många andra församlingar).

Båda dessa exempel är intressanta, eftersom de ideella i dessa exempel har kyrkans officiella kyrkosyn på sin sida. Under en lång tid har Svenska kyrkan betonat att man vill komma bort från en kyrka där de anställda ses som kyrkans subjekt och medlemmarna som objekt för verksamheten.⁷ Och Svenska kyrkan förstår sig som en sakramental gemenskap, där ord och sakrament tillsammans skapar kyrkan (Confessio Augustana VII). Ärkebiskopen var också väldigt aktiv i att gentemot myndigheterna argumentera för att man skulle ha möjlighet att samlas i kyrkor på liknande sätt som på till exempel gym.⁸ Vad de engagerade medlemmar jag intervjuade ger uttryck för är att kyrkan under pandemin verkade glömma bort detta och i praktiken återvände till äldre kyrkosyner som man länge arbetat för att göra upp med – en kyrka med ensidig betoning på det predikade ordet; samt en kyrka där arbetet utförs endast av anställda.

Det är värt att stanna upp inför hur annorlunda de anställdas upplevelse var jämfört med denna grupp av engagerade ideella. De första veckorna i pandemin uppfattades säkerligen för de anställda som hektiska, med långa möten där allt man planerat nu måste omvärderas. För denna informant, van att aktivt delta i kyrkans verksamhet flera gånger i veckan var upplevelsen en annan.

INFORMANT: Alltså, för mig blev det som att kyrkan inte fanns. (KV1, 6)

Allt det kyrkan var för denna person upphörde över en natt, och det ersattes inte med andra typer av verksamhet. Hen blev inte tillfrågad om sin åsikt, hen efterfrågades inte för sina insatser. Och detta skedde i en tid när hen behövde dessa saker mer än någonsin.

I den andra församlingen där jag gjorde intervjuer var den initiala reaktionen likartad, men under sommaren 2020 började man med en del aktiviteter som uppskattades mycket. Man hade vandringsgudstjänster där kyrkvårdarna engagerades, och man började hålla

⁷ Se Hagman 2013, 2018.

⁸ <https://www.sydsvenskan.se/2021-11-29/arkebiskopen-vaccinbevis--bryter-mot-religionsfriheten>

kyrkan öppen under vissa tider där de ideella blev ansvariga för verksamheten. De kyrkvårdar jag intervjuade uppskattade dessa saker mycket, vilket visar att deras hårda kritik mot att man i deras pastorat valde att inte alls fira gudstjänst inte handlade om att man till varje pris ville ha det som man var van vid. De är självklart medvetna om att man måste ställa om, kritiken handlar om att man ställde om på ett sätt som inte motsvarade deras förväntningar på vad kyrkan är. Men deras kritik gick fram – det vittnar även den präst jag intervjuade om – och man gjorde vissa anpassningar, speciellt under 2021. En del rebelliskhet förekom också – så att det trots att man inte fick fira gudstjänst plötsligt förekom både psalmsång, textläsning och betraktelser under den tid som kyrkan var öppen (samt improviserat kyrkkaffe utanför).

Medan kritiken mot de inställda gudstjänsterna var hård, och särskilt mot att nattvard inte firades, var de kyrkvårdar jag intervjuade desto positivare till de nya former av verksamhet som infördes och som motsvarade deras förväntningar och behov. Både vandringsgudstjänsterna och den av frivilliga öppethållna kyrkan ses av de intervjuade som saker som gärna får fortsätta efter pandemin.

DEN OINTRESSANTA DIGITALISERINGEN

Den aspekt av kyrkans pandemiomställning som fått mest uppmärksamhet, åtminstone inom akademien, handlar om digitaliseringen.⁹ Trots att en hel del redan har publicerats på detta tema, kvarstår många frågor. Den kanske viktigaste frågan handlar om vilka grupper det egentligen är som har tittat på alla de webbsända gudstjänsterna som församlingarna har åstadkommit. Så som sociala medier fungerar idag är det inte troligt att man nått de personer som annars inte har kontakt med kyrkan i någon större utsträckning. De anekdotiska svar som denna undersökning fångat upp (och som jag även annars snappat upp) tyder på att en viktig grupp som uppskattat webbsända gudstjänster är kyrkvana personer som har anknytning till en viss plats, men som inte bor på platsen i fråga. En av prästerna jag intervjuade berättade att en grupp asylsökande som församlingen tidigare hade nära kontakt med, och som sedan förflyttades från församlingens område till ett annat boende, hörde till dem som aktivt kommenterade på församlingens sociala medier-konton.

Det framgår tydligt i min undersökning att de ideella jag intervjuade, som vanligtvis är aktiva gudstjänstbesökare, inte hade följt de webbsända gudstjänsterna i någon större utsträckning. De kände inte heller till andra i sin bekantskapskrets som gjort det. De argumenterade på fråga om varför den digitala gudstjänsten inte attraherade

⁹ Se t.ex. Fahlgren, Lockneus, Strömner 2021; Campbell, Dyer 2022. Se även artiklar i *Nyckeln till Svenska kyrkan* 2021.

säger rätt mycket om vad en gudstjänst är ur de gudstjänstaktivitas perspektiv och förtjänar därför citeras i sin helhet.

INFORMANT: Mm, jag lyssnade och tittade rätt mycket i början, men som sagt, det var ... jag skulle inte ens vilja kalla det för gudstjänst, det var en andakt.

INFORMANT: Mm, stämmer.

INFORMANT: Ja.

INFORMANT: Och så störde det mig så, men det är väl petitesser, med en präst bara i kavaj och rundkrage eller klänning. Jag vill ha med ett röcklin eller ...

INTERVJUARE: Ja, att det kännas mera som gudstjänst.

INFORMANT: Ja.

INFORMANT: Ja, det blir en markering. Det är sant.

INTERVJUARE: Kan du sätta ord på liksom vad du saknar när du säger att det inte var en gudstjänst ens?

INFORMANT: Ja, hela den liturgiska biten. Den saknade jag, för även om man går i en gudstjänst, så är det inte alltid predikan talar till en, men liturgin finns och förhoppningsvis en och annan bra psalm [skrattar] också, som man kan ... och så texterna förstås och bönerna. Nej, ja, så tror jag.

INTERVJUARE: Mm, vad säger ni andra?

INFORMANT: Jag ... jo, men det här att man inte är aktiv själv. Går du i en gudstjänst, då är du ju aktiv själv. Det kan jag vara vid en digital också, men det är ju inte detsamma att sitta och läsa med eller någonting sånt, och det är ju mycket av det som inte är med på det digitala heller, utan det är ju psalmer och dagens ord och så där, så att det kan jag väl sakna, om jag ska säga att jag saknar något, men i syfte att jag ska få känna att jag har hört klockorna ringa, att jag är med på något sätt och så där, då kan jag tycka att det digitala är fint, för det finns ju med.

INFORMANT: Men hela den sociala delen försvinner ju platt, så jag måste säga att jag var ingen stor konsument, men hellre radio-gudstjänsten. (KV2, 11–12)

Dessa kyrkvårdar lyfter alltså fram liturgin – inklusive liturgisk klädsel, gudstjänstdeltagarnas egna aktiva deltagande samt den

sociala gemenskapen som avgörande för att en gudstjänst är en gudstjänst. I det pastorat dessa kyrkvårdar är verksamma gick man in för vad som kan beskrivas som den ena ytterligheten när det gäller webbsända gudstjänster: förinspelade gudstjänster starkt anpassade efter vad som anses fungera i mediet: ingen liturgi, fokus på en betraktelse, sång och bön. Dessa gudstjänster producerades av pastoratets kommunikatörer för hela pastoratet, där församlingarna och deras anställda turades om att medverka.

Därför är det intressant att det som kyrkvårdarna saknade, och som för dem innebar att andakterna inte var "riktiga gudstjänster" var just det som man medvetet valde bort: liturgiska kläder och liturgi. Att den egna aktiviteten lyfts fram och att predikan inte ses som det mest centrala illustrerar åter igen skillnaden mellan de anställdas perspektiv och de ideellas. Det är lätt att förstå att för en präst som ägnar flera timmar åt att förbereda predikan framstår den som det centrala, och det som man väljer överföra till det digitala mediet. Men för den vana gudstjänstbesökaren är det ofta andra saker som är viktigare. Även när det gäller digitaliseringen av gudstjänsterna är det alltså troligt att diskussionen hade sett annorlunda ut om de ideella hade inkluderats från början. De digitala gudstjänster som erbjöds uppfattades inte som alternativ till den vanliga gudstjänsten.

Denna skepsis mot de webbsända gudstjänsterna verkar inte ha berott på att tekniken var främmande eller otillgänglig (även om de intervjuade tänker sig att det kan gälla för vissa andra). De hade i de flesta fall sett någon webbsändning i början av pandemin.

Ändå kan man förstås tänka sig att detta är en generationsfråga. Inte heller de ungdomar jag intervjuade hade sett de webbsända gudstjänsterna, men mer intressant var hur de förhöll sig till digital verksamhet riktad till ungdomar.

INTERVJUARE: Är det skillnad på om församlingen ordnar någonting då, att man verkligen samlar människor på samma plats liksom så här eller om man bara ordnar träffar och så här digitalt?

INFORMANT: Mm. Ja, men det är väl lättare att ses liksom i verkligheten, så man ... då kan man ju ändå hitta på konkreta saker, eller så här, och hitta på något, för att gör man något roligt tillsammans, så är ju det kanske lite roligare än att ... alltså, det är klart, det kan ju vara kul att stå och prata bara, men det är väl lite roligare att göra saker också liksom och man får lite mer så här ... ja, men lite idéer och ... allmänt liksom, tror jag.

INFORMANT: Nej, men det är ju en skillnad, eller, ja, jag tänker om man träffas mer i verkligheten så, så får man ju mer kontakt

med andra människor än vad man gör på nätet, det ... och så. Och sen tänker jag även i skolan, man lär sig ju mycket, mycket mer än vad man gör på ... att sitta och prata digitalt. Ja.

INTERVJUARE: Tycker ni att det är bra att man valde att ... här, att man ska träffas på riktigt i alla fall?

INFORMANT: Ja, för om man träffas på Zoom, det är ju inte direkt samma grej, för alltså en del av det roliga här som man kan göra för oss ungdomar, det är att man kan vara här och, alltså, spela pingis och biljard och det kan vi inte göra över Zoom, så. (UL2, 7–8)

Här utmanas i någon mening talet om en generation av ”digitala urinvånare”, åtminstone tanken att för denna generation är skillnaden på att mötas ansikte mot ansikte eller digitalt av liten betydelse. I båda församlingarna som de intervjuade ungdomarna kom från är ungdomsarbetet i väldigt låg grad digitaliserat. Den enda teknologi som används i större utsträckning är SMS, och ungdomarna var väldigt nöjda med det. Den ena gruppen hade en Facebook-grupp men intresset för den var rätt svagt bland ungdomarna.

Den något överraskande slutsatsen som man kan dra av alla fyra fokusgruppintervjuer är att för de intervjuade verkade digitaliseringen spela mycket liten roll i deras uppfattning om hur kyrkan hanterat pandemin. Det här väcker förstås en rad intressanta frågor. Om dessa digitala satsningar inte möter behov hos de som är aktiva i kyrkans ”vanliga” verksamhet, vem är det då som de når? Detta är något som behöver undersökas ytterligare.

DET AVLÄGSNA BESLUTFATTANDET

Det område där det kanske är enklast att dra lärdomar av pandemin är hur beslutsfattandet gick till. Även om nästa ”kris” inte handlar om en pandemi kommer liknande vägval att behöva göras, och de erfarenheter man har med sig kan komma till nytta i en ny situation.

När det gäller pandemin bestämde Svenska kyrkan att beslut om hur anpassningen skulle ske skulle tas av kyrkoherdarna på lokal nivå. Motiven för detta beslut håller även när de betraktas i backspegeln. Skillnaderna var stora, både när det gäller förutsättningar och smittspridning, och om besluten fattats på nationell eller stiftsnivå skulle det med säkerhet medfört en betydligt ”trubbigare” hantering. Det finns dock två iakttagelser som kan göras kring detta utgående från mitt insamlade material. För det första skapade skillnaderna mellan församlingar i fråga om beslut som rörde till exempel gudstjänstfirande starka reaktioner.

Det faktum att olika pastorat och stift valde att göra olika skapade stor irritation, vilket även de anställda jag intervjuade vittnade om. De olika lösningarna uppfattades som orättvisa. Om denna irritation faktiskt hade varit mindre ifall alla hade gjort lika är svårt att säga – även då hade säkerligen många varit missnöjda. Men det är säkert möjligt att hantera denna irritation mera medvetet om en liknande situation uppkommer igen.

Den andra iakttagelsen är att valet att låta besluten kring gudstjänsterna tas på pastoratsnivå inte riktigt gav det önskade resultatet. I det stora pastoratet jag undersökte kan man inte säga att beslut fattades utgående från de lokala förutsättningarna. Pastoratet innehåller både storstad och landsbygd, och i de små kyrkorna, där en gudstjänst kanske samlar färre än 10 personer i normala fall, var det svårt att förstå varför man skulle behandlas på samma sätt som de större innerstadskyrkorna. Om intentionen var att besluten skulle fattas utgående från den lokala situationen borde beslutsfattande kanske ha delegerats ett steg till, till församlingsherdarna.

Som jag redan konstaterat var kyrkvärdarnas kritik av dessa beslut välgrundade med hänsyn till Svenska kyrkans teologiska självförståelse. Linköpings stift har de "Sju rörelserna" som biskop Martin Modeus formulerat i sitt herdabrev genomsyrat arbetet under en längre tid. Tanken med de sju rörelserna är att peka ut riktningen för församlingsutveckling. Det är tydligt att besluten under pandemin i flera fall gick direkt emot intentionen med dessa rörelser – tydligast i synen på församlingsmedlemmarna och de anställda. Rörelsen som gäller kyrkotillhöriga är "från brukare till bärare" och de anställda beskrivs med rörelsen "från utförare till möjliggörare". Församlingssynen beskrivs enligt rörelsen "från verksamhetsproducent till gemenskap i liv". På alla dessa punkter gick rörelsen under pandemin åt motsatt håll.

Till en del är detta givetvis förstäeligt. Kyrkans teologiskt motiverade strävan måste alltid vägas mot den konkreta situationen man lever i. Men enligt de anställda och ideella jag intervjuat verkar det i dessa fall inte funnits någon diskussion kring denna spänning mellan teologiska ideal och konkreta förutsättningar. Snarare verkar diskussionen rört sig på en skala mellan de som ville vara ännu mera restriktiva än myndigheternas rekommendationer och de som ville tolka dessa mera fritt. Någon direkt teologisk diskussion kring hur man ska vara kyrka i en pandemi verkar inte legat till grund för de beslut som fattades i de undersökta pastoraten.¹⁰

¹⁰ Det finns givetvis exempel på församlingar där en sådan diskussion förekommit. I ett dokument med rubriken "Linköpings stift ställer om" som producerades inom stiftsorganisationen under pandemin citeras en kyrkoherde som säger så här: "Jag tog tag i Luthers sju kännetecken av kyrkan och försökte se att alla tecknen fanns på plats."

ATT VETA VAD MAN HÅLLER PÅ MED

Jag vill avsluta denna artikel med ett exempel på en verksamhet som enligt samtliga intervjuade hanterade pandemin mycket bra. Det handlar om den ena församlingens ungdomsarbete. I praktiken pågick ungdomsarbetet som vanligt under hela pandemin. Endast enstaka samlingar ställdes in helt, när situationen i trakten var som värst. Därutöver hittade man hela tiden sätt att träffas, ofta utomhus. Man hittade alternativ till sådant som inte gick att göra – i stället för att laga mat tillsammans åt man stora mängder Risifrutti. Man höll kontakt via SMS och meddelade den vägen var och hur man skulle träffas.

Detta innebar att både konfirmandarbetet och arbetet med de äldre ungdomarna kunde utföras genom hela pandemin, utan att ungdomar försvann eller grupperna minskade. Och faktiskt verkar de ungdomar som varit med under en längre tid tycka att vissa saker till och med blev bättre.

INTERVJUARE: Men är det någonting under pandemin som har hänt eller någonting ... jag menar just det här att man inte har kunnat resa till exempel, som du sa i början, tycker ni att, de har försökt att hitta på andra grejer att göra i stället?

INFORMANT: Ja.

INFORMANT: Vi har ju badat extremt [skrattar] mycket.

INFORMANT: Ja.[flera skrattar]

INFORMANT: Ja, men det är ju inte jättesvårt. Man kan ju hitta på så saker i Sverige eller i [hemorten] ändå. Det finns ju rätt mycket att göra. Det finns ju saker som, även om man är utomlands, så gör man ju typ ... finns det ju typ exakt samma saker man kan göra i Sverige.

INFORMANT: Det är bara varmare där.

INFORMANT: Bara att det är utomlands i stället.

INTERVJUARE: Ja, bättre väder. Tycker ni att de som jobbar här har liksom involverat er i just att fundera på vad man kan göra i stället, om man inte kan göra de saker som man har gjort tidigare?

INFORMANT: Jo.

INTERVJUARE: Hur?

INFORMANT: Ja, men det där att vi har dragit ut i skogen och grillat. Vi har ju gjort saker utomhus, men ändå inte bland massa människor.

INTERVJUARE: Precis, en annan sak som jag tänker mig att ni inte ha kunnat göra är just att åka på såna här grejer med många ungdomar från andra församlingar.

INFORMANT: De fixade ju så att vi ändå kunde åka ensamma då. Det var ändå jättekul, för vi har ju en bra gemenskap.

INFORMANT: Ja, det var rätt nice när vi åkte till [plats där ett stort ungdomsevent brukar hållas], men då var det ju inte så jättemånga heller. Det ... hade det varit jättemånga, så hade det varit så här trångt. [skrattar] Nu var det inte trångt.

INFORMANT: Jag tror att när vi själva också då blev det väl mer ... det blir en annan sammanhållning, eftersom att man är så få, så är det ju fler ... även fast man är mindre, så är det en större grupp, så att man är med fler personer.

INTERVJUARE: Så att till och med fördelar liksom?

INFORMANT: Ja, det var den bästa [namnet på eventet och platsen], som jag har varit på i alla fall. (UL2, 10–11)

Det här visar åter igen att anpassningar i sig inte behöver upplevas som problematiska – det verkade inte finnas någon besvikelse över att dessa ungdomar missat sin utlandsresa. Att ungdomarna inkluderades i diskussionerna om hur anpassningarna skulle göras verkar även i detta sammanhang ha varit avgörande. Så här säger deras pedagog.

PEDAGOG: Ja, då ... så vi ordnade och vi fixade såna grejer lite så där på egen hand och det blir väl naturligtvis inte alls samma sak, men det blev riktigt bra, ... det blev många såna här processer som ändå var bra, just det att ungdomarna var med och tänkte också: "Hur ska vi göra nu?", liksom.

INTERVJUARE: Ja, precis.

PEDAGOG: Mm, och det tycker jag, det bårdar ju liksom gott, att de vill göra de här sakerna, att de tycker att det är värdefullt och att man då tillsammans funderar på: "Hur ska vi fixa med det här då?" Och då tänker jag också som anställd ledare så vill jag möjliggöra så mycket som möjligt för dem, för det fanns ju alltid den tveksamheten då: "Är det så att ...", för man skulle göra riskanalyser, du vet hur det är, va: "Hur ska man ta sig till platsen? Kan de åka tillsammans? Ska de som är i samma skola gå i ... bo i samma tält?" (P2, 4–5)

Det som blir väldigt tydligt i mitt samtal med pedagogen är att hen har en väldigt klar bild av vad som är syftet med arbetet med ungdomarna. Hens arbete utgår från en uppfattning om att det sociala är det centrala, men inte så att syftet med kyrkans arbete är reducerat till det sociala, utan så att det sociala är förutsättningen för att arbetet ska vara möjligt att utföra. Att kyrkan har något att ge som går bortom enbart "god gemenskap" är tydligt när jag frågar vad hen tänker i fråga om vad kyrkan kan lära sig av pandemin.

PEDAGOG: Ja, man har ju fått en insikt i någonting som är väldigt bräckligt, alltså vår vanliga värld, [skrattar] och jag tänker, det händer ju många saker i den här tiden och många ungdomar upplever ju mycket oro så här, ... jag tror att kyrkan är väldigt viktig i de här lägena, att vi finns där på något sätt alltså. (P2, 3)

Utgående från detta syfte är det lättare att sedan bedöma vad som är omistligt och vad som kan förändras i kyrkans verksamhet. Och kanske det är så att just denna aspekt – vad målet är – är lite mindre komplicerat just när det gäller ungdomsarbetet, än om vi exempelvis jämför med prästens arbetsbild där så väldigt olika uppgifter ingår, eller kyrkans syfte som helhet. Detta oaktat verkar det som det är just här roten till det som blev mindre bra i kyrkans pandemihantering verkar finnas.

Pandemin innebar att den trygghet som finns i rutinerna och de invanda formerna försvann. Mycket av kyrkans självförståelse är nedlagd i dessa rutiner och former. När de försvann blev det för många anställda oklart vad som riktigt var syftet med alltihop. Kanske inte i en övergripande mening där man formulerar sig i termer av att föra ut Guds ord i världen, eller att vara en bild av Guds rike. Däremot på den aningen konkretare nivån där man tänker kring hur detta går till i praktiken. Därför blev det mera "kloka ord på Facebook" och mindre av det som församlingsmedlemmarna verkligen efterfrågade – som dessutom visar sig sammanfalla med just de tankar som de normala rutinerna bär upp: regelbundet gudstjänstdeltagande, former för inkluderande av ideella, betoning av det sociala.

När kyrkan nu uppdaterar krisplaner och rutiner för extrema situationer är det viktigt att man inte nöjer sig med att se till att flyktvägar och brandskydd är i skick. Även om det praktiska är viktigt måste frågan om hur man kan slå vakt om att kyrkans mål och mening inte glöms bort. En kris sätter även kyrkans självförståelse under press och historien ger oss många exempel på att det faktiskt kan gå riktigt illa. Här kan vi lära oss en hel del av pandemin. Enklast verkar detta kunna ske genom att församlingen – inte bara de anställda – inkluderas i samtalet.

REFERENSER

- Campbell, Heidi A. & Dyer, John 2022. *Ecclesiology for a Digital Church. Theological Reflection on a New Normal*. SCM Press, 2022.
- Fahlgren, Sune, Lockneus, Elin & Strömner, Daniel 2021. *Corona och kyrkorna. Lärdomar, digitala möten och beredskap för nästa kris*. Libris, 2021.
- Hagman, Patrik 2013. *Efter folkkyrkan. En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället*. Artos, 2013.
- Hagman, Patrik 2018. *Om tron. Att söka den djupa verkligheten*. Artos, 2018.
- Modeus, Martin 2016. *Levande tillsammans med Kristus. Om en kyrka i rörelse. Herdabrev för Linköpings stift*. Artos, 2016.
- Watkins, C. 2020. *Disclosing Church: An Ecclesiology Learned from Conversations in Practice*. Routledge, 2020.

Kapitel 2

Från organisation till nätverk – att möjliggöra för ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdoms- verksamhet

SARA FRANSSON

Att diskutera förutsättningar för ideellt arbete i Svenska kyrkan är en balansgång mellan konkurrerande logiker. I en kyrka med minskade medlemsintäkter blir det oundvikligt att omförhandla vilka arbetsuppgifter som kan och bör utföras av anställda respektive ideella. Om församlingar vill fortsätta bedriva motsvarande verksamhet som idag, måste ideella beredas möjlighet att på ett tydligare sätt bära församlingen när antalet anställda minskar.

Sedan relationsförändringen 2000 när trossamfundet och staten gick skilda vägar, intar församlingarna en privaträttslig karaktär i likhet med det övriga civilsamhället. Till skillnad från andra civilsamhällsorganisationer är Svenska kyrkan i hög grad professionaliserad med sina drygt 24 000 anställda. I genomsnitt har en församling i Svenska kyrkan idag 15 anställda.¹ Det skiljer sig från andra trossamfund som oftast inte har några anställda alls eller enbart några få.² Den starka traditionen av professionsstyre för med sig att människor ofta identifierar kyrkan med de anställda.³ De ideella blir subjekt, vars vilja till att bidra i församlingsarbetet beaktas när någon anställd anser att det behövs.

1 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 9

2 SST 2022

3 Ideström 2016

Teologen Caroline Edlund visar i sin doktorsavhandling att församlingar i Svenska kyrkan möter arbetet med ideella utifrån en målrationell logik, där ekonomi är en av de centralt drivande krafterna.⁴ Genom att organisera arbetet med idealitet från hierarkiska lednings- och styrningsmodeller har det blivit en ny arbetsuppgift för de anställda snarare än att idealitet är det som driver kyrkan.⁵

I den utvecklingen möter den målrationella logiken en konkurrerande verksamhetsnära logik i det lokala församlingslivet.⁶ I den verksamhetsnära logiken är utgångspunkten att församlingen är en enda kropp med många lemmar. Den levande gemenskapen tillvaratar människors engagemang och tillhörighet.⁷ Här blir anställdas arbetsuppgift i församlingen att möjliggöra gemenskap och relationer utan att ta över och leda församlingsarbetet.⁸

Oberoende av dominerande logik och kyrkosyn kommer behovet av ideellt arbete att öka i Svenska kyrkan. Ideella som rekryteras till församlingar behöver därför möjligheter att stanna kvar under längre tid. Därigenom kan de socialiseras in i församlingen, växa i identiteten som ideell och bära ett större ansvar.⁹ Personer som arbetat ideellt under lång tid och lägger ner fler timmar än andra ideella brukar inom forskningen kallas civilsamhällets kärntrupp.¹⁰ I en kyrka med minskande antal anställda, kommer behovet av den kärntruppen vara än större än det är idag.¹¹

Dock går utvecklingen i motsatt riktning vad gäller Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete.¹² Under 1990-talet fick de ideella mer ansvar i barn- och ungdomsverksamheten ju äldre de blev.¹³ I dag råder på generell nivå det motsatta – att ansvaret minskar för ideella när de nått 25 års ålder.¹⁴ Det har helt enkelt blivit svårare att hålla det ideella arbetet vid liv i dagens församlingar, trots att viljan finns.¹⁵ Därmed riskerar insocialiseringen i församlingslivet att avbrytas i förtid, mot individens önskan. Det finns allt färre verksamheter i församlingarna där exempelvis unga vuxna har möjlighet att kanalisera sitt församlingsengagemang.¹⁶ Samtidigt finns det framgångsfaktorer som ökar sannolikheten för att de ideella stannar kvar i församlingen. En sådan framgångsfaktor är när personer får

4 Edlund 2020, s. 179

5 Edlund 2020, s. 146

6 Edlund 2020, s. 24ff; Idestrom 2016

7 Edlund 2020, s. 113ff; Idestrom 2016

8 Nyström 2016; Idestrom 2016

9 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 35

10 Hooghe 2003

11 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 35

12 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 157–158

13 Bromander 1999

14 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103ff

15 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103ff

16 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103ff

möjlighet att låta sitt ideella arbete spänna över flera delar av församlingens verksamhet.¹⁷

Den här artikeln syftar till att vidga den teoretiska förståelsen för varför bryggor mellan olika verksamheter i samma församling ökar möjligheterna till långvarigt engagemang som ideell i Svenska kyrkan. Jag använder den sociala nätverksteorin som teoretisk ingång och analytisk metod för att besvara den övergripande forskningsfrågan; om ideellas möjligheter till överbryggande ideellt arbete varierar beroende på hur ofta de anställda i församlingen pratar om idealitet sinsemellan. Genom att fokusera på de anställdas samtal inom arbetslaget, går det att studera om olika församlingars nätverksstrukturer gällande verksamhetsöverbryggande ideellt arbete skiljer sig åt. Jag menar att den här typen av samtal ökar möjligheterna till långvarigt engagemang som ideell i Svenska kyrkan.

DEN SOCIALA NÄTVERKSTEORIN OCH FÖRSAMLINGSVERKSAMHETER

Majoriteten av de som börjar arbeta ideellt i församlingar kommer att sluta efter ett eller några år av egen vilja. Allt har sin tid. Samtidigt finns det ideella som idag vill ha mer ansvar i sin församling och vars vilja till ideellt engagemang inte tillvaratas.¹⁸ Genom att bereda dem ökade möjligheter till ansvar, kan individerna fortsätta socialiseras in till att bli en del av Svenska kyrkans kärntrupp. Ett sätt att öka dessa förutsättningar är att låta människor arbeta ideellt inom flera av församlingens verksamheter.¹⁹ I den här artikeln utgör således överbryggande ideellt arbete i församlingen definitionen på insocialisering.

Möjlighet till överbryggande arbete och insocialisering förutsätter varandra. För att förstå varför så är fallet är det nödvändigt att förstå *vad* som händer på strukturell nivå i församlingen. Det kan göras utifrån vad den sociala nätverksteorin kallar *binära nätverk*.

I den internationella forskningen om religion håller de flesta forskare med om att människors sociala nätverk är centrala för att förstå församlingsbygge och människors delaktighet i församlingslivet.²⁰ Det har till och med argumenterats för att idealitet i församlingslivet utgör själva idealtypen för ett så kallat binärt nätverk.²¹ Ett binärt nätverk är den verksamhet eller gemenskap inom vilken människor möts och blir en del av varandras sociala nätverk.²² I en svenskkyrklig

17 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103ff

18 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 133

19 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 157–158

20 Everton 2015; Greeley 1997; McClure 105, Merino 2013, Schwadel et al 2015

21 Davis, Gardner & Gardner 1942

22 De Nooy, Mrvar & Batagelj 2011

församling är konfirmationsverksamheten, högmässan, sopplunchen, läxhjälpen och barnkören alla exempel på binära nätverk. Här möts människor, bygger relationer och blir delar av varandras sociala nätverk tack vare den gemensamma delaktigheten i församlingens olika binära nätverk.

Det finns dock två motsägande förklaringsmodeller inom forskningen för vad som sedan händer inom och mellan de binära nätverken. Människor har en tendens att vilja interagera med personer som liknar dem själva på något sätt – så kallad homosocialisering.²³ Vissa forskare menar att det ideella arbetet i en verksamhet möjliggör för personers engagemang att expandera även till andra verksamheter.²⁴ Därigenom lär de känna människor som inte liknar dem själva. Det ideella arbetet, menar förespråkarna, *integrerar* och motverkar homosocialisering genom att ideella träffas över verksamhetsgränserna.²⁵ Det möjliggörs genom att andra människor agerar vad som både inom kyrkan och i den sociala nätverksteorin benämns som *brobyggare* eller *brygga*.²⁶ En enskild individ agerar brygga mellan två för varandra okända personer i församlingen när brobyggaren presenterar dem för varandra – exempelvis när en ung ledare blir kyrkvärd och möter den äldre kyrkvärden genom att prästen introducerar dem. Brobyggaren täpper då igen vad sociologen Ronald Burt i sin forskning definierar som strukturella hål, även kallat stuprör, i de två ideellas sociala nätverk. Genom sitt gemensamma arbete som kyrkvärdar integreras de två i varandras liv oberoende av brobyggaren.²⁷

På motsatt sida av forskningen finns de som argumenterar för att ideellt arbete gör att människor sluter sig och befäster homosocialiseringen.²⁸ De som argumenterar för den här förklaringsmodellen menar att formella och informella krav på ideella rörande exempelvis tro, utbildning, ålder eller kön, leder till nära vänskapsrelationer mellan dem – så kallad *bonding*.²⁹ Hellre än att öppna upp för verksamhetsöverskridande engagemang och nya relationer, sluter sig klustret av personer från andra. I Svenska kyrkan präglas exempelvis unga ledare i konfirmationsverksamheten av den här förklaringsmodellens argument. Utöver att det i själva begreppet (unga ledare) definieras att de ideella är unga (krav på ålder) finns det i konfirmandriktlinjerna även krav på att vara konfirmerad för att bli ung ledare (krav på utbildning och kyrklig förankring).

23 Se ex. Lazarsfeld & Merton 1954

24 Babchuk & Edwards 1965; Olsen 1982:57ff; Putnam 2000:22ff

25 Babchuk & Edwards 1965; Olsen 1982:57ff; Putnam 2000:22ff

26 Knoke 1990, s. 144ff. Jmf. Ideström 2016

27 Burt 1992, s. 18ff. Jmf. Coleman 1990, s. 180ff; Granovetter 1973

28 Davis, Renzulli & Aldrich 2006; Knoke 1990:70

29 Davis, Renzulli & Aldrich 2006; Knoke 1990:70

De två förklaringsmodellerna kring sociala interaktioner är dock inte uteslutande eller normerande. Inte ens Paulus, som teologen István Czachesz menar är den främsta brobyggaren i Bibeln,³⁰ undvek bonding i församlingarna han besökte under sina missionsresor.³¹ Det är mänskligt att dras till det nära sammanhang av vänner med vilka en har mycket gemensamt. Det kan också vara nödvändigt eftersom människor pratar om olika saker beroende på om de umgås med nära vänner eller med ytligt bekanta.³² Däremot kan förekomsten av brobyggande respektive bonding skilja sig *mellan* församlingar även om båda förklaringsmodellerna förekommer i samma församling.³³

ÖVERBRYGGANDE FÖRSAMLINGSVERKSAMHET OCH ATT VÅGA FRÅGA

I den här artikeln argumenterar jag för att församlingars förutsättningar att arbeta med brobyggande på ett sätt som främjar det överbryggande engagemanget, skiljer sig åt utifrån hur de anställda pratar om idealitet inom arbetslagen. Centralt i den sociala nätverksteorin är hur information sprids inom och mellan de binära nätverken. Det är när människor nås av ny information om att arbeta ideellt som församlingsnätverket på strukturell nivå blir större.³⁴ I likhet med andra forskare som förespråkar den integrerande förklaringsmodellen, argumenterar jag för att överbryggande ideellt arbete är mer vanligt förekommande om informationsflödet kring idealitet är större. När människor pratar om idealitet ökar spridningen av information mellan och inom de olika binära nätverken i församlingen. I det långa loppet menar jag att en sådan informationsspridning bidrar till att stärka möjligheterna för ideella att insocialiseras och bli en del av Svenska kyrkans kärntrupp.

Mitt antagande tar sin utgångspunkt i att ideellt arbete i Svenska kyrkan ofta uppstår för att någon som redan är förankrad i församlingen frågar potentiellt nya ideella medarbetare om de vill engagera sig.³⁵ Det innebär de facto att det redan finns en brobyggare som länkar samman församlingens verksamhet med den enskilde personen som väljer att bli ideell. I forskningsrapporten *Av fri vilja på fri tid* på 2020-talet identifieras just den växande benägenheten bland anställda att tillfråga alla konfirmander om de vill fortsätta som ideella, som en orsak bakom den stora ökningen av unga ledare under 2000-talet.³⁶ Utifrån den sociala nätverksteorins förklaring

³⁰ Czachesz 2012a; Czachesz 2012b

³¹ Duling 2013

³² Granovetter 1973; Ioannides & Loury 2004

³³ Farkas 2012; Fransson 2018

³⁴ Jmfr Granovetter 1973

³⁵ Nyström 2016; Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 79–83; Bromander 2016

³⁶ Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 83

menar jag att det kan förstås som att de anställda i konfirmationsverksamheten i högre utsträckning än tidigare agerar bryggare i de nykonfirmerades liv. När konfirmationen tar slut agerar de anställda brobyggare från konfirmationen som binärt nätverk över till ett annat binärt nätverk i församlingen – unga ledare. Information om och motivation till att bli ung ledare ökar således ömsesidigt när de anställda frågar fler konfirmander än tidigare.

Samtidigt visar forskningen att anställda, beroende på vilken yrkesprofil de har, riktar frågan till ideella vars motiv till engagemang skiljer sig åt.³⁷ Jag menar att det beror på att anställda rör sig inom olika verksamheter i församlingen; olika binära nätverk. En konsekvens av detta är att de anställda, oberoende av varandra, träffar människor med olika drivkrafter till att arbeta ideellt även om de tillhör samma församling.

Häri finns grunden till min argumentation. Den sociala nätverksteorin vidgar förståelsen för hur överbryggande ideellt arbete skapar möjligheter till insocialisering. Om det i likhet med övergången från konfirmationsverksamhet till unga ledare finns andra bryggare mellan verksamheter i församlingen, finns det också fler möjligheter att stanna kvar som ideell under längre tid. Om fler bli tillfrågade över verksamhetsgränserna genom att de anställda agerar brobyggare, antas det leda både till att informationen om och motivationen till överbryggande ideellt arbete ökar. Därmed täpps de strukturella hålen, och stuprören, i församlingens nätverk igen och församlingsnätverket blir mer integrerat. Homosocialiseringen i de enskilda församlingsverksamheterna blir därigenom mindre.

METOD, MATERIAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

En av anledningarna till att sociala nätverksanalyser sällan förekommer inom den kvantitativt inriktade forskningen om religion, är att enkätmaterial inte fångar de sociala sammanhang där tro och praktik äger rum.³⁸ I den här artikeln skiljer sig materialet dock åt från traditionellt slumpmässiga enkätinsamlingar. Enkätmaterialet som i huvudsak används har samlats in bland församlingar i Svenska kyrkan under våren 2021 i forskningsprojektet Av fri vilja på fri tid. Projektet syftar till att studera förutsättningar att bedriva idealitet i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Det är möjligt att identifiera vilka ideella och anställda som dels är aktiva i samma församling, dels är aktiva i samma verksamhet. De sociala sammanhangen vari det ideella arbetet utförs, fångas därmed in. Därtill har respondenterna fått besvarat vem som rekryterade dem som ideell.

³⁷ Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 80

³⁸ Cheadle & Schwadle 2012

Det gör det möjligt att kartlägga vilka som ingår i de ideellas sociala nätverk i församlingen.³⁹

En tolkning av redan presenterade resultat i Av fri vilja på fri tid pekar på att styrning och ledning bidrar till att förstå det överbryggande ideella arbetets möjligheter. Församlingar som har styrdokument i form av rekryteringsplaner för idealitet, har i genomsnitt fler ideella i barn- och ungdomsverksamheten.⁴⁰ Ett skäl är att förekomsten av rekryteringsplaner tycks bidra till att anställda i flera olika profilyrken tillfrågar människor om de vill bli ideella.⁴¹ Efter som yrkesgrupperna antas röra sig i olika typer av verksamheter medför det att de som rekryteras har olika drivkrafter till varför de är engagerade.⁴² I församlingar som saknar rekryteringsplaner är det vanligare att idealitet enbart är knutet till konfirmandverksamheten, där enbart församlingspedagogen eller prästen rekryterar ideella.⁴³ När rekrytering formaliseras i en plan ökar sannolikheten för att fler yrkesprofiler i församlingen blir delaktiga i att tillfråga potentiellt ideella. Därigenom antas förutsättningar för brobyggande mellan verksamheterna öka.

Det finns således anledning att anta att de anställdas förhållningssätt till idealitet påverkar de ideellas möjligheter till överbryggande arbete. Genom att fokusera på hur ofta de anställda samtalar kring ideellt arbete inom arbetslagen, går det att studera om församlingarnas nätverksstrukturer gällande verksamhetsöverskridande arbete bland ideella också skiljer sig åt.

VAL AV TVÅ FÖRSAMLINGAR MED OLIKA FÖRHÅLLNINGSSÄTT OCH ATTITYDER TILL IDEALITET

Som grund för den här artikeln har två församlingar som båda del-tagit i forskningsprojektet Av fri vilja på fri tid valts ut. På förhand har de två utvalda församlingarna liknande förutsättningar. De ligger i samma stift och ligger i vad SCB definierar som större städer med minst 50 000 invånare. Båda församlingarna hade 24 ideella som svarade på enkäten. De ideella är engagerade i tre olika barn- och ungdomsverksamheter i församlingarna. Både i församling A och församling B finns det ideella i arbetet med konfirmander

39 Likväl har materialet sina begränsningar när det kommer till att göra heltäckande sociala nätverksanalyser. Exempelvis är det tänkbart att de ideella som deltar i samma verksamhet (binära nätverk) känner eller känner till varandra. Det går dock inte att konstatera med säkerhet. Inte heller är det möjligt att med säkerhet avgöra vilken enskild person som ursprungligen rekryterade den enskilde till ideellt arbete i församlingen, även om den rekryterande personens roll är det samma som i de figurer som redovisas i artikeln. För att läsa mer om enkätundersökningen och forskningsprojektet Av fri vilja på fri tid – se Fransson, Bromander & von Essen 2022,

40 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 82-83

41 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 80-83

42 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 80

43 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 80

(binärt nätverk 1), läxhjälp för låg- och mellanstadiebarn (binärt nätverk 2) och barnkören (binärt nätverk 3).

Församlingarna skiljer sig dock åt på vissa punkter. Trots det utbredda arbetet som utförs av ideella i Församling A, finns det ingen rekryteringsplan. Att döma av svaren på enkätfrågorna är det också vanligt att de anställda i denna församling ger uttryck för attityder som ser ideellt arbete som ett hot mot avlönat arbete och att det används för att göra nedskärningar i församlingens utgifter. I Församling B är det som kontrast vanligare att de anställda ser ideellt arbete som ett alternativ till de anställdas arbete och om församlingen tog sitt ansvar skulle det inte finnas behov av anställda. I Församling B finns det också en rekryteringsplan för ideella. Församling B präglas i högre utsträckning av anställda som således drivs utifrån en mer verksamhetsnära logik. De anställda arbetar för att göra sig själva överflödiga.⁴⁴ De anställda i Församling A har en attityd gentemot idealitet som snarare präglas av oro för den krympande ekonomin, vilket ligger i linje med den målrationella logiken.⁴⁵

För den här artikelns vidkommande har enkätmaterialen insamlats under våren 2021, kompletterats med en insamling av social nätverksdata under våren 2022. Detta datamaterial innehåller uppgifter om hur ofta de anställda som arbetar inom barn- och ungdomsverksamheten pratar om idealitet med varandra under en arbetsvecka. Genom att sammanställa en lista med de anställdas namn fick var och en av de svarande skatta hur ofta de pratar om idealitet med respektive kollega.⁴⁶ Därigenom går det att undersöka om informationsflödet mellan de anställda i arbetslagen ser annorlunda ut i de två utvalda församlingarna. Hur ofta samtal mellan anställda i arbetslagen om idealitet förekommer utgör således det statistiska måttet för information i artikeln.

ATT SOM ANSTÄLLD VARA CENTRAL I REKRYTERINGSPROCESSEN

I nästkommande avsnitt presenteras skillnaderna i de två församlingarna. Innan resultaten för huruvida de skiljer sig åt utifrån rekrytering, ges dock en introduktion för hur de sociala nätverksstrukturerna i figur 1 och 2 ska tolkas.

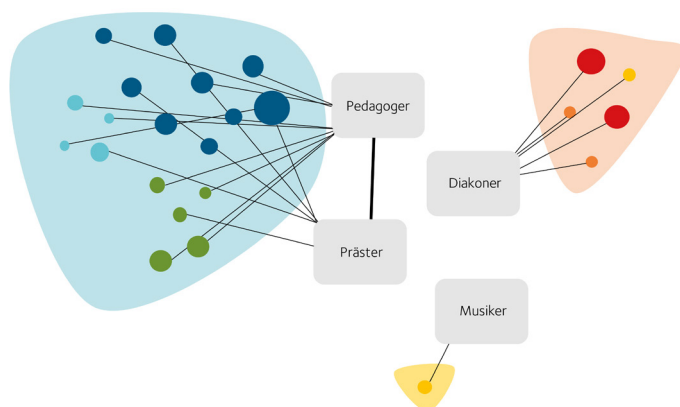
⁴⁴ Edlund 2020, s. 80

⁴⁵ Jmfr Edlund 2020, s. 118. För närmare diskussion om anställdas attityder till idealitet på basis av materialet i Av fri vilja på fri tid – se Sörner 2022

⁴⁶ Se godkänd ändringsansökan från Etikprövningsmyndigheten, beslut Dnr: 2020-05959. Alla anställda hade innan utskicket gett sig informerats samttycke om att delta i studien under löfte om konfidentialitet kring församling och stift

I figurerna representerar varje cirkel, eller nod som det kallas, en ideell person som angett att den har sitt huvudsakliga engagemang i respektive församlingsverksamhet. Församlingsverksamheterna, de binära nätverken, identifieras i figurerna via dess färger. Det blåa fältet utgörs av konfirmationsverksamheten, där det i exemplet från Församling A i figur 1 finns flest antal ideella. I det orangea fältet återfinns de fem ideella som engagerar sig i församlingens arbete med läxhjälp. Det mindre gula fältet representerar barnkören, vari det finns en ideell person som är aktiv.

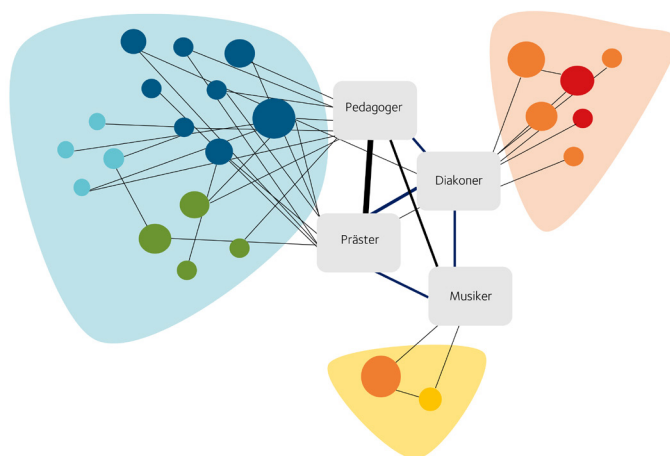
FIGUR 1. NÄTVERKSSTRUKTUREN I FÖRSAMLING A UTAN REKRYTERINGSPLAN MED MER MÅLRATIONELL LOGIK KRING IDEALITET BLAND ANSTÄLLDA I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN

Källa: Av fri vilja på fri tid 2021 samt kompletterande enkätundersökning bland anställda

Kommentar: Det färgade fälten utgörs av respektive verksamhet i församlingens barn- och ungdomsarbete vari de ideella angett att de har sitt huvudsakliga engagemang. Det blåa fältet utgörs av konfirmationsverksamheten, det orangea av läxhjälpverksamheten och det gula av barnkörsverksamheten. För närmare beskrivning av cirkarnas färg, se Tabell 1. Länkarnas tjocklek mellan de anställda visar hur ofta de pratar ideellt arbete sinsemellan under en arbetsvecka.

FIGUR 2. NÄTVERKSSTRUKTUREN I FÖRSAMLING B MED REKRYTERINGSPLAN MED MER VERKSAMHETSNÄRA LOGIK KRING IDEALITET BLAND ANSTÄLLDA I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN

Källa: Av fri vilja på fri tid 2021 samt kompletterande enkätundersökning bland anställda

Kommentar: Det färgade fälten utgörs av respektive verksamhet i församlingens barn- och ungdomsarbete var de ideella angett att de har sitt huvudsakliga engagemang. Det blåa fältet utgörs av konfirmationsverksamheten, det orangea av läxhjälpverksamheten och det gula av barnkörverksamheten. För närmare beskrivning av cirkelarnas färg, se Tabell 1. Länkarnas tjocklek mellan de anställda visar hur ofta de pratar ideellt arbete sinsemellan under en arbetsvecka.

Cirkelarnas storlek grundar sig på hur mycket tid som den enskilde lägger ner på sitt ideella arbete i församlingen under en vecka. Ju större den ideellas cirkel är, desto mer tid lägger vederbörande ner. Redan i visualiseringen framgår det således att de ideella i Församling B, se figur 2, lägger ner mer tid på sitt ideella arbete än i Församling A, se figur 1, även om det fördelar sig olika mellan individerna.

Att den tidsmässiga investeringen i församlingen skiljer sig åt på individnivå, förklaras delvis av att de som har flera anledningar till att vara engagerad i kyrkan tenderar att lägga ner mer tid i församlingsarbetet.⁴⁷ I tabell 1 sammanfattas vad cirkelarnas olika färger representerar i fråga om indelning och kategorisering av olika typer av ideella.⁴⁸ Av tabellen framgår vilka drivkrafter som individen har till att vara ideell. De olika drivkrafterna har sedan legat till grund för kategoriseringen och därmed färgkodningen.

⁴⁷ Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 106ff

⁴⁸ Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 89ff

Det framgår av tabellen och figurerna att drivkrafterna skiljer sig åt mellan verksamheterna. Exempelvis är kompisarna en viktigare anledning till att vara aktiv för de som i huvudsak återfinns i konfirmationsverksamheten.

TABELL 1. FÄRGSHEMA, KATEGORISERING OCH FÖRKLARING AV IDEELLAS DRIVKRAFTER TILL IDEELLT ENGAGEMANG

Färg på cirkel i figurer	Kategorisering av ideell i Av fri vilja på fri tid på 2020-talet	Individens drivkraft till ideellt arbete
Orange	Välförankrade	Kristna sammanhanget, innehåll och mening, kompisar samt plikt och ekonomi
Röd	Tro och innehåll	Kristna sammanhanget samt innehåll och mening
Mörkblå	Socialt religiösa	Kristna sammanhanget och kompisar
Grön	Socialt ensidiga	Kompisar
Gul	Omotiverade	Har ingen drivkraft till ideellt arbete
Ljusblå	Starkt omotiverade	Har ingen drivkraft till ideellt arbete

De tunna länkarna mellan de ideella och anställda i figurerna representerar vem det var som frågade den ideella om den ville engagera sig i församlingsverksamheten. Utifrån tidigare resultat i Av fri vilja på fri tid, framgår det att församlingar som har rekryteringsplaner i högre utsträckning har andra församlingsaktiva än enbart präster och församlingspedagoger som tillfrågar potentiellt ideella.⁴⁹ Motsvarande resultat syns även i de två församlingarnas jämförande nätverksstrukturer. I Församling A framgår det av figur 1, att rekryteringen uteslutande genomförts av de anställda som ansvarar för respektive verksamhet. Det skiljer sig från den sociala nätverksstrukturen i Församling B, se figur 2. Visserligen är det vanligast även i Församling B att det är de anställda som ansvarar för verksamheten som ställde frågan till individen. I jämförelse med Församling A är det likväl vanligare att de ideella fått frågan från mer än en person. Det förekommer också att några fått frågan från andra frivilliga i verksamheten. Det framgår av de länkar som finns mellan de ideella oberoende av de anställda.

Att de ideella i Församling B får frågan från flera olika håll, visar sig också i att församlingen har lägre degree centrality än Församling A, se tabell 2. I korthet är degree centrality ett mått för hur centrala eller perifera enskilda personer är i församlingens nätverk. Tolkningen av det resultatet är att de anställda i Församling A har en mer central roll för rekryteringen av ideella än i Församling B. Visserligen är de anställda i Församling B fortfarande viktiga för rekryteringen.

49 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 80–83

De är mer centrala än de ideella när hela församlingsnätverket beaktas, men när det jämförs med Församling A, är de anställdas position för rekryteringen inte lika central. Det beror på att fler bär det rekryterande ansvaret och tillfrågar nya intresserade i församling B.

TABELL 2. DEGREE CENTRALITY I FIGUR 1 OCH FIGUR 2

	Antal noder i nätverket (n)	Degree Centrality
Församling A	24	0,77098976**
Församling B	24	0,56808536**

Kommentar: Signifikanstestet undersöks i relation till det genomsnittliga centralmåttet mellan Församling A och Församling B. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$. Degree Centrality har beräknats utifrån följande ekvation: $DC(i) = d(1)/(n-1)$.

FÖRSAMLING MED REKRYTERINGSPLAN PRATAR IDEALITET INOM ARBETSLAGET

I Församling A finns det inte en rekryteringsplan för ideella medarbetare, medan det finns i Församling B. Som framgår av tabell 2 skiljer sig församlingarna åt när det kommer till vem som är central för att rekrytera ideella. Genom det kompletterande materialet där de anställda fått ange med vem och hur ofta de diskuterade idealitet inom arbetslaget, framgår det av figur 1 och 2 att det finns skillnader även i detta avseende. Det är mer vanligt förekommande i Församling B att de anställda diskuterar ämnet med varandra under en arbetsvecka än i Församling A. Det är inte möjligt att avgöra vilka faktorer som påverkar respektive påverkas av varandra i den sociala nätverksteorin. Däremot framgår intensiteten i idealitet som samtalsämne av tjockleken på de länkar som går mellan de olika profilyrkerna i figurerna.⁵⁰ Ju tjockare länken mellan de anställda är, desto oftare pratar de med varandra om idealitet med varandra. I Församling A är det enbart mellan präster och församlingspedagoger som samtalsämnet förekommer under arbetsveckan då de arbetar i konfirmeringsverksamheten tillsammans. I genomsnitt pratar dessa två yrkesgrupper om ämnet två gånger under veckan. De diskuterar dock inte detta med någon av de andra anställda. De anställda som är knutna till läxhjälpen respektive barnkören pratar i sin tur inte alls om idealitet med någon annan anställd.

Det ska jämföras med hur samtalen går inom arbetslaget i Församling B. Precis som i Församling A är det mer förekommande att idealitet diskuteras i relationen mellan präster och församlingspedagoger i

⁵⁰ När det funnits exempelvis flera präster eller församlingspedagoger som varit involverade i konfirmandarbetet har ett genomsnitt inom respektive yrkesprofil räknats ut och utgör styrkan på länken.

konfirmationsverksamheten. I Församling B pratar dessa personer med varandra om ämnet fler än fem gånger i veckan. Det framgår av att de mellan sig har den tjockaste länken. I Församling B pratar dock alla anställda med varandra om ämnet någon gång under veckan. Det finns helt enkelt en större informationsspridning mellan de anställda om frågor som berör idealitet i Församling B jämfört med Församling A.

BRYGGOR OCH SLUTENHET I FÖRSAMLINGSLIVET

I Församling A, undantaget samarbetet mellan präster och församlingspedagoger, präglas barn- och ungdomsverksamheten av det som i vardagstal benämns som stuprör. Församlingen har, för att använda sociologen Ronald Burts terminologi, strukturella hål mellan verksamheterna.⁵¹ Verksamheterna sköter sig själva där de anställda inte pratar med varandra om idealitet mellan de binära nätverken. Utifrån den sociala nätverksteorin tolkar jag det resultatet som att de anställda därigenom inte heller tar del av information från de andra delarna av församlingens barn- och ungdomsverksamhet gällande idealitet. Detta motverkar att bryggor uppstår mellan de olika verksamheterna; att kontakt och relation mellan ideella inom de olika nätverken blir färre. Det medför i sin tur att arbetet med idealitet i Församling A i hög utsträckning präglas av slutenhet inom den enskilda verksamheten. De många cirklarna inom respektive verksamhet i Figur 1 visar visserligen att det finns ett livaktigt arbete som utförs av de ideella. Det sker emellertid huvudsakligen genom *bonding* och slutenhet inom respektive binära nätverk. Gemenskapen består av relationerna med de anställda knutna till verksamheten och andra ideella som påminner om individen själv. Det framgår också av att de ideella i Församling A inte har angett att de har något överbyggande engagemang i någon annan del av församlingen.

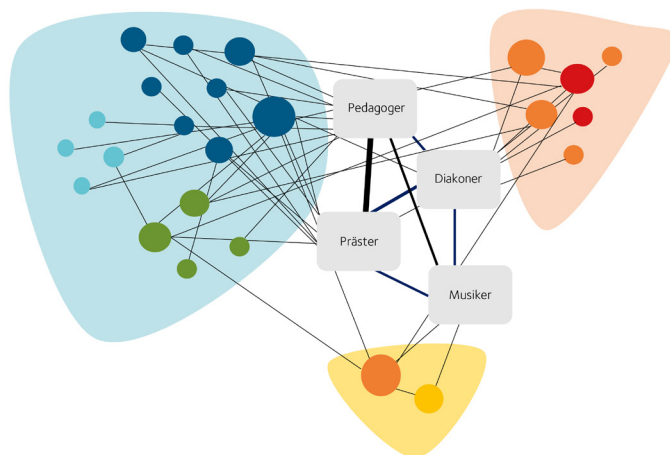
I Församling B ser det annorlunda ut. Även om de flesta är engagerade i enbart en verksamhet finns det flera undantag. I figur 3 har nätverksanalysen för Församling B kompletterats med de ideellas svar om de utöver sitt huvudsakliga engagemang även är aktiva i någon annan verksamhet. Eftersom det inte finns någon individ som har ett annat ideellt engagemang i Församling A har motsvarande figur inte kunnat göras i detta fall.

Av figur 3 framgår att det är sammanlagt åtta personer som arbetar ideellt i minst två av församlingens olika barn- och ungdomsverksamheter. Deras överbyggande engagemang framgår av länkarna som går *mellan* de olika församlingsverksamheterna oberoende av de anställda. I figuren illustreras det med linjer som går direkt mellan de

51 Burt 1992; Burt 2001

cirklar som utgörs av de individer som har ett överbryggande engagemang. Det förekommer i första hand bland de unga ledarna, som också är aktiva i läxhjälsverksamheten. Likväl finns det ideella som engagerar sig både i arbetet med konfirmanderna och barnkören, samt i barnkören och läxhjälsen. I linje med tidigare forskningsresultat är det också dessa personer som har ett sådant överlappande engagemang som också lägger ner mer tid i församlingen varje vecka.⁵²

FIGUR 3. FÖRSAMLING B OCH DE IDEELLAS ÖVERBRYGGANDE FÖRSAMLINGSENGAGEMANG I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN

Källa: Av fri vilja på fri tid 2021 samt kompletterande enkätundersökning bland anställda

Kommentar: Det färgade fälten utgörs av respektive verksamhet i församlingens barn- och ungdomsarbete var de ideella angett att de har sitt huvudsakliga engagemang. Det blåa fältet utgörs av konfirmandverksamheten, det orangea av läxhjälsverksamheten och det gula av barnkörsverksamheten. För närmare beskrivning av cirkarnas färg, se Tabell 1. Länkarna mellan de anställda utgör hur ofta de pratar ideellt arbete sinsemellan under en arbetsvecka.

Det finns således anledning att anta att Församling B i högre utsträckning än Församling A präglas av integrering utifrån nätverksstrukturernas visualisering. Det betyder att Församling B har fler brobyggare mellan de olika församlingsdelarna jämfört med Församling A.

För att beräkna om så är fallet används det statistiska måttet Betweenness centrality. Betweenness centrality är ett mått för i vilken utsträckning de ideella agerar bryggare mellan de olika verksamheterna.

⁵² Jmfr Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 105-108

Ett högre värde innebär att det finns fler bryggor. Det innebär också att flödet av viktig information parallellt ökar.⁵³ Föga överraskande är centralmättet för Församling A o. Det innebär att det inte finns några bryggor mellan de olika delarna när det kommer till idealitet. Därför präglas församling A enbart av bonding och slutenhet inom de enskilda verksamheterna utifrån det material som finns tillgängligt för den här analysen. Det skiljer sig från Församling B som i högre utsträckning har ideella som agerar bryggor mellan olika församlingsdelar genom deras överbryggande arbete. Därigenom integreras dessa ideella med varandra.

TABELL 3. DEGREE CENTRALITY OCH BETWEENNESS CENTRALITY I FIGUR 1 OCH FIGUR 3

	Antal noder i nätverket (n)	Degree Centrality	Betweenness Centrality
Församling A	24	0.77098976**	0***
Församling B	24	0.56808536**	0.20522960***

Kommentar: Signifikantstestet undersöks i relation till det genomsnittliga centralmättet mellan Församling A och Församling B. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$. Degree Centrality har beräknats utifrån följande ekvation: $DC(i) = d(i) / (n - 1)$. Betweenness Centrality har beräknats utifrån följande ekvation: $BC(v) = \sum_u \sum_w (\partial_{uv} \partial_{vw}) / \partial_{uv}$

Jag menar att en av orsakerna bakom skillnaderna mellan församlingarna är det större informationsflödet om ideella och idealitet som finns i arbetslaget i Församling B. Anställda har en viktig roll för att tillsammans med de ideella överbrygga de strukturella hålen, och stuprören, som finns i församlingens nätverk.⁵⁴ Givet integrering som förklaringsmodell, bidrar det ökade informationsflödet mellan nätverken till att lappa ihop de strukturella hålen i det som utgör det större församlingsnätverket. Det är när exempelvis präster och församlingspedagoger samtalar med diakonerna om idealitet i Församling B som de utbyter information som de annars inte skulle ha fått. Därigenom menar jag att de sinsemellan blir brobyggare som möjliggör att exempelvis en ung ledare i konfirmationsverksamheten också får in en fot i läxhjälpverksamheten. Därigenom får den individen ett överbryggande engagemang i sin församling. När personen sedan inte längre vill eller kan vara aktiv som ung ledare, finns det en redan upparbetad bro till en annan del som tar vid. Det möjliggör för fortsatt ideellt engagemang och ökade möjligheter för individen att socialiseras in i rollen som eldsjäl och bli en del av Svenska kyrkans kärntrupp. Genom att öka informationsflödet mellan de anställda, skapar och skapas således en förändring i den sociala nätverksstrukturen i sin helhet, vilket visualiseras i figur 3.

53 Granovetter 1973

54 Jfr t.ex. Burt 2001; Lin 2001

ÖVERBRYGGANDE FÖRSAMLINGSENGAGEMANG OCH FRAMTIDENS FÖRSAMLINGSLIV

Det är svårt att ge konkreta svar eller hitta tidigare forskning som pekar ut hur församlingar i Svenska kyrkan kan göra för att en avprofessionalisering ska komma till stånd. Det beror på att motsvarande förändring som Svenska kyrkan står inför, inte tidigare förekommit inom det svenska civilsamhället.⁵⁵ Samtidigt visar forskning om ideella organisationer att många av de funktioner som sköts av anställda inom Svenska kyrkan utförs av just de ideella.⁵⁶ Om viljan finns att fortsätta bedriva verksamhet behöver vissa uppgifter som idag bärs av anställda, bäras av de ideella. Genom ökade möjligheter för människor att finnas kvar som engagerade idag, kan sannolikt fler blir en del av Svenska kyrkans kärntrupp i framtiden. Därmed kan den bakåtgående trend i fråga om insocialisering av ideella som delvis uppkommit under 2000-talet, brytas.

Det förutsätter dock att det inte finns absoluta gränser mellan vare sig ideella och anställda eller, som den här artikeln visar, mellan de olika verksamheterna. Utan stuprör mellan församlingsverksamheterna ökar möjligheterna för individen att på sikt fortsätta sitt ideella arbete när den exempelvis blir äldre eller intressen förändras. En sådan utveckling underlättas av det brobyggande som möjliggörs av att de anställda kommunicerar och informerar varandra.

Det kan låta enkelt och självklart. Men som alltid vid förändringsarbete är det mer komplext, kräver mer uthållighet och tar mer tid än vad en tänkt på förhand. Som teologen Jonas Idestrom menar utifrån norsk forskning om församlingsorganisation; kyrkans målrationala logik och organisationskultur kan bidra till en centralisering av identiteten som kyrka. Idealitet blir en del av organisationen snarare än ett sätt att vara kyrka på.⁵⁷ Då är det lätt att som församlingsaktiv sluta sig till den verksamhet där det huvudsakliga engagemanget finns. Om innebörden av att vara kyrka ses utifrån att det är en samordnande organisation för olika typer av verksamheter, blir stuprören i Församling A en naturlig konsekvens som får praktiska följder. Om innebörden av att vara kyrka istället ses utifrån att "församling" är en gemenskap som håller ihop mellan verksamheterna, mer i linje med den verksamhetsnära logiken, hävdar jag utifrån artikelns resultat, att det blir självklart att skapa förutsättningar för att låta människor mötas i enlighet med integrering och brobyggande som förklaringsmodell.

Ett steg på den vägen är, utifrån min teoretiska argumentation i den här artikeln, att öka informationsspridningen mellan de anställda

⁵⁵ Fransson, Bromander & von Essen 2022 s. 157

⁵⁶ Von Essen 2020

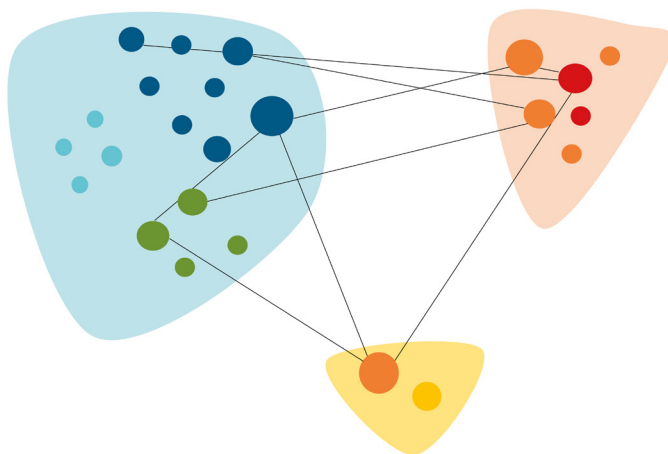
⁵⁷ Idestrom 2016

kring ämnet idealitet på vardaglig basis. Då kan de strukturella hålen, eller stuprören, i församlingsgemenskapen lappas ihop i ett första steg. Ett annat steg är att omforma och skapa hållbara strategier för vilka arbetsuppgifter som ska bäras av anställda och vilka som ska bäras av den ideella kärntruppen.⁵⁸

I Figur 4 illustreras en hypotetisk situation där de anställda i Församling B har tagits bort. Enbart de länkar som utgörs av de ideellas överbryggande arbete har behållits. Det innebär inte att församlingen saknar anställda. De bär dock inte den centrala rollen för verksamhetens utförande. Församlingsgemenskapen hålls i teorin ändå ihop av åtta ideella oberoende av de anställdas närvaro. Dessa åtta blir själva bärare och centrala i rollen som brobyggare och informationsspridare mellan de olika församlingsdelarna. Även om materialet är begränsat, återspeglar likväl den lägre degree centrality och högre betweenness centrality i Församling B just detta scenario. De anställda och de ideella blir helt enkelt varandras medkrafter i att hålla ihop församlingsgemenskapen där de förutsätter och bär varandra, men har olika arbetsuppgifter.

58 Fransson, Bromander & von Essen 2022 s. 157

FIGUR 4. FÖRSAMLING B UTAN ANSTÄLLDA OCH DE IDEELLAS ÖVERBRYGGANDE FÖRSAMLINGSENGAGEMANG

Källa: Av fri vilja på fri tid 2021

Kommentar: Det färgade fälten utgörs av respektive verksamhet i församlingens barn- och ungdomsarbete var de ideella angett att de har sitt huvudsakliga engagemang i. Det blåa fältet utgörs av konfirmationsverksamheten, det orangea av läxhjälpverksamheten och det gula av barnkörsverksamheten. För närmare beskrivning av cirklarnas färg, se Tabell 1.

Den hypotetiska situation som Figur 4 återger, väcker också tankar i relation till att vara en kyrka som är tätt förknippad med dess anställda. Drygt en tiondel av alla ideella som svarande på enkäten i Av fri vilja på fri tid anger att de överväger att sluta på grund av att någon anställd ska eller har slutat. Att engagemanget för många är personbundet visar på vikten av anställda som relationsbyggare i församlingen. Det blir dock sårbart ur ett större perspektiv när någon anställd väljer att sluta. Om möjligheterna ökar att finna nya relationer, gemenskaper och bekantskaper i församlingen som ligger bortom den anställda, blir engagemanget inte lika bundet till den enskilde. I stället möjliggörs fler relationer i det långa loppet – och sålunda ett längre och mer fördjupat engagemang för de vars drivkraft till att vara i kyrkan är rent sociala.

ATT GÅ FRÅN ORGANISATION TILL NÄTVERK

Den här artikeln strävar efter att vidga förståelsen för hur överbryggande arbete i församlingen möjliggör för människor att stanna kvar och växa i rollen som ideell i Svenska kyrkan. Visserligen är materialet begränsat till tre binära nätverk i barn och ungdomsverksamheten, men det teoretiska resonemanget går att överföra till

församlingslivet i sin helhet. Det går inte att i direkt mening säga att resultaten visar att anställdas samtal om idealitet leder till brobyggande mellan församlingsverksamheterna. Däremot finns det skillnader i nätverksstrukturer beroende på om den typen av samtal förekommer eller inte.

När samtal förekommer präglas den sociala nätverksstrukturen i högre utsträckning av brobyggande. Rekrytering av nya ideella medarbetare bärs delvis tillsammans av både anställda och ideella i och mellan verksamheterna. Den sociala nätverksteorin bidrar också till att förstå att när sådana bryggor mellan verksamheterna skapas, ges de ideella ökade möjligheter att under längre tid stanna kvar som engagerad.

Att gå från organisation till den typ av nätverksbaserad församlingssamfund som jag i den här artikeln undersöker förutsätter dock, något paradoxalt, styrning och ledning. Någon måste koordinera och skapa förutsättningar för samarbete och samtal mellan anställda i församlingen, vilket kan bidra till en avprofessionalisering. Då får de ideella en tydligare aktörskapade roll i församlingslivet på längre sikt. Det är ingen snabb process som kan genomföras till imorgon. Som med alla större förändringar kommer det att ta tid. Det kan då vara skönt att luta sig mot att den sociala nätverksteorin förutsätter förändring på individnivå för att församlingens större nätverk ska kunna förändras.⁵⁹ Var och en har möjlighet att förändra församlingens nätverksstruktur utifrån sitt eget agerande. Genom att våga ställa frågan till en enskild person om den skulle vilja engagera sig och lyfta blicken kring vilken information som går förlorad genom strukturella hål och stuprör i det egna sociala nätverket, sker förändring i det lilla. När människor agerar bryggor i andra personers liv, skapas sociala nätverk och gemenskaper som i församlingslivet gör det möjligt att hålla ihop tillsammans. Det torde på längre sikt medföra förändringar på den mer övergripande församlingssnivå, där ideella får en mer central roll som aktör motsvarande det som återfinns i betydande delar av övriga civilsamhället.

59 Se ex. Putnam 1993; Portes 1998; Burt 2001; Lin 2001

REFERENSER

- Babchuk, N. & Edwards, J.N. (1965). Voluntary associations and the integration hypothesis. *Sociological inquiry* 35 (2):149–162.
- Bromander, J. (1999). *Av fri vilja på fri tid*. Uppsala: Svenska kyrkans församlingsnämnd.
- Bromander, J. (2016). Kyrkan som ideell arena. I Nordström, JO (red): *Idealitet som utmanar*. Stockholm: Verbum.
- Burt, R. S. (1992). *Structural Holes*. Cambridge: Harvard University Press.
- Burt, R.S. (2001). Structural Holes versus network closure as social capital. I N. Lin, K. Cooks & R.S. Burt (red): *Social Capital: Theory and Research, Sociology and Economics: Controversy and Integration Series* s. 31–56. New York: Aldine de Gruyter.
- Cheadle, J.E. & Schwadel, P. (2012). The Friendship Dynamics of Religion or the Religious Dynamics of Friendship? A Social Network analysis of Adolescents who attend Small School. *Social Science Research* 41:1198–1212.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Czachesz, I. (2012a). Linked: A System-Theoretical Approach to Biblical Religions. *Mind, Society and Religion in the Biblical World Section*. Society of Biblical Literature. Chicago: Illinois.
- Czachesz, I. (2012b). *Thinking with Networks. Toward a New Modeling Tool in the Study of Religion*. The context Group & Nord-Forsk meeting. Helsinki-Järvenpää, Finland.
- Davis A. E., Renzulli L & Aldrich HE (2006). Mixing or matching? The influence of voluntary associations on the occupational diversity and density of small business owners' networks. *Work and Occupations* 33(19):42–72.
- Davis, A., Gardner, B.G. & Gardner, M.R. (1942). *Deep South*. Chicago: Chicago University Press.
- De Nooy, W., Mrvar, A. & Batagelj, V. (2011). *Exploratory Social Network Analysis with Pajek*. Andra upplagan. New York: Cambridge University Press.
- Duling, D. (2013). Paul's Aegean Network: The Strength of Strong Ties. *Biblical Theology Bulletin*.
- Edlund, C (2020). *När jag får vara ute på fältet dansar jag tango! En organisationsteologisk studie av konkurrerande logiker i kyrklig verksamhet*. Åbo: Åbo Akademiens förlag.
- Everton, S.F. (2015). Social Networks and Religious life. *Review of Religious Research*.
- Farkas, G. (2012). Service Club Membership and Forms of Social Capital among Swedish Community Elites. *Journal of Civil Society*. 8 (1): 63–90.
- Fransson, S. (2018). *Vinna eller förlora? De politiska nätverkens betydelse i kampen om en plats i riksdagen*. Växjö: Linneaus University Press.

- Fransson, S., Bromander, J. & von Essen, J. (2022). *Av fri vilja på fri tid – Ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet på 2020-talet*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of sociology* 78:1360–1380.
- Greeley, A.M. (1997). *The Other Civic America*. The American Prospect 32:68–73.
- Hooghe, M. (2003). Participation in Voluntary Associations and Value Indicators: The Effect of Current and Previous Participation Experiences. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. vol. 32(1).
- Idestrom, J. (2016). Guds pedagogik, möjlighetsrum och ideellt engagemang. I Nordström, JO (red): *Idealitet som utmanar*. Stockholm: Verbum.
- Ioannides, Y.M. & Loury, L.D. (2004). Job Information Networks, Neighborhood Effects and Inequality. *Journal of Economic Literature* 42 (4):1056–1093.
- Knocke, D. (1990). *Political Networks: The Structural Perspective – Structural Analysis in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lazarsfeld, P.F. & Merton, R.K. (1954). Friendship as a social process: A substantive and methodological analysis. *Freedom and control in modern society* 18 (1): 18–66.
- Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Structure and Action*. London and New York, Cambridge University Press.
- McClure, J.M., (2015). The Cost of Being Lost in the Crowd: How Congregational Size and Social Networks Shape Attendees' Involvement in Community Organizations. *Review of Religious Research*.
- Merino, S.M., (2013). Religious Social Networks and Volunteering: Examining Recruitment via Close Ties. *Review of Religious Research*.
- Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) (2022). *Trossamfunden och Covid-19 – En undersökning om hur pandemin påverkat lokala församlingar i Sverige*.
- Nyström, Å. (2016). Så är vi, fastän många, en enda kropp. I Nordström, JO (red): *Idealitet som utmanar*. Stockholm: Verbum.
- Olsen, M.E. (1982). *Participant pluralism: Political Participation and Influence in the United States and Sweden*. Chicago: Nelson-Hall.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications. *Modern Sociology Annual Review of Sociology*. 24(1): 1–24.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Schwadel, P., Cheadle, J.E., Malone, S.E., Stout, M.S. (2015). Social Networks and Civic Participation and Efficacy in Two Evangelical Protestant Churches. *Review of Religious Research*.

- Sörner, C. (2022). *Så är vi, fastän många, en enda kropp – en studie av anställda medarbetares inställning till idealitet och ideellt arbete i barn- och ungdomsverksamheten i Svenska kyrkan*. Magisteruppsats. Uppsala universitet.
- von Essen, J. (2020). Ideellt arbete i det svenska samhället. I J. von Essen & L. Svedberg (red.), *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke Högskola.

Kapitel 3

Gudstjänst, unga vuxna och delaktighet

CAROLINE KLINTBORG & JOSEPHINE GANEBO SKANTZ

Varför väljer människor att delta i gudstjänst och vad påverkar deras gudstjänstupplevelse? Önskan om att besvara frågor som dessa finner idag flera exempel i Svenska kyrkan. Ett exempel är Kyrkomötets beslut 2019 att bifalla en motion i vilken motionären önskat tillsätta en utredning för att undersöka faktorer av betydelse för människors gudstjänstupplevelse.¹ Ett ytterligare exempel på intresset för gudstjänstens betydelse är ett nu pågående projekt vid *Svenska kyrkans enhet för forskning och analys*, där konfirmander och deras erfarenheter av gudstjänst ges ett särskilt utrymme.² I den så kallade Externa Kyrkbussen, dvs. Kyrkokansliets årliga enkät till allmänheten, samlas årligen data som rör människors gudstjänstdeltagande. I Kyrkbussen 2021 gavs det utrymme att ställa mer specifika frågor om människors upplevda delaktighet i gudstjänst och några resultat av denna enkät presenteras i det följande.

Syftet med artikeln är att, med utgångspunkt i de enkätsvar som inkommit från Kyrkbussen 2021, undersöka faktorer av betydelse för människors val att delta i Svenska kyrkans gudstjänst. De svarande som står i särskilt fokus för denna text var mellan 16–24 år när de besvarade enkäten och tillhör därmed gruppen unga vuxna, födda mellan 1996–2005. De svarande mellan 16–24 år är sammanlagt 289 personer och bland dem har 94 deltagit i gudstjänst i Svenska kyrkan de senaste 12 månaderna.

¹ Kyrkomötets beslut KmSkr 2019:12.

² Ansvarig för projektet är en av artikelförfattarna Caroline Klintborg. Klintborgs namn var tidigare Gustavsson.

DISPOSITION

I artikeln presenteras den förståelse för innebörden av "delaktighet" som angav utgångspunkt för de enkätfrågor som ställdes i Kyrkbussen samt hur vi arbetat för att analysera materialet. Härafter ska vi utifrån de data vi har tillgång till, beskriva enkätsvaren närmare avseende exempelvis gudstjänstdeltagande och tro. De svar som 16–24 åringarna gav på våra frågor om gudstjänstdeltagande och delaktighet presenteras därefter i en jämförelse med samtliga svarande och texten avslutas med en reflektion över hur svaren kan bidra till en förståelse för framför allt unga vuxnas gudstjänstupplevelser.

DELAKTIGHET: EN TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

Den teoretiska utgångspunkten för de frågor som ställdes är en förståelse för delaktighet som säger att:

Den gemensamt definierade *aktiviteten* eller *ett intressefokus* står i centrum för delaktighet i gudstjänsten. *Kontexten* och frågor om *makt* utgör ett slags villkor. Av betydelse för människors delaktighet är därtill en såväl *formell*- som *informell tillhörighet*, *interaktion*, *trygghet*, *autonomi*, *engagemang* och *identitet*.³

Definitionen innebär⁴ att ett deltagande i gudstjänsten inte per se förväntas leda till delaktighet. Man kan med andra ord delta i en gemenskap utan att uppleva sig vara delaktig. Utgångspunkten är istället att det, för en inbjudan till delaktighet, är av betydelse att veta kring vad man samlas, dvs. vilken *aktivitet* eller vilket *intressefokus* man samlas kring. Delaktighet i en gemenskap bygger på att aktiviteten eller intressefokuset är gemensamt definierat. Det i sig behöver inte betyda att man är överens om hur aktiviteten i sig ska förstås men man är överens om vad man förväntas kunna förhålla sig till. Bland körsångare som intervjuats i ett tidigare forskningsprojekt, fanns en upplevd delaktighet i gudstjänsten genom körsångarnas delade intresse för sång och musik.⁵ Andra exempel på intressefokus är bön eller nattvard.

För en upplevd delaktighet krävs därtill en inbjudan, men också en vilja till *engagemang* och ett utrymme för *autonomi*. Betydelsen av autonomi handlar om självbestämmande och om individens möjlighet att göra självständiga val och bestämma över sin situation. Det handlar därför inte enbart om att bli tilldelad ett beslutsutrymme utan också om en upplevelse av möjlighet till inflytande över aktiviteten i sin helhet. Frågor kring *makt* utgör ett slags villkor, vilket betyder att utrymmet att ställa frågor, diskutera och kommentera

³ Gustavsson, C. 2016, s. 224.

⁴ Presentationen i det följande hämtas i stora delar från Klintborg 2021, s.22.

⁵ Gustavsson, 2016.

avgör en möjlig delaktighet. *Formellt tillhörig* är den som får vara med och delta men *informellt tillhörig* blir man först när man känner sig accepterad i det sociala sammanhang som man deltar i. Formellt tillhöriga Svenska kyrkans gudstjänst är därmed alla de människor som väljer att delta men också alla som också i sin frånvaro välkomnas att delta.

Av betydelse är därtill att man självklart kan, vill och får *interagera* med de andra deltagarna och att man kan och vill *identifiera* sig med dem. Därtill krävs att man känner *trygghet*. Av betydelse för en möjlig delaktighet är slutligen att deltagandet i den sociala praktiken bekräftas också i de andra sammanhang eller *kontexter* i vilka man ingår.⁶ Det är som körsångarna i den tidigare nämnda körstudien sa, svårt att delta i nattvarden om ingen av de andra körsångarna deltar i densamma.

Den här presenterade förståelse för delaktighet angav utgångspunkt för några av de frågor som ställdes i Kyrkbussen 2021. Med utgångspunkt i förståelsen för den betydelse ett intressefokus har, frågade vi om anledningar till att man väljer att delta i gudstjänst. Hur de svarande själva uppfattar sin delaktighet gavs också utrymme samt vilken betydelse kunskap om gudstjänstens innehåll och form har för de svarandes upplevelse av gudstjänst. Vi ställde också frågan om och i så fall hur ofta och i vilka sammanhang de svarande möter religiösa frågor. Innan vi presenterar de svarande och resultaten närmare ska vi säga några ord om det metodiska arbetet.

METOD

Siffrorna som presenteras i det här kapitlet baseras som redan tidigare nämnts på resultat från Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten 2021 (även kallad den externa Kyrkbussen), insamlad med Nordstat. Enkäten gick ut i mitten av november 2021 och insamling avslutades under december månad samma år. Frågor med fokus på de senaste 12 månaderna berör därför främst 2021 men även slutet av 2020, en period som präglades av pandemirestriktioner men också av vissa lättade restriktioner.⁷

6 Presentationen av begreppets innebörd i detta stycke bygger på och liknar i stora delar text i Gustavsson, C. 2016, 2018 men presentationen går även att läsa i forskningsrapporten från Asarums pastorat, Gustavsson, C. 2020.

7 På flera av frågorna har den svarande ombetts skatta på en femgradig skala i vilken utsträckning de instämmer eller håller med om ett påstående, i ett försök att förbättra möjligheterna att bryta ner analysen har dessa omvandlats till tregradiga skalor. Några av frågorna har varit flervalsfrågor (till exempel frågan om vilken typ av gudstjänst man deltagit i) och det noteras i texten när detta varit fallet.

Enkäten hade totalt 4 939 svarande varav 289 fanns inom åldersspannet 16–24 år. 2 992, eller 61 procent, av samtliga svarande var medlemmar i Svenska kyrkan. Enligt Svenska kyrkans officiella statistik låg andelen medlemmar 2021 på 54 procent. Denna diskrepans mellan befolkningen och de svarande bör hållas i åtanke när vi talar om resultaten för samtliga svarande eftersom den andel som deltagit i gudstjänst över lag kan ligga högre än de skulle gjort i ett mer representativt material. Av de 94 personer, i åldrarna 16–24, som gått på gudstjänst under de senaste 12 månaderna är 61 konfirmerade (65 %). 6 personer av de 61 är konfirmerade i annat kristet samfund. 35 procent av de som deltar i gudstjänst har med andra ord inte konfirmerats. Av de 94 som deltagit i gudstjänst är 72 personer medlemmar i Svenska Kyrkan, 22 av dem saknar med andra ord ett medlemskap.⁸

GUDSTJÄNSTDELTAGANDE, TRO OCH MÖTE MED RELIGIOSITET

Av samtliga svarande deltog runt en tredjedel, närmare bestämt 37 procent, i en gudstjänst vid minst ett tillfälle under de senaste 12 månaderna. För gruppen tonåringar/unga vuxna (16–24) var motsvarande andel 33 procent. Vid en flervalsfråga om vid vilka tillfällen de senaste 12 månaderna som personen kommit i kontakt med Svenska kyrkan angav 59 procent av de svarande som deltagit i en gudstjänst under de senaste 12 månaderna, att de närvarat vid en kyrklig handling, 33 procent vid en annan gudstjänst och 30 procent vid en musikandakt eller konsert.⁹ Tittar vi närmare på åldersgruppen 16–24, var det 44 procent som hade närvarat vid en kyrklig handling, 32 procent som närvarat vid en annan gudstjänst och 23 procent som närvarat vid en musikandakt eller konsert. En majoritet av de tillfrågade som deltagit i gudstjänst minst en gång under de senaste 12 månaderna hade med andra ord deltagit i en kyrklig handling så som dop, konfirmation, vigsel eller begravning.

För 27 procent av de svarande som varit på gudstjänst i Svenska kyrkan de senaste 12 månaderna har detta vid något tillfälle inneburit att man deltagit i en digital gudstjänst.¹⁰ Gruppen 65+ låg här högst, där 37 procent av de svarande närvarat vid en digital gudstjänst,

8 Analysen av materialet är deskriptiv och har främst bestått av korstabulering med kontroll för signifikans i form av chi-2 tester där 0,05 använts som brytpunkten för signifikans. På grund av det låga antalet svarande i gruppen 16–24 år (6 procent av de svarande) har vid vissa tillfällen möjligheten att uppnå signifikans i denna grupp varit begränsad. Vid dessa tillfällen presenterar vi därför främst resultat för gruppen som helhet.

9 På frågan "Har du haft kontakt med Svenska kyrkan under de senaste 12 månaderna?" var flera svarsalternativ möjliga: bl.a.: Vid dop, vigsel, konfirmation och/eller begravning (fysiskt eller digitalt); Annan gudstjänst (fysiskt eller digitalt); Musikandakt/konsert (fysiskt eller digitalt).

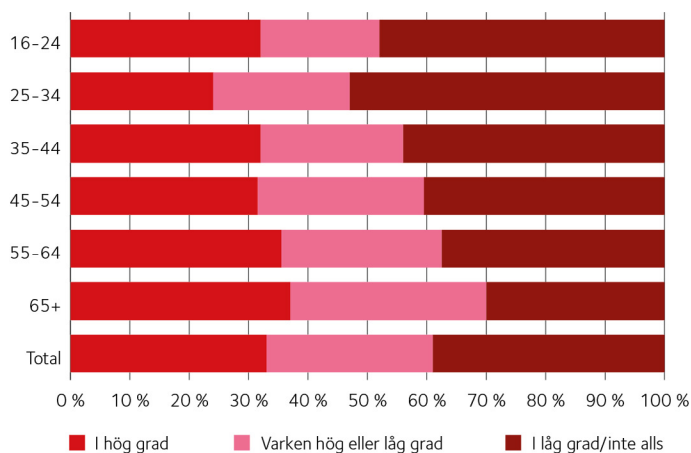
10 De som på frågan "Du svarade att du deltagit i gudstjänst eller annat religiöst möte de senaste 12 månaderna, har dessa varit fysiska och/eller digitala?" svarat "Enbart i digital form (ex. via Facebook eller Youtube)" eller "Både fysiskt och i digital form".

16–24 åringarna låg näst högst med 23 procent. Bland de som enbart närvarat vid digital gudstjänst de senaste 12 månaderna låg åldersgruppen 65+ också högst med 11 procent jämfört med genomsnittet 8,5 procent.¹¹

RELIGIÖS TILLHÖRIGHET OCH TRO

Bland de svarande finns de som gått i gudstjänst men tillhör en annan religion än den kristna. Bland dessa har i stort sett samtliga närvarat vid en kyrklig handling. Bland de som angett att de gått på gudstjänst finns också de som angett att de identifierar sig som ateister eller "religiöst ointresserade". Bland dessa har man främst deltagit i en kyrklig handling, men inte uteslutande. Bland de som i hög grad identifierar sig som ateister och religiöst ointresserade finns också de som besökt andra gudstjänster och musikandakt/konsert.

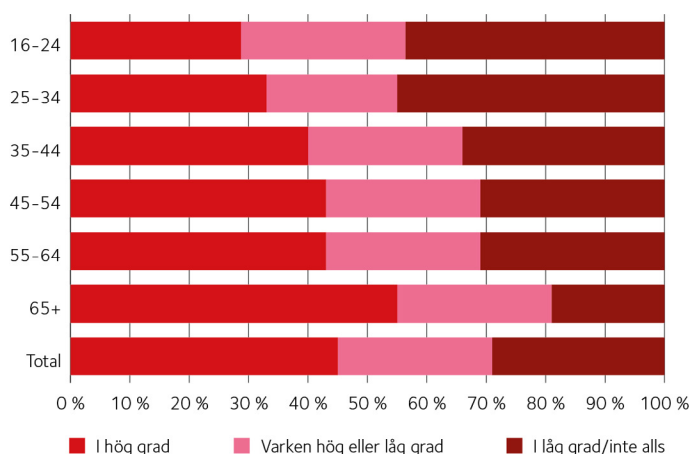
FIGUR 1. I HUR HÖG GRAD TYCKER DU ATT DU ÄR TROENDE? (SVARFÖRDELNING EFTER ÅLDER BLAND DEM SOM DELTAGIT I GUDSTJÄNST UNDER DE SENASTE 12 MÅNADERNA).

Bland de svarande (16–24) som deltagit i en gudstjänst beskriver 32 procent sig som troende "i hög grad" (se figur 1) vilket kan jämföras med 20 procent för hela åldersgruppen. Även om de yngre generationerna i lägre grad svarar att de "i hög grad" är troende kan gruppen 16–24 jämföras med 25–34 där endast 24 procent av de som deltagit i gudstjänst de senaste 12 månaderna svarar att de "i hög grad" är troende.

¹¹ På frågan "Du svarade att du deltagit i gudstjänst eller annat religiöst möte de senaste 12 månaderna, har dessa varit fysiska och/eller digitala?" var svarsalternativen: Enbart fysiskt i kyrkan eller annan religiös lokal; Enbart i digital form (ex. via Facebook eller Youtube); Både fysiskt och i digital form.

**FIGUR 2. I HUR HÖG GRAD TYCKER DU ATT DU ÄR KRISTEN?
(SVARSFÖRDELNING EFTER ÅLDER BLAND DEM SOM DELTAGIT I
GUDSTJÄNST UNDER DE SENASTE 12 MÅNADERNA).**

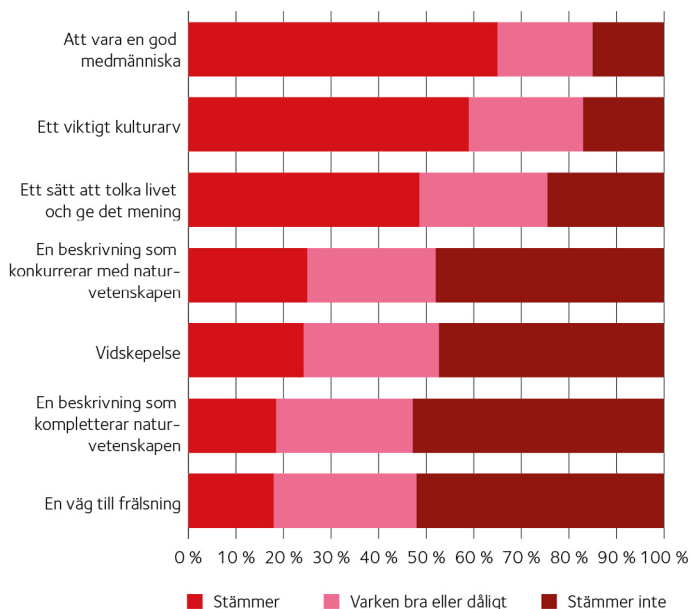
Dock framgår det av figur 2 att en större andel i gruppen 25-34 (av de som deltagit i gudstjänst i Svenska kyrkan under de senaste 12 månaderna) har svarat att de "i hög grad" är kristna (33 procent) jämfört med gruppen 16-24 år (29 procent). Bland samtliga i gruppen 16-24 svarade 15 procent att de i hög grad är kristna vilket kan jämföras med 17 procent för gruppen 25-34. Båda dessa grupper svarar i större utsträckning än de äldre åldersgrupperna att de i hög grad är ateister och religiöst ointresserade.

DÖPTA OCH KONFIRMERADE

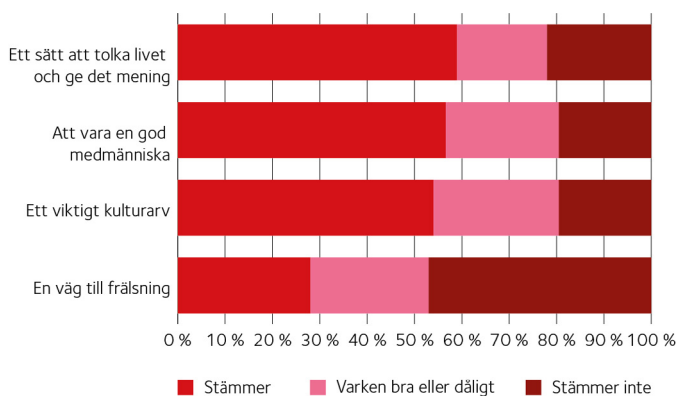
Det finns ett samband mellan att vara konfirmerad i Svenska kyrkan och att närvara vid en kyrklig handling, annan gudstjänst och/eller musikandakt/konsert. Som konfirmerad deltar man, visar studien, i högre utsträckning i samtliga typer av gudstjänster.¹² Dock går det inte att uttala sig om samtliga alternativ i relation till gruppen 16-24 år eftersom antalet svarande är för få. Det går dock att se att gruppen konfirmerade 16-24-åringar i högre utsträckning har svarat att de förknippar kristen tro med "Ett sätt att tolka livet och ge det mening" (59 %) och "En väg till frälsning" (28 %) jämfört med samtliga konfirmerade (se figur 3 och 4). Konfirmationen ser med andra ord ut att påverka de svarandes personliga syn på innebörden av kristen tro.

¹² Kyrkliga handlingar, andra gudstjänster och musikandakter/konsert.

FIGUR 3. INNEBÖRDEN AV KRISTEN TRO BLAND SAMTLIGA SVARANDE SOM KONFIRMERATS I SVENSKA KYRKAN.

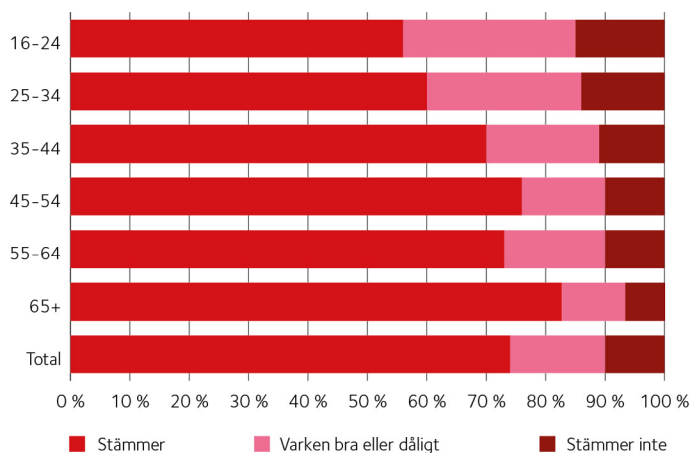
FIGUR 4. INNEBÖRDEN AV KRISTEN TRO BLAND 16–24-ÅRINGAR SOM KONFIRMERATS I SVENSKA KYRKAN.¹³

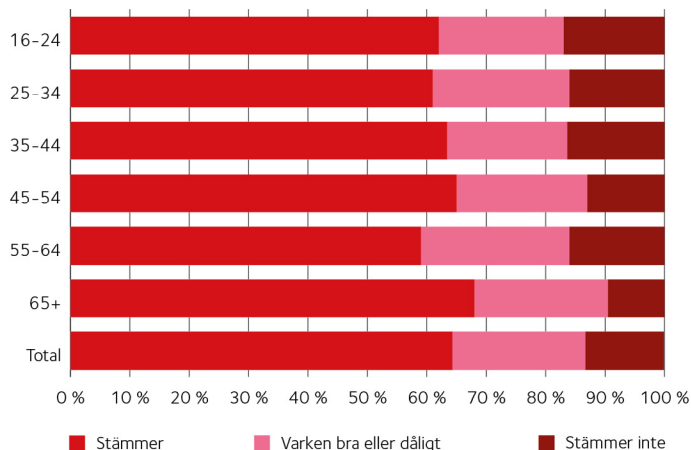
¹³ Övriga svarsalternativ hade inte ett signifikant samband och inkluderas därför inte här.

Bland de som deltagit i gudstjänst under de senaste 12 månaderna instämmer 56 procent i gruppen 16–24 år i påståendet att kristen tro innebär att "vara en god medmänniska" (se figur 5). Siffran kan jämföras med 46 av samtliga i gruppen 16–24 år, dvs. bland också de som inte deltagit i gudstjänst under de senaste 12 månaderna. Jämfört med övriga ålderskategorier är det, vilket figuren visar, en mindre andel bland 16–24-åringarna som anser att påståendet stämmer.

FIGUR 5. ANDELEN BLAND SAMTLIGA SVARANDE VILKA DELTAGIT I GUDSTJÄNST DE SENASTE 12 MÅNADERNA SOM ANSER ATT KRISTEN TRO INNEBÄR ATT VARA EN GOD MEDMÄNNISKA.

FIGUR 6. ANDELEN BLAND SAMTLIGA SVARANDE VILKA DELTAGIT I GUDSTJÄNST DE SENASTE 12 MÅNADERNA SOM ANSER ATT KRISTEN TRO INNEBÄR ETT SÄTT ATT TOLKA LIVET OCH GE DET MENING.

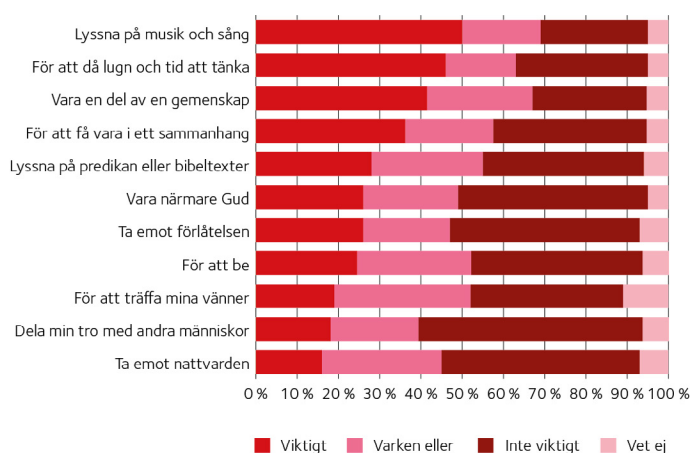
Som framgår av figur 6 anger 62 procent i gruppen 16–24 år som deltagit i gudstjänst att de i hög grad ser kristen tro som ett sätt att tolka livet och något som ger livet mening. Det är också det påstående om kristen tro som 16–24-åringarna i störst utsträckning instämmer i. Skillnaderna med avseende på ålder är, vilket figuren visar, också relativt små i fråga om inställningen till detta påstående.

Bland de som uppger att de i hög grad är kristna är det betydligt större andelar av de yngre svarande som instämmer i samtliga påståenden om vad kristen tro är. Exempelvis anger 86 procent i gruppen 16–24 år att kristen tro innebär att vara en god medmänniska, följt av 82 procent som i hög grad anser att det är ett sätt att tolka livet och ge det mening. Skillnaderna i relation till övriga ålderskategorier är mindre när man enbart gör jämförelser inom den grupp som uppgivit att de i hög grad är kristna.

GUDSTJÄNSTENS INTRESSEFOKUS

Med utgångspunkt i förståelsen för betydelsen av att samlas kring en aktivitet eller ett intressefokus för en upplevd delaktighet, frågade vi om anledningar till att människor väljer att delta i gudstjänst.¹⁴ Av figur 7 framgår att det som i högst grad skattades som viktigt bland 16–24-åringarna var att Lyssna på musik och sång (50 %) medan lägst andel svarande angav Ta emot nattvarden (16 %) och Dela min tro med andra människor (18 %).

FIGUR 7. ANLEDNINGAR BLAND 16–24-ÅRINGAR TILL VARFÖR MAN VÄLJER ATT DELTA I GUDSTJÄNST.

14 För frågorna: Att delta i gudstjänst för att be, för att få lugn och tid att tänka samt för att få vara i ett sammanhang kan vi inte se något signifikant samband i en jämförelse mellan åldersgrupperna.

Bland samtliga svarande är det jämförelsevis 41 procent som deltar i gudstjänst för att vara del av en gemenskap. Här sticker grupperna 16–24 och 65+ ut då de i högre utsträckning än genomsnittet anger att det är viktigt. 16–24 sticker överlag ut i en jämförelse med 25–34 då den senare ålderskategorin skattar samtliga skäl som mindre viktiga.

Bland 16–24-åringar är det 36 procent som deltar i gudstjänst för att få vara i ett sammanhang medan endast 19 procent anger betydelsen av att träffa sina vänner. Vara del av en gemenskap (42 %) och Ta emot förlåtelsen (26 %) är båda svarsalternativ där gruppen 16–24 år i högre utsträckning än samtliga angett det vara viktigt.

Överlag står åldersgrupperna 16–24 och 65+ ut jämfört med övriga åldersgrupper då de i flera fall anger aspekter vara viktiga i en jämförelse med övriga grupper. 25–34-åringarna avviker från övriga ålderskategorier genom att gradera flertalet av de angivna skälen som ”inte viktiga” eller vara neutrala i högre utsträckning än genomsnittet, och i synnerhet i en jämförelse med åldersgruppen 16–24 år.

DELAKTIGHET

Hur de svarande själva uppfattar sin delaktighet gavs särskilt utrymme i enkäten samt vilken betydelse några olika faktorer har för deras upplevelse av densamma. I det följande presenterar vi resultat som visar om de svarande deltagit i en fysisk och/eller digital gudstjänst, därefter presenterar vi hur de svarande ställer sig till olika påståenden som vi utifrån vår teoretiska förståelse för delaktighet förväntade oss skulle kunna påverka upplevelsen av gudstjänst. Slutligen presenterar vi resultat som pekar på konfirmationens betydelse för en upplevd delaktighet i gudstjänsten.

DIGITALA OCH/ELLER FYSISKA GUDSTJÄNSTER

Under den period som enkätfrågorna avsåg hade flera fysiska gudstjänster ställts in på grund av pandemin och församlingarna ställde i flera fall om för att i stället välkomna till gudstjänst i det digitala rummet.¹⁵ I materialet går det att se ett samband mellan en upplevd delaktighet i gudstjänsten och huruvida gudstjänsterna man deltagit i varit digitala, fysiska eller både och. Detta samband var signifikant för samtliga åldersgrupper i undersökningen.

Enkätresultatet visar att de svarande i samtliga åldersgrupper som angett att de upplever hög grad av delaktighet har deltagit i både fysiska och digitala gudstjänster. Bland 16–24-åringar ser vi också att bland de som deltagit enbart fysiskt är det störst andel svarande som

15 Mer om Svenska kyrkans omställning under Corona pandemin går att läsa i bland annat: Fransson, S. (2022) och Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021).

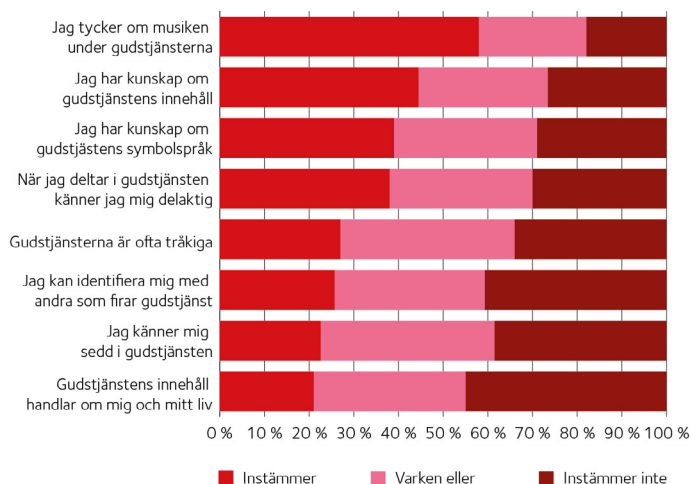
känner sig icke-delaktiga. När de i denna åldersgrupp deltagit enbart digitalt är de neutrala i fråga om delaktighet, dvs. de beskriver sig inte vara delaktiga i hög utsträckning men säger sig inte heller vara icke-delaktiga i lika hög utsträckning som de som enbart deltagit i fysiska gudstjänster. Bland 25–34, 35–44 och 45–54 åringar går det att se liknande samband. Åldersgruppen 55–64 år skiljer sig något från de övriga då de som enbart besökt digitala gudstjänster anser sig vara mindre delaktiga jämfört med de som deltagit i enbart fysiska gudstjänster. Bland gruppen 65+ är det i likhet med övriga åldersgrupper fler antal svarande som besökt både fysiska och digitala gudstjänster som också anser sig vara delaktiga. I denna åldersgrupp är det också lägre andel av de som enbart besökt fysiska gudstjänster som anser sig vara delaktiga.

Enkätresultatet visar att flertalet som enbart deltagit i en fysisk gudstjänst känner sig mindre delaktiga och svaren pekar också mot att flertalet i denna grupp deltagit i enbart kyrkliga handlingar.

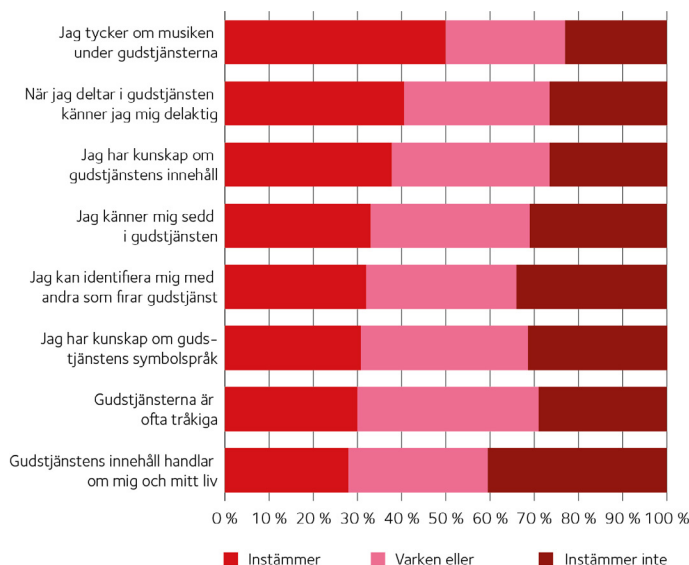
ASPEKTER AV BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET

I materialet går det att se ett positivt samband mellan en upplevd delaktighet i gudstjänsten och att de svarande instämmer i följande påståenden: "Jag har kunskap om gudstjänstens innehåll", "Jag har kunskap om gudstjänstens symbolspråk", "Jag känner mig sedd i gudstjänsten", "Jag kan identifiera mig med andra som firar gudstjänst", "Gudstjänsten innehåll handlar om mig och mitt liv". I en jämförelse av hur olika generationer besvarat de olika påståendena kan vi se att några åldersgrupper instämmer i högre grad än andra.

FIGUR 8. ASPEKTER AV BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET BLAND SAMTLIGA SVARANDE.

FIGUR 9. ASPEKTER AV BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET BLAND 16–24-ÅRINGAR.

I figur 9 framgår att gruppen 16–24 år svarat att de instämmer i högre utsträckning än genomsnittet bland samtliga svarande i följande påståenden: "När jag deltar i gudstjänsten känner jag mig delaktig", "Jag känner mig sedd i gudstjänsten", "Jag kan identifiera mig med andra som firar gudstjänst", "Gudstjänsten handlar om mig och mitt liv" och "Gudstjänsterna är tråkiga". Åldersgrupperna 35–44 och 45–54 år instämmer också i högre utsträckning än genomsnittet i påståendet: "Jag känner mig sedd i gudstjänsten". Åldrarna 16–24 år ligger högst i en jämförelse mellan de nämnda grupperna. Här kan man fundera över vilken betydelse en inbjudan till olika slags verksamheter i Svenska kyrkan har för upplevelsen av att vara sedd i gudstjänsten. Bland de nämnda grupperna vet vi att verksamhet ofta erbjuds åldrarna 16–24 år och att det idag inte är ovanligt att personer i åldersgrupperna 35–44 och 45–54 år har kontakt med kyrkan i samband med giftermål och egna eller andra barns dop och konfirmation. För åldersgruppen 25–34 år erbjuds det mer sällan någon verksamhet.

Det går också att se ett samband mellan upplevelsen av att inte känna sig delaktig i gudstjänsten och en samtidig upplevelse av att gudstjänsterna är tråkiga. Åldersgrupperna 16–24, 25–34, 35–44, 55–64 år svarar i högre utsträckning än genomsnittet att de instämmer i påståendet att gudstjänsterna är tråkiga. 44–54 år och 65+ instämmer med andra ord inte i lika hög grad i påståendet. Det går inte att se något samband mellan hur de svarande upplever musiken i en gudstjänst och deras upplevelsen av (bristande) delaktighet.

En utgångspunkt för de frågor som ställdes var att delaktighet i gudstjänsten påverkas av ett antal samverkande faktorer. Musiken kan med denna utgångspunkt sägas ge exempel på en "aktivitet" eller ett intressefokus och svaren ovan indikerar att människor inte självklart samlas kring samma intressefokus. Hur de svarande upplever gudstjänstmusiken ser framför allt ut att påverka dem för vilka musiken utgör ett självklart intressefokus. Med avseende på det sistnämnda ser vi att de som uppger att "Lyssna på musik och sång" är ett viktigt skäl till att gå på gudstjänsten också är de som uppger att de tycker om musiken.

Sambandet mellan delaktighet och kunskap om gudstjänstens innehåll och symbolspråk är intressant. Tidigare studier har visat att kunskap inte behöver innebära en samtidig känsla av delaktighet.¹⁶ Resultaten i denna studie pekar på ett samband och frågan vilken slags kunskap det handlar om skulle vara intressant att undersöka närmare. En kunskap om innehåll och symbolspråk kan förväntas ge deltagarna en upplevd trygghet vilket i sig kan vara av betydelse för en upplevd delaktighet. Undersökningen bekräftar också att det finns ett sådant samband för gruppen i sin helhet. Men som redan sagts, skulle frågan behöva undersökas närmare.

KONFIRMATIONENS BETYDELSE FÖR EN UPPLEVD DELAKTIGHET

I materialet kan vi se ett samband mellan att vara konfirmerad i Svenska kyrkan och en upplevelse av att vara delaktig i gudstjänsten. Det går därtill att se ett samband mellan att vara konfirmerad och några av de aspekter som vi antog kunde vara av betydelse för en upplevd delaktighet: betydelsen av kunskap, kännedom om kyrkans symbolspråk, en upplevelse av att vara sedd och kunna identifiera sig med andra som firar gudstjänst.

Det finns ett samband i samtliga åldersgrupper mellan att vara konfirmerad och att anse sig ha en förståelse för gudstjänstens innehåll och symbolspråk. I samtliga åldersgrupper förutom 55–64 år och 65+ finns det ett samband mellan att vara konfirmerad och känna sig sedd i gudstjänsten. Genomgående känner de svarande som inte konfirmerats sig, i lägre grad sedda i gudstjänsten i jämförelse med de som konfirmerats. Bland de som konfirmerats är det också fler som instämmer i påståendet "Jag kan identifiera mig med andra som firar gudstjänst", särskilt i grupperna 16–24, 25–34 och 35–44 år.

Hur man ställer sig till påståendet "gudstjänsterna handlar om mig och mitt liv" har ett samband med att vara konfirmerad i samtliga åldersgrupper med undantag för 25–34-åringarna. Gruppen 16–24

¹⁶ Gustavsson, C. 2016.

är skiljer sig från de äldre åldersgrupperna genom att de i hög grad instämmer med detta påstående, medan de andra ställer sig neutrala till det.

Det är också fler av de konfirmerade jämfört med de som inte konfirmerats, som tycker om musiken under gudstjänsterna. Bland dem som konfirmerats är det i synnerhet de unga (16–24 år) som svarar att man tycker om musiken. Huruvida man är konfirmerad eller inte, tycks inte spela någon roll för huruvida uppfattar gudstjänsterna som tråkiga.

AVSLUTANDE REFLEKTION

Syftet med denna artikel är, som tidigare nämnts, att undersöka faktorer av betydelse för människors val att delta i Svenska kyrkans gudstjänst. I det följande ska vi dela några reflektioner över hur de enkätsvar som ligger till grund för undersökningen kan bidra till en förståelse för framför allt unga vuxnas gudstjänstupplevelser och vilka ytterligare frågor resultaten väcker.

GUDSTJÄNSTDELTAGANDE

Enkätresultatet visar att runt en tredjedel av de svarande besökt gudstjänst vid minst ett tillfälle under de senaste 12 månaderna. Åldersgruppen 16–24 år deltar i större utsträckning i gudstjänst jämfört med personer i åldern 25–44 år. Resultaten väcker frågor kring vilken betydelse den övriga verksamhet som kyrkan inbjuder till har, genom till exempel konfirmation och ledarutbildningar. Resultaten tycks peka mot att Svenska kyrkans övriga verksamhet får betydelse för en upplevd delaktighet i gudstjänsten, men att också hur ofta man deltar i gudstjänst påverkar upplevelsen. Verksamhet så som konfirmation och ledarutbildning innebär vanligtvis i sig ett antal gudstjänstbesök.

Dopfrekvens, konfirmation och medlemskap hänger samman då konfirmationen följer efter dop och då medlemskapet likaledes är en följd av att en blivit döpt. Att man som barn inte längre föds in i Svenska kyrkan kan vara ett faktum av betydelse för de siffror vi ser, då ett medlemskap idag kräver ett aktivt beslut från föräldrarnas sida. Att tidigare studier har visat att icke-konfirmerade i större utsträckning väljer att gå ur Svenska kyrkan understryker betydelsen av kyrkans fortsatt aktiva inbjudan till såväl dop som konfirmation för att inte tappa allt fler medlemmar.¹⁷

17 Bromander & Jonsson 2018.

Bland gudstjänstdeltagarna är det fler som kan identifiera sig som troende än som kristna. Att inte en högre andel av de svarande identifierar sig som vare sig troende eller kristna "i mycket hög grad" kan ha att göra med de svarandes förståelse för innebörden av såväl troende som kristen. Tidigare studier indikerar att det idag kan uppfattas vara lite "pinsamt" att vara kristen, vilket kan vara en faktor som spelar in för de svar vi ser i enkäten.¹⁸ Svaren kan självklart också bero på förståelsen för innebörden av graderingen i sig. Förståelsen för vad det innebär att vara något i "mycket hög grad" jämfört med "i ganska hög grad" är med andra ord inte självklar. Svaren indikerar den betydelse det kan ha för uppväxande generationer hur kyrkan själv kommunicerar innebörden av att vara kristen för en möjlig identifikation med densamma.

GUDSTJÄNSTENS INTRESSEFOKUS

En majoritet av de svarande i åldrarna 16–24 år deltar i gudstjänst för att lyssna på sång och musik och därefter i en önskan om att få lugn och tid att tänka. Det är med den teoretiska förståelse som angav studiens utgångspunkt med andra ord de intressefokus som tonåringar och unga vuxna idag sätter främst.

Av de svarande är det 18 procent som deltar för att dela sin tro med andra människor. Svaret behöver inte i sig betyda att de svarande inte har en tro utan säger endast att de inte deltar i gudstjänst i ett primärt syfte att dela sin tro med andra. Vi ser samtidigt att de som uppger att de delar sin tro med andra människor i högre utsträckning identifierar sig som kristna.

Bland 16–24 åringar är det 35 procent som deltar i gudstjänst för att få vara i ett sammanhang, medan endast 23 procent deltar för att träffa sina vänner. Svaren indikerar att de som deltar inte framför allt har sina vänner i gudstjänstens sammanhang. Frågor kring innebörden av gemenskap skulle utifrån studiens resultat vara intressant att undersöka närmare.

¹⁸ Thurfjell 2011.

DELAKTIGHET

Bilden som materialet ger av digital respektive fysisk närvaro i gudstjänsten har till stora delar påverkats av pandemin. Att 65+ har en förhållandevis högre närvaro digitalt kan bero på de tydliga rekommendationer som fanns i förhållande till åldersgruppen under denna period. Hur de nu släppta restriktionerna påverkar gudstjänstlivet framöver blir intressant att se.

Materialet väcker samtidigt flera frågor kring det fysiska rummets betydelse för en upplevd delaktighet, då flera av de svarande som deltagit i enbart fysiska gudstjänster beskriver låg grad av delaktighet. En möjlig förklaring till enkätresultatet är att de svarande som deltagit i såväl fysiska som digitala gudstjänster gör det i en redan upplevd delaktighet. Mot denna bakgrund kan de svarande själva ha tagit initiativ till att besöka gudstjänst i den form som erbjudits. Under en tid av pandemi var den digitala gudstjänsten i flera fall det enda alternativet.

Resultaten väcker också frågor kring vilken betydelse frekvensen gudstjänstbesök har för en upplevd delaktighet och i materialet kan vi se att det är en skillnad mellan de som bara gått någon enstaka gång under de senaste 12 månaderna och de som går någon gång i halvåret. De som går någon gång i halvåret eller oftare instämmer i högre grad i påståendet att de känner delaktighet medan de som går mer sällan inte gör det. Har man deltagit såväl fysiskt som digitalt har man under pandemin gissningsvis deltagit vid fler tillfällen jämfört med den grupp som enbart deltagit fysiskt.

En ytterligare aspekt av betydelse för de resultat vi ser kan vara att de som enbart deltagit i fysisk gudstjänst gjort det i samband med en kyrklig handling utan en egen önskan om att vara delaktig. Vi kan i materialet se ett samband som visar att de som varit på en kyrklig handling också är de som enbart deltagit i en fysisk gudstjänst medan de som besökt såväl fysiska som digitala gudstjänster deltagit också i andra gudstjänster. Det senare manar till frågor om vilken slags delaktighet församlingar inbjuder till vid kyrkliga handlingar: inbjuder församlingen till interaktion och engagemang på lika villkor, ser man deltagarna eller vill kanske de som deltar i kyrkliga handlingar i de flesta fall inte alls vara delaktiga? Enligt den förståelse för delaktighet som anger studiens utgångspunkt krävs en inbjudan men också en vilja till engagemang för att uppleva delaktighet.

Osagt orsak och verkan kvarstår det faktum att gudstjänst i det fysiska rummet inte självklart innebär en hög grad av delaktighet hos de som deltar. Materialet manar till frågor om engagemanget från församlingens sida, i det fysiska såväl som det digitala rummet, för att alls inbjuda de deltagande till delaktighet. Blir, kan man fråga

sig, en bristande upplevelse av delaktighet tydligare i det fysiska rummet jämfört med det digitala, eller förväntar deltagarna sig inte samma slags delaktighet när man möts via en skärm? Tidigare studier har pekat mot att kyrkorummets artefakter kan stå i vägen för en upplevd delaktighet, artefakter som alls inte möter en på samma sätt i det digitala rummet.¹⁹ Det fysiska rummets (icke) betydelse är ett resultat som skulle vara intressant att undersöka närmare.²⁰

SAMMANFATTNING

Sammanfattningsvis ser gudstjänstnära verksamhet för alla åldrar ut att vara av avgörande betydelse för människors gudstjänstupplevelse. De som är i åldrar där också annan verksamhet erbjuds uttrycker en större delaktighet: de känner sig mer sedda, de upplever sig i större utsträckning ha kunskap om gudstjänstens innehåll och symbolspråk och de upplever i högre utsträckning att gudstjänsten handlar om dem och deras liv. De svarande som är i åldrar där man inbjuder till gudstjänstnära verksamhet instämmer också i högre utsträckning med påståendena om att de är troende och kristna. Vilken slags kunskap som de svarande upplever som bidragande till deras delaktighet i gudstjänst skulle vara en av flera intressanta frågor att, utifrån den här redovisade enkätsvaren, få möjlighet att undersöka närmare. Hur församlingar framöver tar sig an den utmaning som resultaten möjligen innebär avseende betydelsen av dop och konfirmation samt gudstjänstnära verksamhet blir intressant att följa och vilken betydelse arbetet får, blir det därtill intressant att framöver undersöka närmare.

¹⁹ Gustavsson 2016.

²⁰ Mer om Svenska kyrkans omställning under coronapandemin finns under: Fransson, S. (2022) Och Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021)

REFERENSER

- Bromander, J. & Jonsson, P. (2018). *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Kyrkomötets beslut (KmSkr) 2019:12 *Gudstjänstupplevelser*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Fransson, S. (2022). "Corona, församlingslivet och Svenska kyrkan." I U. Josefsson & M. Wahlström (red): *Svensk frikyrklighet i pandemin: En studie av församlingen i Corona och Corona i församlingen*. Forskningsrapport från Institutet för Pentakostala studier. Nr 9. Fransson, S.,
- Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021). *Svenska kyrkan Online – Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Gustavsson, C. 2016. *Delaktighetens kris. Gudstjänstens pedagogiska utmaning*. Skellefteå: Artos.
- Gustavsson, C. 2018. "Delaktighet – ett alltför oreflekterat begrepp i Svenska kyrkans församlingsinstruktioner", i: *Svensk Teologisk Kvartalskrift*. Lund: Centrum för teologi och religionsvetenskap, nr 94:1–2, 2018.
- Gustavsson, C. 2020. *Delaktighet i Praktiken - Gudstjänsten i Centrum. Redovisning av ett forskningsprojekt 2017–2019*. Asarum: Asarums pastorat.
- Klintborg, C. 2021. *Avstånd, delaktighet, längtan. Gudstjänst i en tid av religiös förändring*. Skellefteå: Artos.
- Thurfjell, D. 2011. Varför är det pinsamt att vara kristen? I: *DIN* (3–4):7–26; Novus Förlag.

A black and white photograph of a wooden sign with Swedish text. The sign is rectangular with a dark, possibly chalkboard-like surface, and is mounted on a wooden post. The text is written in a bold, hand-painted style. The background is out of focus, showing a window with a grid pattern and a framed picture on a wall. The bottom left corner of the image shows a pile of smooth, rounded stones.

STÄNGT
P.G.A
TAPPAD
LUST!

Kapitel 4

Kommunikation med kyrkans framtid – kan man skicka brev till den som är under 30 år?

MAGDALENA WIDMARK

Svenska kyrkan är relevant och ett fundament för det goda samhället. Hon står på de utsattas sida, gör inte skillnad på människor, finns när livet skaver och tar dig i anspråk i det ideella engagemanget för en bättre värld. Uppdraget är tydligt: Gå ut bland folk och gör dem till lärjungar, döp och fira nattvard.

Men för de unga som ska bära kyrkan framåt och lämna uppdraget till kommande generationer uppfattas kyrkan sällan som relevant. För gruppen under 30 år är kyrkan i princip osynlig i vardagen. Kunskapen om vad kyrkan gör och kännedomen om församlingen där man bor är låg och sjunker för varje generation.¹ Detta är ingen given utveckling. Den går att vända, men det kräver insikt i hur människors kommunikationsvanor ser ut och att det finns ett behov av att utveckla kyrkans kommunikationsarbete. Det är viktigt att tydligt visa församlingens relevans i lokalsamhället, bygga engagemang och att som förtroendevald, medarbetare och ideellt engagerad, stolt visa fram det kyrkan gör. Det går att öka Svenska kyrkans anseende och visa att Svenska kyrkan är att räkna med även i framtiden.

I den här artikeln kommer jag att fokusera på gruppen i åldrarna 16 till 30 år. Anledningen till att jag har valt just detta åldersspann är att 16-åringen precis har passerat tiden då man kunde knyta an till sin församling genom barn- och ungdomsverksamhet. 30 åringarna har i många fall redan lämnat kyrkan i 25-årsåldern och nås därmed inte av dopinbjudan som nyblivna föräldrar.² Det är en kritisk period

¹ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021.

² SCB, Statistiska centralbyrån (2022) Snittåldern för en förstagångsförälder i dag är 29 år för kvinnor och 30 år för män.

i livet där jag i tidigare studier pekat på att kyrkans kommunikation inte når fram.³ Svenska kyrkans utmaning är att kommunikationslandskapet står mitt i ett paradigmskifte med minskad postutdelning och att människor redan har ett splittrat kommunikationsbeteende. Det innebär att församlingarna måste gå in i ett betydande omställningsarbete för att bli mer synliga.

Med anledning av detta kommer jag att beskriva gruppen under 30 år och deras syn på livet.⁴ De utgör den första generation där en majoritet inte är medlemmar i Svenska kyrkan. Det betyder att de i högre grad måste kunna motivera sina val när det gäller deras relation till Svenska kyrkan. Varför de väljer att konfirmeras, döpa sina barn och stanna kvar som medlemmar.

Det ställer särskilda krav på kommunikationen med dem. Syftet med den här artikeln är att påvisa de utmaningar dagens kommunikation kommer ha i en nära framtid och omfattningen av den omställning i kommunikationsarbetet som står för dörren.

Förtroendet för Svenska kyrkan skiftar också starkt mellan olika grupper och generationer. Det får konsekvenser för viljan till dop, gemenskap, engagemang och kyrkans möjligheter som aktör i civilsamhället. Därför är syftet också att beskriva kyrkans anseende och tillitens betydelse för engagemang och hur kunskapen om kyrkans arbete vid kris och socialt arbete lokalt utgör skillnaden mellan dem som anger att de stannar kvar som medlemmar och dem som går ur. Som en följd av det är det även viktigt att lyfta fram kunskap och engagemang som verktyg för att bli synlig i det allmänna kommunikationsbruset.

ATT FÅNGA EN HEL GENERATION

Hur kan man beskriva människor som befinner sig i åldersspannet 16–30 år? Vad förenar dem och vad särskiljer en 16-åring från en 30-åring mer än ålder och var man befinner sig i livet?

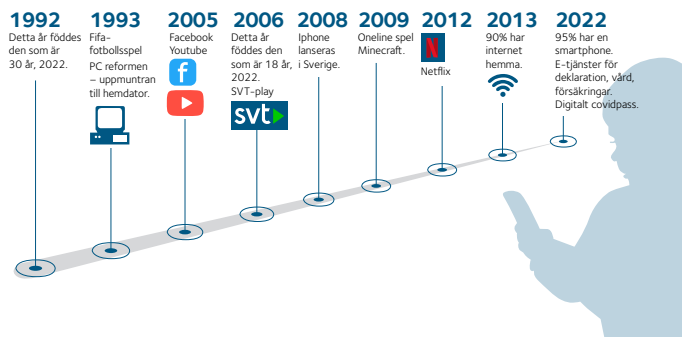
DIGITAL UPPVÄXT

Det som är gemensamt för hela gruppen är att de är uppvuxna och lever i en tid där den tekniska utvecklingstakten är snabbare än någonsin. Den som är 30 år i dag föddes året innan Fifa lanserade sitt första fotbollsspel och den som är 16 år kom till världen samtidigt som SVT-play och Facebook lanserades.

³ Widmark 2021.

⁴ SKR Omvärldsrappport.

FIGUR 1. DIGITALISERINGS FRAMVÄXT 1992–2022

När 16-åringen föddes startades Facebook och Youtube. De är uppvuxna med SVTplay, Netflix, onlinespelet Minecraft och ser internet som en självklarhet. Även den som är 30 år tar e-tjänster och Bank-ID för givet.

Som framgår av figur 1 har den digitala utvecklingen varit en del av uppväxten för den som är 30 år eller yngre. Det digitala är en självklar del av livet och telefonen ett nav i kommunikationen. De ser digital service och samvaro som en självklarhet och första steget för att orientera sig inför en ny aktivitet är att Googla. Att legitimera sig digitalt med BankID på nätet är vardagsmat.⁵

SPLITTRAD SYN PÅ LIVET

Även om de med en självklarhet är digitala så finns skillnader i hur man ser på livet. Inte bara utifrån ålder, utan också utifrån att man på olika sätt har påverkats av sin omvärld under uppväxten. Generationsforskare brukar beskriva de som är födda under 1980-talet och första hälften av 1990-talet som millenniers, medan den generationen födda efter 1995 fram till 2012 brukar benämnas generation Z.⁶ Huvuddelen av gruppen i åldern 16–30 hör alltså till generation Z och de som är millenniers beskrivs som generationen för vilken allt är möjligt, medan generation Z är de som saknar hopp. Det är en sanning med modifikation, men de växte upp med konsekvenserna av 11:e september och insikten om klimatkrisens fulla kraft. Deras ungdom präglas nu av pandemi, den ryska invasionen av Ukraina och en alltmer oroande inflation.

Att förstå den här generationen lite mer på djupet är viktigt av flera skäl. De är både en del av kyrkans samtid och framtid. Deras relation till kyrkan och bilden av kyrkans relevans kommer också att följa med dem genom livet – och påverka kommande generationer.

⁵ 2021 hade 8 miljoner svenskar ett Mobilt BankID. I procent av svenskarna mellan 18 och 67 år innebär det att 97,7% har ett Mobilt BankID, Avser mätmånad november 2021 (källa: Statistiska Centralbyrån och BankID).

⁶ Efter generation Z kommer generation Alfa, eller generation A. De är födda mellan tidigt 2010-tal och framåt.

Både de som står kyrkan nära och för dem som kyrkan möter i församlingslivet och som aktör i civilsamhället. De påverkar redan samhällsagendan i dag och är en generation som alla vill nå. Konkurrensen om deras uppmärksamhet är stark. De står för både framtidens och samtidens attityder och kommunikationssätt. Det är också en hjälp i att rusta kommunikationen framåt. Det gruppen gör i dag kommer också de något äldre att anamma ganska snart. Det gäller inte bara Svenska kyrkan. Aktörer i samhället anpassar sig till deras behov och beteenden för att tidigt fånga lojala kunder och medlemmar.

Att bli synlig för gruppen i kommunikationsbruset bland alla aktörer som vill påverka och vara relevanta är en svår uppgift. Du kan bara få deras uppmärksamhet om du vill dem något som är viktigt och angeläget för dem själva. I gruppen under 30 år anger endast var femte att kyrkan pratar om det som är viktigt för dem, hälften av dem anger att kyrkan inte alls gör det.⁷

VAD ÄR VIKTIGT I LIVET OCH HUR RELEVANT ÄR KYRKAN?

När kyrkan pratar om det som är viktigt för människor uppfattas den som relevant. Det gäller alla åldrar. Svenska kyrkan har genom åren stärkt den förmågan främst bland äldre målgrupper, men med pandemins utbrott i Sverige 2020 avtog den positiva utvecklingen.⁸ Vid den tiden oroade sig de unga allra mest för hur det skulle gå för de äldre. Samtidigt hade församlingarna fullt upp med att ställa om för en annorlunda påsk och kommunicera med gruppen 70+ som behövde stöd. I maj 2020 hade 70 procent av kyrkans medlemmar inte sett någon kommunikation från Svenska kyrkan eller sin församling. Förtroendet för kyrkan sjönk också i Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps (MSB) mätningar.⁹ Kyrkan missade både att kommunicera och att engagera gruppen under 30 år i samband med pandemin genom att inte prata om det som var viktigt att veta för dem. Resultatet av en enkätstudie tyder på att det samma gäller kyrkans kommunikation i samband med krigsutbrottet i Ukraina.¹⁰

7 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021 Uttag: Medlemmar 16–30 år. Bilden av samhällsnytta står sig starkare än personlig relevans. Det ger en obalans och innebär att medlemskapet i kyrkan prövas mot andra organisationer som gör gott för samhället. När det gäller sannolikhet att vara kvar om ett år har de 50% som svarar ganska troligt, inte särskilt eller inte alls troligt gemensamt att de har ganska eller mycket låga kunskaper om vad kyrkan gör och svag relation med sin församling. 8 procent kan inte svara på frågan.

8 Widmark 2021

På hösten samma år fick kyrkokansliet i uppdrag av kyrkostyrelsen att visa att kyrkan fanns och att vi firade en annorlunda jul för de målgrupper som främst tittar på TV4.

9 Lagercrantz, Eva, 2020, *Svenska kyrkan pandemi och samhällsnytta*. Oppublicerad rapport. Origo 2020 på uppdrag av kyrkokansliet.

10 Kyrkokansliets enkätstudie av församlingars kommunikation med anledning av krigsutbrottet april 2022 riktad till församling med kommunikatör.

En relevant kommunikation visar att du bryr dig om den du pratar med. Det gäller oavsett åldersgrupp eller vilken relation de har till Svenska kyrkan och till sin församling. Det är viktigt att veta vilka tankar om livet de har och hur de ser på framtiden. Kan kyrkan ha en plats här och nu i unga människors liv, och är den något att lita på längre fram i livet?

BILDEN AV FRAMTIDEN

Varje år sedan 2011 genomför Ungdomsbarometern en bred ungdomsstudie som vänder sig till tiotusentals unga i åldern 15–24 år. Där får de svara på frågor om allt från intressen, sitt sociala liv, till synen på utbildning, arbetsliv och på samhället. Ungdomsbarometern 2022 som kom i januari, det vill säga före krigsutbrottet, visade att unga efter pandemin såg lite ljusare på framtiden än innan. Enligt Kantar Sifos mätningar om allmänhetens tillit, tankar och beteende från april samma år, har bilden av framtiden inte heller mörknat. De unga är till och med något mer positiva än äldre generationer. Det är 66 procent i åldersgruppen 18–29 år som trots allt har ett hopp. Bilden är dock inte entydig. Tittar man på gruppen indelad efter partisympatier har moderater, socialdemokrater och centerpartister en mer ljus syn på framtiden än andra. De som anger att de skulle rösta på Vänsterpartiet, Miljöpartiet eller Sverigedemokraterna ser mer mörkt på framtiden. Tilliten till samhället påverkar också. Den som uppger att de inte kan lita på andra har också en mer pessimistisk framtidsbild.¹¹

Det betyder att församlingar i områden där det råder brist på tillit och trygghet har en kommunikativ utmaning i att visa och involvera unga i det arbete som görs för att motverka detta. Det är viktigt att följa vilka typer av väljarsympatier som finns i församlingen. Det ger en indikator på vad de unga tror om framtiden och hur man ser på samhället. Det är också viktigt att förstå hur de ser på tro och vad det är att vara kristen.¹²

¹¹ Allmänhetens tillit, tankar och beteende (kantarsifo.se). Bland de som uppger att man inte kan lita på andra är det endast lite drygt tre av tio som ser ljus på framtiden (32%).

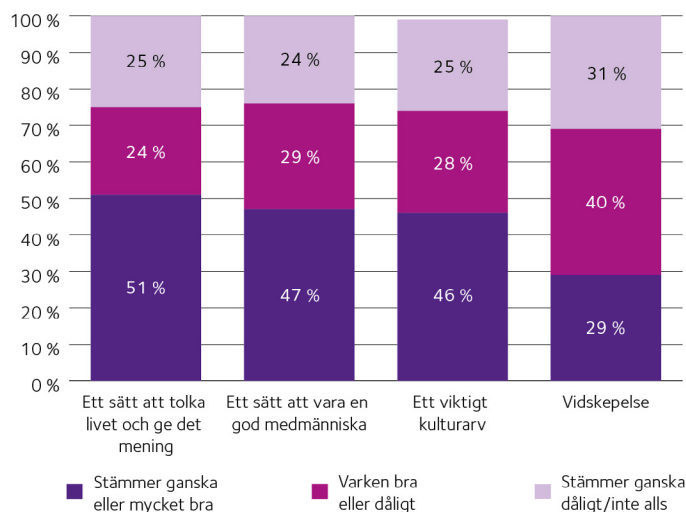
¹² I Valpresentationen på www.val.se kan du se hur man röstade i olika områden i din församling.

VAD ÄR DET ATT VARA KRISTEN?

Bilden av vad det är att vara kristen är i dag lite svävande. Sveriges Kristna Råd har i en studie pekat på att den kristna tron förknippas med vissa moraliska föreställningar och syn på vetenskap. Karin Kittelmann Flensner har också i sin avhandling visat att samtalen under lektioner i religionskunskap på gymnasiet ofta framställer människor med en religiös tro som ointelligenta och lurade.¹³

Bilden av vad det är att vara kristen formas inte bara i skolans värld, utan också av den medierapportering som fångas upp av unga.¹⁴ Men synen på vad det är att vara kristen har också förändrats under en lång tid. Religionssociologen David Thurfjell beskriver hur väckelse- rörelsens bönecentrerade ideal kom att insnäva synen på vad det är att vara "sann" och "äkte" kristen.¹⁵

FIGUR 2. VAD ÄR KRISTEN TRO FÖR DIG? MEDLEMMAR 16–30 ÅR

Trots medierapporteringen överväger bilden av att kristen tro är ett sätt att tolka livet och ge det mening. Att vara en god medmänniska. Det betraktas som ett viktigt kulturarv. Källa: Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021 – uttag medlemmar åldern 16–30 år

¹³ Kittelmann Flensner, Karin 2015.

¹⁴ Unga berörs exempelvis av hur abortfrågan diskuteras och motiveras av kristna i nyhetsrapporteringen från USA.

¹⁵ Thurfjell, David 2015.

Bilden av vad det är att vara kristen är över lag inte negativ bland 16–30-åringar, men det är inte en identitet de själva delar i någon högre grad. Som framgår av figur 2 ses det i hög grad som ett sätt att tolka livet och vara en god medmänniska. Gruppen anser i ganska låg grad att kristen är detsamma som vidskepelse eller att det står i kontrast till vetenskapen. Endast var femte ser sig själva som kristna i ganska eller mycket hög grad och var tredje medlem instämmer i påståendet att det handlar om vidskepelse. Sverige betraktas i dag som postkristet eller sekulärt.¹⁶

Samtidigt som en stor del av 16-30-åringarna inte själva ser sig som troende eller kristna i någon högre grad har 40 procent i gruppen bitt till Gud eller någorn högre makt under de 12 månaderna. Hälften bad för sin egen skull, eller för en nära vän eller anhörig. Var fjärde bad för att tacka Gud och var femte för människorna i världen.¹⁷ Bönen visar på en längtan eller förhoppning om att det finns något större. Det är på kyrkogården och i naturen de främst anger att de har sina existentiella tankar.¹⁸

Thurfjell pekar i sina studier på att det finns en stor grupp som har en öppenhet för andlighet och tro.¹⁹ Både han och Joel Halldorf, forskare i kyrkohistoria, noterar emellertid också att förmågan att tala om religiös tro och existentiella erfarenheter saknas hos många svenskar. Kunskapen om den egna kristna traditionen är också påfallande låg.²⁰ Kairos Future pekar på en aspekt av meningssökande hos den unga generationen som i högre grad än de äldre generationerna söker ett meningsfullt arbetsliv och arbete där de kan göra skillnad.²¹

På frågan var de söker om de undrar något om kristen tro svarar nästan tre av fyra att de söker på nätet. Om man söker på frasen "vad är kristen tro" på Google kommer man i första hand till SO-rummet och i andra hand till Svenska kyrkans sakliga texter. På YouTube får man träff på Signe Anna som berättar om att vara den ende kristne på sin skola samt Roparna och Logia.²² Var fjärde pratar med sin familj, var femte vänder sig till någon i kyrkan eller sina vänner och sex procent använder sig av sociala medier.²³

16 Av respondenterna anger 36 procent svarar att de inte alls ser sig som kristna. Var tredje är också ointresserade av tro, religion och andlighet. Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021: Uttag medlemmar 16–30 år.

17 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021: Uttag medlemmar 16–30 år.

18 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2020: Uttag medlemmar.

19 Thurfjell 2015.

20 Halldorf 2020, Thurfjell 2020.

21 Kairos Future.

22 Sökfras "Vad är det att vara kristen" 220624. Signe Anna är en ung Youtuber och Roparna.

23 Widmark, Magdalena 2021.

SÖKER TRYGGHET OCH KONTROLL – VAR FJÄRDE HAR DÅLIGT SJÄLVFÖRTROENDE

Dagens unga har fått påverka mer i skolan och hemma än tidigare generationer och har enligt Ungdomsbarometern ett större intresse för politik, vilja att vara med sin familj, prestera i sina studier och leva hälsosamt. De söker också trygghet i högre utsträckning än tidigare generationer och vill ha en större kontroll i livet.²⁴ Det påverkar också hur de vill ha sin kontakt med Svenska kyrkan. Vad möts de av när de googlar på kyrkan vid sorg, kris och ensamhet – hur hittar de vägar till engagemang för ett bättre samhälle, får kontakt och skapar trygghet och kontroll?

Trots den generella framtidstron och att världen på många sätt har blivit mindre, söker generation Z trygghet och är mer lika sina föräldrar när det gäller livsstil än 80-talisten. De söker stabilitet, jobb och familj, medan 80-talisten betraktade världen som sin framtida arbetsplats och gärna väntade med att bilda familj.²⁵ Det digitala beteendet är mer inriktat på det personliga, till en mindre krets och de väljer ofta att vara i slutna grupper i sociala medier i stället för att göra egna publika inlägg. På TikTok väljer man främst att följa de man känner eller någon som är rolig.²⁶

Detta är en generation som präglas av upplevd stress och höga krav på sig själva. Var fjärde ungdom uppger att de har dåligt självförtroende och lika många anger att livet just nu känns ensamt. Det är en utveckling som pågått under en längre tid oberoende av pandemin. Men skillnaderna inom dagens ungdomsgeneration är större än tidigare. Det gäller allt ifrån medievänor, intressen, subkulturer och värderingar. De gemensamma referenserna blir allt färre – men kompisar, oavsett om du är kille eller tjej, är det allra viktigaste i livet, följt av att umgås med sin familj och resa utomlands.²⁷

Ett område som är ett stort intresse och som ligger i linje med behovet av trygghet är ekonomi. Enligt Ungdomsbarometern är detta ett intresseområde som varit på uppgång under några år. Det är status att spara och investera i tydliga mål för framtiden. Ekonomi trendar även på sociala medieplattformar som Youtube och Tiktok.²⁸ En bild som också bekräftas av Karios Futures långtidsstudier.²⁹ En av flera förklaringar till detta kan vara de regler som i dag finns för bostadslån

24 Det gäller alltifrån antagningsprocesser, arbetsliv till hälso-appar och innehållsförteckningar.

25 Ungdomsbarometern 2022. Generation Z umgås också i hög grad med vänner genom sociala medier och online spel och är något mindre intresserade än tidigare generationer av att träffa nya människor.

26 Svenskarna och Internet (2022) *Så är de ungas liv* / Internetstiftelsen, Svenskarna och Internet 2022.

27 Ungdomsbarometern 2022.

28 Ungdomsbarometern 2022 – trendspaningsrapport.

29 SveSamFram (2022) Kairos Futures löpande långtidsstudie (kairos.se).

där du i dag maximalt kan få bolån upp till 85 procent av bostadens värde. När medlemsavgiften blir synlig för gruppen på skattebeskedet är det därför viktigt för dem att kunna bedöma vad den är värd. Är det pengar som kan göra bättre nytta någon annan stans – eller bidrar den till ett bättre samhälle. Deras sammanhang och framtid?

SYNEN PÅ SAMHÄLLSUTVECKLINGEN ÄR RELATIVT MÖRK

Även om bilden av den personliga framtiden oftast är rätt ljus, så har synen på samhällets utveckling blivit mörkare under det senaste året. Nästan varannan i gruppen under 25 år anser att samhällsutvecklingen är på väg åt fel håll.³⁰ De viktigaste samhällsfrågorna handlar om sjukvård och omsorg, miljö- och klimatfrågor, jämställdhet mellan könen, minskad arbetslöshet och resurser till polisen. Även frågor som att motverka rasism och ge ökade resurser till skolan betraktas som viktiga.

FIGUR 3. ALLA VILL GÖRA SKILLNAD

Fotograf: Daniel Lönnbäck. Unga under 30 söker meningsfulla arbeten, och vill engagera sig mer i samhället. I Svenska kyrkan är konfirmationen en katalysator för ideellt arbete.³¹

Den trygghetssträvande generationen har höga krav på sig själva i sin egen utbildning, men det finns också stora skillnader mellan vad unga kvinnor och män prioriterar. Kvinnorna prioriterar i betydligt högre grad jämställdhet och integration, medan männen har ett helt annat fokus på ekonomi och sänkta skatter. Det ligger också i linje med deras personliga intressen. För de yngre männen där ekonomi

30 Enligt ungdomsbarometern anger 47% att samhällsutvecklingen är på väg åt fel håll, 12% är osäkra eller har svarat vet ej och 39% i delvis eller helt rätt riktning.

31 Kairos Future, Morgondagens medborgare 2021. Fransson, Bromander och von Essen, 2022.

på en personligt plan är viktigt är det också centralt att de upplever sig få valuta för sitt medlemskap.

Nästan var fjärde medlem hör i dag till gruppen medlemmar som inte har en tro men som är med för att kyrkan ändå behövs i samhället. Den består främst av yngre män som behöver få ett kvitto på att kyrkan fyller en viktig roll för samhället där de bor.³² Församlingslivet bör vara synligt också för dem. Deras medlemskap ger också en viktig förutsättning för församlingslivet både ekonomiskt och för dem personligen den dagen livet provas eller de själva vill bidra med sitt engagemang. Unga vill engagera sig i samhället, de vet bara inte hur.

VILKET HOPP GER SVENSKA KYRKAN – HAR DEN LOKALA FÖRSAMLINGEN NÅGON BETYDELSE?

Det lokala sociala arbete som Svenska kyrkan bedriver är ett viktigt skäl bakom valet att vara medlem för alla tillhöriga oavsett tro. Det kyrkan gör där du bor spelar en stor roll. De som ser och hör vad kyrkan praktiskt gör och betyder för människor har en starkare relation till kyrkan och anger i högre grad att den är relevant för dem. Men i dag är det endast var fjärde i åldern 16–30 år som känner till församlingen där de bor ganska eller mycket bra.³³

Vikten av lokal förankring är inte unik för kyrkan. I ICA:s framtidsstudie som genomfördes tillsammans med Kairos Future syns tydligt att människor värdesätter att den lokala butiken tar en aktiv roll när det gäller att påverka sitt närområde i fråga om ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet. På mindre orter är rötterna viktiga, men det gäller också för områden i storstäder där den lokala identiteten är stark. För grupper som inte har en stark anknytning till det område där de bor har ICA en större relevans på ett nationellt övergripande plan. Motsvarande gäller också för Svenska kyrkan. ICA liksom Svenska kyrkan står också inför demografiska utmaningar där matvarukedjan fortfarande vill finnas kvar i närsamhällen som exempelvis avfolkas, även om formen behöver variera utifrån människors olika behov. ICA har i sin insiktsanalys identifierat fyra profiler: Vardagsmederna som söker lugn, stressfrihet och prisvärdhet. Funktionalisterna som söker stabilitet och effektivitet – att butiken gör sitt jobb. Livsnjutarna som söker inspiration, intryck och möten och Främjarna som söker hållbarhet och hälsa. De har olika typer av förväntan på ICA och olika sätt att hantera sin vardag. Dessa olika profiler med olika sätt att hantera vardagen möter också kyrkan.

³² Det som anses vara mest angeläget handlade om stöd för hållbar psykisk hälsa och ekonomi. Det var särskilt sex områden som lyftes fram: Bryta ensamheten, hemlöshet, stöd vid sorg, äldre vars ekonomi inte räcker till, stöd till våldsutsatta och jourhavande präst.

³³ Widmark, Magdalena 2021.

För ICA ligger framgången i att snabbt testa nya idéer i liten skala och sedan satsa på det som fungerar. ICAs utgångspunkt är frågan: "Hur kan Framtidens butik ytterligare förstärka sin lokala förankring och knyta an till ortens rötter?"³⁴ För Svenska kyrkan som är en viktig del av dessa rötter handlar det om att våga släppa och förändra det som en gång fungerat för att ha kraft att visa på sin lokala och nationella relevans.³⁵

VEM KAN JAG LITA PÅ? HUR FÅR UNGA NYHETER OM KYRKAN?

När det gäller dagsaktuella händelser är tilliten till den information som myndigheterna ger allra högst. 62 procent litar på det myndigheterna säger enligt Ungdomsbarometern, och den allmänna trenden i Förtroendebarometern är att förtroendet för myndigheterna i Sverige har stärkts hos hela den svenska befolkningen.³⁶ Den allmänna förtroendeökningen i samband med pandemin 2021 omfattar emellertid inte Svenska kyrkan. Varannan litar på SVT och Sveriges radio och 39 procent på Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Det betyder inte att de unga i åldern 16–30 år är dagliga konsumenter av dessa nyheter utan att de vänder sig dit när de behöver veta vad som har hänt. Dessutom styr sökmotorernas algoritmer vilken typ av nyheter de tar del av, baserat på vad de tidigare visat intresse för.³⁷

När Svenska kyrkan uppmärksammas i nyhetsflödet finns ingen garanti för att unga tar del av det. Det som uppmärksammas bland yngre är enskilda nyheter som dyker upp i deras egna sociala flöden – antingen via vänner eller baserat på ämnen som de är intresserade av när de följer olika nyhetskanaler. I åldersgruppen 15 till 24 år var Instagram den största nyhetskällan med en daglig räckvidd på 44 procent, medan 31 procent tog del av nyheter via Facebook och 25 procent via Youtube. Bland 15 till 24-åringarna var räckvidden för nyheter via dessa sociala nätverkstjänster betydligt högre än räckvidden för nyheter i traditionell media. SVT når i dag endast var femte eller färre i denna grupp. För åldern 25–30 år har SVT och Sveriges Radio tillsammans med nyheter via Facebook den största räckvidden på ca 35 procent, medan Instagram endast når 20 procent.³⁸ De beteenden som du etablerar som ung tar du till stora delar med dig som äldre. Man kan inte förvänta sig att de börjar läsa nyheter i tidningen för att man har "mognat" och blivit äldre. Antropologen

34 ICAs framtidsrapport 2022: Framtidens butik är flera olika butiker. Din matbutik 2032 – En lokal och elastisk affär. (e-magin.se).

35 Dalevi, Sören (2022) Tal: *Dopet och folkkyrkan* <https://www.svenskakyrkan.se/karlstadsstift/dopet-och-folkkyrkan>.

36 Kantar public, Medieakademin (2022) *Förtroendebarometern 2022 – Allmänhetens förtroende för institutioner, politiska partier, massmedier och företag* (medieakademin.se).

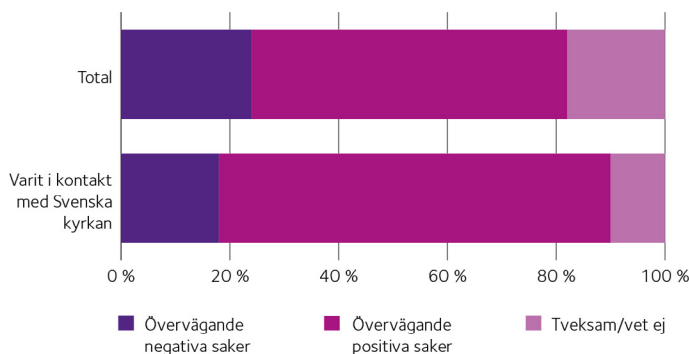
37 Var tredje litar på vänner och familj medan en ytterst liten del, under sex procent litar på youtubers och influencers – som bloggare och profiler i sociala medier. Kantar Sifos Förtroendebarometer 2022.

38 Ohlsson, Jonas 2021.

Katarina Graffman pekar på att unga i takt med att läsandet sjunker och alltmer av innehållet blir rörligt, sker en förskjutning till att unga i högre grad ser och känner än tänker och läser.³⁹

Detta påverkar också hur mediebilderna av Svenska kyrkan uppfattas. Mediebilderna handlar inte bara om vad som har sagts på nyheterna utan också det som förmedlats indirekt via sociala medier.

FIGUR 4. KONTAKT PÅVERKAR MEDIEBILDEN

Människor som övervägande får sin bild via media utan att ha varit i kontakt med Svenska kyrkan under det senaste året har en mer negativ bild av kyrkan.⁴⁰

Det som faktiskt publiceras och kan räknas i antal positiva och negativa nyheter stämmer inte alltid överens med vad människor uppfattat och minns. Men kunskapen om kyrkan och de möten man har haft påverkar den bild man får av kyrkan i media.

LÅGA KUNSKAPER OM KYRKAN ÄR EN GROGRUND FÖR DESINFORMATION

Charlotte Wagnsson, professor i statsvetenskap vid Försvarshögskolan har studerat hur olika grupper tar del av och sprider information.⁴¹ Denna forskning är viktig för Svenska kyrkan som redan har erfarenhet av att hamna i situationen att bli ett verktyg för

39 Graffman, Katarina, *Ungdomsbarometern 2022*. (<https://internetstiftelsen.se/nyheter/sa-ar-de-ungas-digitala-liv>) Även Statens medieråd pekar på att barn och unga lägger allt mindre tid på att läsa böcker och tidningar. Statens medieråds rapport (2021) *Ungar och medier*. (statensmedierad.se)

40 Sifo (2022) Sifo anseendeindex 2022. (kantarsifo.se)

41 Charlotte Wagnsson har i sin studie tittat på hur svenskar konsumerar de ryska statsstyrda medierna RT och Sputnik. Av 3000 respondenter svarade sju procent att man i olika grad konsumerat och delat nyheter från kanalerna och en majoritet av dem var yngre män. De är i hög grad omedvetna om nyheternas ursprung och har partisympatier med en låg grad av tillit till samhället i stort, de svenska myndigheterna och journalister.

desinformationskampanjer och för olika typer av politisk agenda.⁴² Dessa kampanjer bidrar också till att bygga mediebilderna av Svenska kyrkan. Den unga generationen har genom sina låga kunskaper om kyrkan svårt att värdera vad som är sant och vilken bild av församlingens arbete som faktiskt stämmer. Thomas Nygren vid Uppsala universitet visar att även unga har svårt att orientera sig och utöva källkritik och källtillit vad gäller om man kan lita på avsändaren.⁴³ Ytterligare forskning lyfter framväxten av den faktaresistens som också påverkar vad människor uppfattar vara sant eller inte.⁴⁴

När kyrkan tar ställning i frågor eller gör ett arbete som kan upplevas som kontroversiellt – som verksamhet bland flyktingar eller gruvnäring – kan aktörer snabbt sprida en kraftigt vinklad och aggressiv information. Församlingens fakta, uppdrag eller egen bild av verksamheten är för dessa aktörer helt ointressant.⁴⁵ Även förvrängda och falska nyheter påverkar kyrkans anseende. Det ger också ofta en obalanserad bild av kyrkan som exempelvis kan framställas som att den bara verkar bry sig om vissa grupper medan andra lämnas åt sidan. Att församlingarna är uppmärksamma på hur det talas om dem och Svenska kyrkan i digitala media är väldigt viktigt. Därtill behöver de hitta en form för att hantera de bilder som sprids.

Men förtroendet hos medlemmarna för kyrkan påverkas också av partisympatier och de ideologiska bubblor som de befinner sig i. Det påverkas av om du är medlem eller inte, i vilken ålder du är – men också om du har en tro eller inte. Jämfört med dessa faktorer är skillnaden mellan män och kvinnor inte lika stor även om männen i lägre grad har förtroende för Svenska kyrkan.⁴⁶

42 Charlotte Wagnsson 2022.

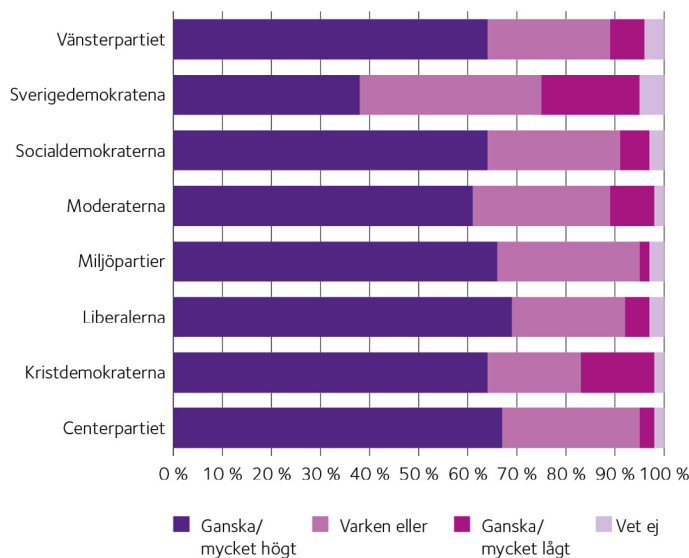
43 Nygren, Thomas 2019.

44 Wigforss, Åsa 2020.

45 Case Högsbo församling presenterat vid Svenska kyrkans kommunikationsdagar 2022.

46 Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021, uttag medlemmar. Bland männen har hälften ett ganska eller mycket högt förtroende, en tredjedel svarar varken eller och 13 procent ganska eller mycket litet förtroende. 64 procent har kvinnorna ett ganska eller mycket högt förtroende, en tredje del varken eller och 6 procent ett ganska eller mycket litet förtroende.

FIGUR 5 MEDLEMMARNAS FÖRTROENDE FÖR SVENSKA KYRKAN FÖRDELAD PÅ VILKET PARTI MAN RÖSTADE PÅ I SENASTE RIKSDAGSVALET

Frågan om förtroendet bland medlemmar kopplat till vilket parti de uppgav sig rösta på i senaste kyrkovalet visar på skillnaden i den bild man har av kyrkan. Sverigedemokraterna som har större väljarsympatier bland män avviker negativt. Män har också generellt sätt ett något lägre förtroende för kyrkan, liksom icke medlemmar och de som inte har en tro.

Förtroende och kunskap hänger ihop. Ju högre kunskap du har om en organisation, desto högre förtroende. Svenska kyrkan har länge talat om svårigheten att nå yngre män. Den utmaningen är lika giltig idag och det är därför viktigt att hålla i minnet att just ekonomi och ett fungerade lokalsamhälle är viktiga för dem.

RELATION TILL SVENSKA KYRKAN OCH KUNSKAP OM FÖRSAMLINGEN

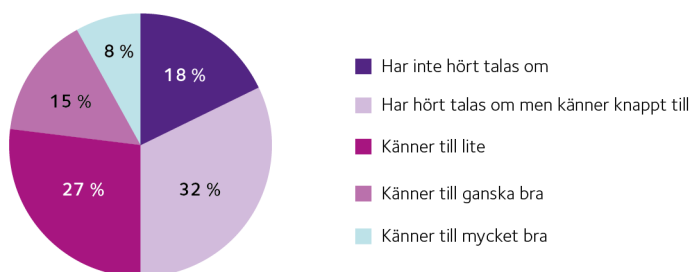
När jag har studerat människors olika relation till Svenska kyrkan baserat på i vilken mån de känner glädje över att tillhöra kyrkan, anger att medlemskapet är värdefullt och känner stolthet över sitt medlemskap kan man identifiera tre huvudsakliga relationsgrupper som jag har namngett med olika färger. Den gröna gruppen som känner glädje över sitt medlemskap och har en tro och en bild av kyrkan som i hög grad relevant. Den gula gruppen som inte vet vad de ska tro, eller om de känner glädje över att tillhöra kyrkan och för vilka tradition är en viktig drivkraft. Den röda gruppen, slutligen, som inte tror på Gud eller någon övernaturlig kraft. Den känner varken glädje glädje, stolthet eller värde i medlemskapet,

men är med för att kyrkan har en viktig roll i samhället.⁴⁷ I alla fall hoppas de på det. Kunskaperna i den röda gruppen om vad kyrkan faktiskt gör är väldigt låga, vilket också driver på deras utträdesbenägenhet. Det grupperna i åldern 16–30 år har gemensamt är att de i låg grad känner till församlingen där de bor.

ATT HA KUNSKAPEN OM SIN FÖRSAMLING GÖR SKILLNAD

ICA behöver i sin verksamhet addera aktiviteter för ett hållbart lokalsamhälle vid sidan av sin kärnverksamhet för att uppfattas som relevant för människor. Svenska kyrkan behöver egentligen bara göra sitt arbete synligt, tillgängligt och visa hur man kan engagera sig.

FIGUR 6. I VILKEN GRAD KÄNNER DU TILL FÖRSAMLINGEN DÄR DU BOR?

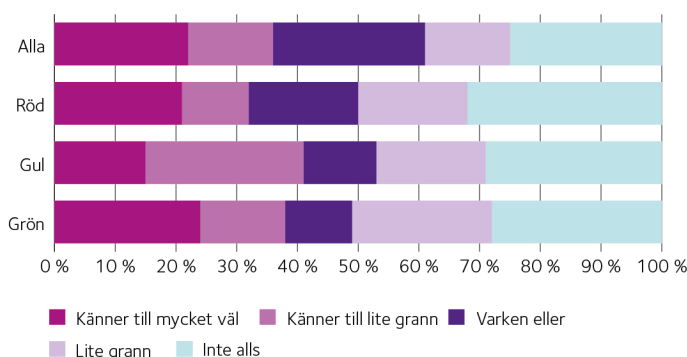

Av medlemmarna i åldersgruppen 16–24 år känner endast 23% till sin församling ganska eller mycket bra medan varannan knappt känner till den eller inte ens hört talas om den. Hur det ser ut kan variera över landet, men den övergripande bilden utgör en stark varningsklocka

I diagram 6 framträder konsekvensen av att församlingarna har haft det svårt att nå gruppen medlemmar i åldern gruppen 16–24 år under deras uppväxt och tidiga ungdomsår. Den nationella verksamhetsstatistiken visar att allt färre barn och unga finns i kyrkans egna verksamheter och allt färre sjunger i kör eller konfirmeras. Kontaktytan blir allt mindre och jämför man i vilken mån de olika relationsgrupperna inom detta åldersspann, grön, gul och röd grupp, känner till församlingen där de bor uppvisar de inbördes inte någon större skillnad. Den gröna gruppen har något högre kännedom om församlingen där den bor. Här ser tro och relevans inte ut att ha någon större betydelse för vilket genomslag som församlingarna har haft i sin kommunikation för åldersgruppen.

47 Widmark, Magdalena 2020.

FIGUR 7. KÄNNEDOM OM FÖRSAMLING MEDLEMMAR ÅLDERN 16–24 ÅR

Det finns i dag en stor kännedom om att Svenska kyrkans existens, men 43 procent av de unga anger att kyrkan i låg grad eller inte alls är relevant. Samtidigt anger nästan hälften att kyrkan budrar till samhällsnytta. Att Svenska kyrkan inte är relevant i sin kommunikation handlar om att man inte uppfattar att kyrkan talar till dem, deras livssituation och deras intressen. Endast var femte anger att kyrkan pratar om det som är viktigt för dem, medan hälften anger att kyrkan i ganska eller mycket låg grad eller inte alls pratar om det som berör dem.⁴⁸

Relevans innebär att kyrkan uppfattas finnas där för mig i mitt lokala sammanhang och tar ett lokalt socialt ansvar i kris och vardag.⁴⁹ När kunskapen brister provas också relevansen i medlemskapet. Endast hälften i gruppen under 30 år anger att det är mycket troligt att de är medlemmar om ett år.⁵⁰

KOMMER DET BREV MED POSTEN?

För att människor alls ska veta något om Svenska kyrkan och sin församling är det avgörande att man har sett eller uppfattat att organisationen finns. I en digital värld där all viktig post kommer till deras telefon och inte till deras brevlåda krymper den skara som kan ta del av kommunikationen. Kyrkovalsåret 2021 då alla medlemmar fick röstkort i brevlådan hade endast var tionde i gruppen under 30 år uppmärksammat att de fått en församlingstidning och var tredje angav att de inte hade fått någon information i sin brevlåda. 43 procent hade inte sett någon kommunikation alls från Svenska kyrkan.⁵¹

⁴⁸ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021 Uttag Medlemmar 16–30 år. Endast var femte anger att kyrkan pratar om det som är viktigt för dem i ganska eller mycket hög grad, var tredje svarar varken hög eller låg grad.

⁴⁹ Lagercrantz, Eva (2021), *Tippingpoint*. Opublicerad rapport, Origo på uppdrag av kyrkokansliet. En sambandsanalys som studerar hur kunskap och utträdesbenägenhet ser ut. Vilka ämnen som är mest relevanta och hur höga kunskaper som krävs för att stanna som medlem.

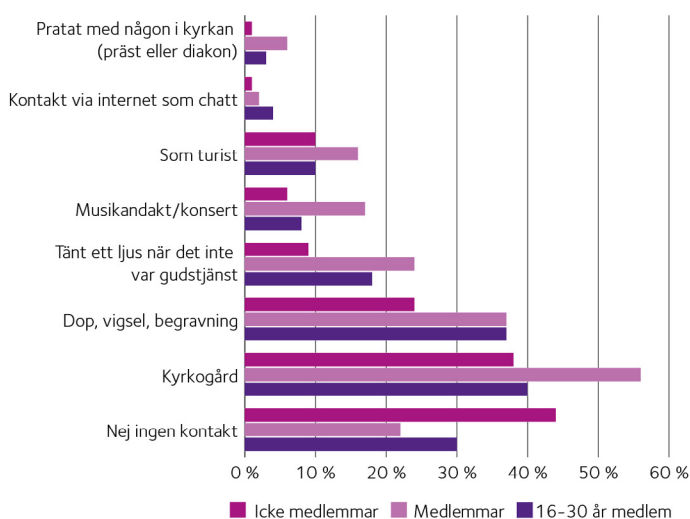
⁵⁰ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021 Uttag: Medlemmar 16–30 år.

⁵¹ Svenska kyrkans enkät till allmänheten Uttag Medlemmar 16–30 år.

SVAG RELATION – MEN INTE NEGATIVA TILL SVENSKA KYRKAN

Även om gruppen under 30 år i låg grad anger att kyrkan är relevant för dem och inte känner till sin församling är den inte särskilt negativ till kyrkan. 42 procent har varken en positiv eller negativ inställning och 41 procent är ganska eller mycket positiva i relation till kyrkan. En förklaring till detta kan vara att gruppen ändå i tämligen hög grad upplever sig möta kyrkan, även om det sällan sker i direkt kontakt med den egna församlingen, och att diskussionen kring kvinnliga präster, samkönade äktenskap och bilden av statskyrkan inte längre är särskilt stark.

FIGUR 8. KONTAKT MED SVENSKA KYRKAN DE SENASTE 12 MÅNADERNA

Var tredje medlem i åldern 16–30 år har inte haft någon kontakt med kyrkan under det senaste året. 40 procent har inte heller varit på gudstjänst. Det är på kyrkogården och vid de kyrkliga handlingarna som församlingarna främst möter gruppen.

Att synliggöra församlingens arbete vid de mötesplatser som finns är en central del i det relationsskapande arbetet. Det är vid dessa knutpunkter i livet som församlingen har möjligheten att bredda bilden av kyrkan, stärka de som har en närmare relation i sitt ambassadörsskap, men också se chansen att bjuda tillbaka de som inte är medlemmar och som lämnat kyrkan av ekonomiska skäl eller för att kyrkan inte uppfattades vara relevant.⁵²

52 Bromander, Jonas och Jonsson, Pernilla 2018.

Den kontakt man har uppfattas dessutom oftast som positiv. 74 procent anger att mötet har varit ganska eller mycket positivt, var fjärde anger varken eller och endast två procent säger sig vara ganska eller mycket negativa. Utträden kan i första hand förklaras av kyrkans bristande relevans inom åldersgruppen. Fler väljer att lämna kyrkan när det är kyrkovalsår och en särskild kristisk händelse ur ett medlemsskapsperspektiv är flytt mellan församlingar. Andelen utträdare är signifikant högre bland dem som flyttar än de som bor kvar.⁵³ I dag är det emellertid endast var tredje i åldergruppen som blivit kontaktade av sin församling i samband med flytt.⁵⁴ För en grupp som har en så svag relation till Svenska kyrkan som unga under 30 år räcker ett livstecken ganska långt.

SVENSKA KYRKAN BEHÖVER VISA ATT DEN ÄR ATT RÄKNA MED OCH ÖKA SITT ANSEENDE

Kantar Sifo har utvecklat ett anseendeindex för organisationer och myndigheter som bygger på fem frågor som handlar om vilket rykte som organisationen har, emotionell relation, personligt intryck och i vilken grad man kan lita på den. Till index hör också frågor om man tycker att organisationen presterar på ett bra sätt och uppfattas som framgångsrik. Mätningarna har genomförts sedan 2011 och 2022 omfattades för första gången även Svenska kyrkan av mätningen.

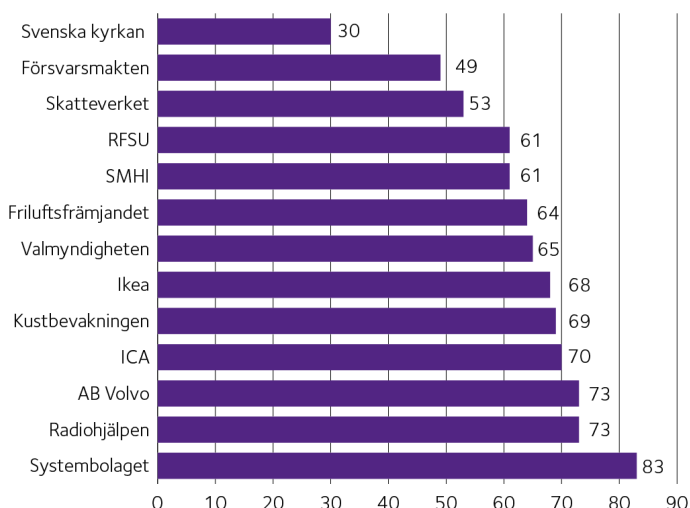
Undersökningen visar att kyrkans anseende i jämförelse med många myndigheter, frivilligorganisationer, företag och fackförbund ligger lågt – och för att vara så väl känd på en mycket låg nivå.

Det som skiljer kyrkan allra mest från andra organisationer är att bilden av kyrkan som framgångsrik är betydligt lägre än i andra organisationer. Mediebilden är också mer negativ vilket tillsammans med den bristande framtidsstron drar ner anseendet.

⁵³ Babajan, Tigran 2020.

⁵⁴ Svenska kyrkans enkät till allmänheten 2021 Uttag Medlemmar 16–30 år.

FIGUR 9. KANTAR SIFOS ANSEENDEUNDERSÖKNING 2022

Anseendet mäts på den grupp respondenter som kunde svara på samtliga fem faktorer i anseendeindex, vilket innebär att de på något sätt har varit i kontakt med organisationen under det senaste året. I undersökningsmaterialet finns en jämn fördelning av respondenter i de olika generationerna och för Svenska kyrkans del finns inga stora skillnader mellan generationerna.

Att jämföra myndigheter, organisationer och företag bär i sig en inneboende svårighet. Myndigheterna har sina uppdrag att förhålla sig till, företagen sin affärslogik och organisationerna eftersträvar sina mål. Det går dock att lära sig något av att jämföra Svenska kyrkan med de som är toppnoterade inom sina respektive områden.

Bland myndigheter och organisationer som inte har så mycket direktkontakt med människor är mediebilderna avgörande. Där finns det en direkt korrelation mellan en positiv mediebild och ett högt anseende och vice versa. För Svenska kyrkans del med sina många kontakter, har mediebilderna en stor men inte avgörande betydelse. Ett högt anseende för en kyrka som vill stå på de utsattas sida kanske inte heller är önskvärt fullt ut i och med att offentliga ställningstaganden, oavsett avsändare, alltid kommer att uppfattas som negativt av olika grupper. Ingen organisation kan både ha ett väldigt högt anseende i mätningen och peka på olika typer av samhällsproblem.⁵⁵

⁵⁵ Kantar Sifos attitydundersökning 2022. Svenska kyrkans mediebild i gruppen som kan besvara alla fem faktorer i anseendeindex har en relativt hög andel, var fjärde, uppfattat en övervägande negativ mediebild av Svenska kyrkan. Även i den grupp som varit i kontakt med kyrkan har var femte tagit del av övervägande negativa saker i media.

Den främsta kontaktytan med Svenska kyrkan, utöver den personliga kontakten, har varit via nyheter i media och nyhetsförmedling via egna sociala kanaler. Var femte har tagit del av reklam och något färre har tagit del av en medlemstidning, webb eller broschyr. När det gäller åldersgruppen under 30 ser fördelningen likartad ut, men gruppen har färre personliga kontakter med kyrkan än äldre generationer och ett lägre förtroende för kyrkan.

Myndigheter där människor inte tycker att man får valuta för skattemedlen får ett mycket starkare negativt utslag för anseendet och när det gäller Svenska kyrkan vet vi att det finns en diskrepans mellan vad man anser är viktigt att Svenska kyrkan gör och vad man känner till att den gör.

KOMMUNIKATIONEN – DET ÄR DAGS ATT TÄNKA UTANFÖR BREVLÅDAN

Hur ska man nå gruppen under 30 – alls bli synlig för den? Analysen visar att församlingen kan ta fasta på ett antal saker:

- Det lokala sammanhanget är viktigt att lyfta fram
- Mötesplatserna är centrala, inte minst de kyrkliga handlingarna men också den digitala närvaron
- Mediebildens digitalt är central, påverkar unga – men svår att styra
- Vänner och familj är en viktig kontaktyta
- Reklam från kyrkan ses av var femte person
- Kyrkans egen kommunikation med tidning, brev och nyhetsbrev rustar äldre att prata om kyrkan
- Var uppmärksam på partisympatier, generationsskillnader och intressen

I år meddelade PostNord att hela Sverige går över till utdelning varannan dag av brev.⁵⁶ Anledningen är att antalet brev minskat till hälften under de senaste 20 åren. Postservicen kommer över tid att fortsätta anpassas till fallande brevvolymer, hållbarhetskrav och de intäkter man får via portot. Användandet av digital myndighetspost ökar snabbt och i dag 2022 finns fem miljoner användare anslutna till tjänsten hos Kivra för att få brev från exempelvis Skatteverket, Pensionsmyndigheten och Försäkringskassan som några av de största avsändarna. Räkningarna kommer också digitalt medan den fysiska brevlådan till största delen än så länge fylls med reklam.⁵⁷

⁵⁶ PostNord (2022) Artikel: 2022-04-19, *Framtidens post*. Därför kommer PostNord dela ut brev varannan dag (www.postnord.se)

⁵⁷ BankID viktigaste appen 2021-12-22 En indikator på detta är användningen av e-legitimationen BankID. Svenskar folkbokförda i Sverige gjorde över 6 miljarder identifieringar och underskrifter 2021. I högst grad när det gäller bankärenden och Swish och därefter kommer digitala brevlådor samt myndighets- och vårdkontakter.

Miljöpåverkan från pappersposten är också stor vilket påverkar synen på reklam i brevlådan. Både från förbrukade träd och koldioxidutsläpp från transporter.⁵⁸ En annan drivkraft bakom omställningen är frågan om tillgänglighet. För den som har svårt att se, har svenska som annat språk, svårt att läsa eller av annat skäl har svårt att ta till sig skriftlig information underlättar det digitala formatet och det stöd som kommer med det.⁵⁹ Den tredje drivkraften handlar om ekonomi. Sveriges kommuner och regioner ser stora ekonomiska vinster i omställningen.⁶⁰

VAD SKA FÖRSAMLINGEN GÖRA?

Sammanfattningsvis handlar en framgångsrik kommunikation om att möta människors olika beteenden och behov i deras egen vardag. Att följa kommunikationsstrategin att vara där människor är.⁶¹

Webben är idag navet i all kommunikation och posten fungerar fortfarande i områden där kommunerna inte ställt om till digital utdelning – men allt pekar på att den tiden snart är förbi. Ju mer relevant församlingen är i sin kommunikation digitalt, i det lokala engagemanget och i de personliga mötena, desto större är sannolikheten att den blir synlig. Ta de unga som är intresserade i anspråk och tänk på att konfirmationen är en katalysator för ett vidare engagemang och bygg genom praktik tillsammans berättelsen om en kyrka som bidrar till en bättre värld.

Fundera över vad begreppet medlemskap ger för bild av församlingen. Får jag komma till babysången när jag inte är medlem? Är det ok att konfirmera sig? I vilket annat sammanhang kan du delta i verksamheter utan att betala för dig? Anseendeundersökningen manar också kyrkan till att prata om sig själv på ett nytt sätt. För vem vill vara med i en organisation som det går utför med, som saknar egen framtidstro? Hur delar kyrkan de stolta berättelserna?

Till sist. Vi vet att de unga söker trygghet, en kyrka i närområdet som bidrar till en bättre värld och att många också vill bidra till detta. Inte minst för att bryta sin egen ensamhet. Genom de stora mötesplatserna och de personliga exemplen visas en tydligare bild av församlingens liv, vad det är att vara kristen och vad det faktiskt betyder på ett emotionellt plan.

58 Kivra (2020), Rapport: *Vägen till framtidens post En genomgång av Sveriges kommuners digitalisering av post* (kivra.se)

59 Analys Mason AB (2021) *Tillgängligheten i digitala brevlådor-en-användarundersökning*. På uppdrag av Post- och telestyrelsen (pts.se)

60 Kivra beräknar att kommunerna skulle spara 250 miljoner kronor om året vid helt digital posthantering.

61 Svenska kyrkans kommunikationsplattform antagen av kyrkostyrelsen 2004 med visionen *En kyrka som människor har en positiv relation till och känner glädje över att tillhöra*

Sprid de goda nyheterna, stora som små. Kunskapen om vad kyrkan faktiskt gör, har större betydelse för den relationssvaga gruppens vilja att stanna kvar som medlemmar än deras få möten med kyrkan.⁶² Hur komplext det än är behöver man alltid kunna känna att det finns verkliga människor och ett genuint engagemang bakom det man uppfattar som Svenska kyrkan. Visa det när nyinflyttade hälsas välkomna och underlätta återinträde för dem som valt att avsluta sitt medlemskap.⁶³

62 Lagecrantz, Eva (2021) *Tippingpoint*, opublicerad rapport på uppdrag av kyrkokansliet. Slutsatsen är framtagen genom en variansanalys (F-test) som har utförts för att analysera skillnaden i kännedom om verksamheterna mellan dem som mycket sannolikt är medlemmar om ett år och dem som troligen inte är medlemmar om ett år.

63 De som inträder i kyrkan lyfter särskilt kyrkans sociala arbete som ett skäl för att bli medlem. Bromander och Jonsson, 2018

REFERENSER

- Analysys Mason AB 2021, *Tillgängligheten i digitala brevlådor-en-användarundersökning*. På uppdrag av Post- och telestyrelsen (pts.se).
- Babajan, Tigran 2020, "Medlemmars flyttmönster och utträden ur Svenska kyrkan – finns det samband?" *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi* 2020, Uppsala: Svenska kyrkan.
- BankID (2021) Artikel: 211222, BankID viktigaste appen (bankid.com).
- Bromander, Jonas och Jonsson, Pernilla 2018, *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, Uppsala: Svenska kyrkan.
- Dalevi, Sören 2022, Tal: Dopet och folkkyrkan (/www.svenskakyrkan.se/karlstadsstift/dopet-och-folkkyrkan).
- Fransson, Sara, Bromander, Jonas & von Essen, Johan, 2022, *Av fri vilja på fri tid – Ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet på 2020-talet*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Fransson, Sara, Gelfgren, Stefan och Jonsson, Pernilla, 2021, *Svenska kyrkan online: Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin* Uppsala: Svenska kyrkan.
- Graffman, Katarina 2022, Ungdomsbarometern 2022. (<https://internetstiftelsen.se/nyheter/sa-ar-de-ungas-digitala-liv>).
- Halldorf, Joel 2020, Gud: *Jakten – Existentiell svindel i det tjugoförsta århundradet*. Stockholm: Fri tanke förlag.
- Internetstiftelsen 2021, *Svenskarna och internet 2021*, <https://svenskarna-ochinternet.se/rapporter/svenskarna-och-internet-2021/>.
- Kairos Future 2021, Morgondagens medborgare (www.kairosfuture.com).
- Kairos Future 2022, SveSamFram, Kairos Futures löpande långtidsstudie (www.kairosfuture.com).
- Kantar public, Medieakademin 2022, *Förtroendebarometern 2022 – Allmänhetens förtroende för institutioner, politiska partier, massmedier och företag* (medieakademin.se).
- Kittlmann Flensner, Karin 2015 *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Lagercrantz, Eva 2020, *Svenska kyrkan och samhällsnyttan*. Opublicerad rapport. Origo 2020 på uppdrag av Svenska kyrkan, Kyrkokansliet.
- Lagercrantz, Eva 2021, Tippingpoint. Opublicerad rapport, Origo på uppdrag av kyrkokansliet.
- Nygren, Thomas 2019. *Fakta, fejk och fiktion: Källkritik, ämnesdidaktik, digital kompetens*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ohlsson, Jonas 2021, Mediebarometern Nordicom, Göteborg.
- PostNord 2022, Artikel: 2022-04-19, postnord.se, Framtidens post. Därför kommer PostNord dela ut brev varannan dag (www.postnord.se).
- Sifo 2022, Sifo anseendeindex 2022. (kantarsifo.se).
- SKR Omvärldsanalys 2022, "10 trender som påverkar det kommunala och regionala uppdraget" (www.skr.se).

- Svenskarna och Internet 2022, Så är de ungas liv | Internetstiftelsen, Svenskarna och Internet 2022.
- Statens medieråd 2021, Rapport: Ungar och medier (statensmedierad.se).
- Thurfjell, David 2015, *Det gudlösa folket. De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Nordstedts.
- Thurfjell, David 2020, *Granskogsfolk: Hur naturen blev svenskarnas religion*. Stockholm: Nordstedts.
- Ungdomsbarometern 2022, Rapport: Generation Z – 2022 (ungdomsbarometern.se).
- Ungdomsbarometern 2022, Rapport: Trendspaningsrapport (ungdomsbarometern.se).
- Wagnsson, Charlotte 2022, "The paperboys of Russian messaging: RT/Sputnik audiences as vehicles for malign information influence", Information, Communication and Society.
- Widmark, Magdalena. 2020, "Kommunikation som mission – synligt men ändå osynligt" *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020* Uppsala: Svenska kyrkan.
- Widmark, Magdalena 2021, "Nå ut och nå fram – pandemin, livshändelser och digital närvaro". *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2021*, Uppsala: Svenska kyrkan.
- Widmark. Magdalena 2022, Kyrkokansliets enkätstudie av församlingars kommunikation med anledning av krigsutbrottet april 2022 riktad till församling med kommunikatör. Opublicerad.
- Wigforss, Åsa 2020, *Alternativa fakta: om kunskapen och dess fiender*. Stockholm: Fri tanke förlag.
- ÖVRIGA KÄLLOR: SCB 2020.

Kapitel 5

Nästan som vanligt – erfarenheter av nära digitala samtal

MARIE NORDSTRÖM

ETT DIGITALT GENOMBROTT

Kan jag delta digitalt idag? Frågan blir alltmer vanlig. En frekvent fråga inför sammanträden, planeringsmöten och i andra arbetsrelaterade sammanhang. Även privat blir frågan allt vanligare för många. För yngre generationer är frågan helt naturlig. Ett digitalt möte är också ett möte. Ett verkligt möte. Begreppet IRL, *in real life*, har bleknat något och det hör alltmer till ovanligheterna att någon uttrycker sig så om fysiska möten.

Pandemin har påskyndat den digitala utvecklingen och när pandemin härjade som värst i vår del av världen var digitala möten en möjlighet, stundtals nödvändiga, både i arbetslivet och privatlivet. Vi började fatta formella beslut på nätet i våra styrelser. Vi deltog till och med i begravningar och vi sjöng i kör. Idag har körövningarna på nätet tonat ut och webbsända begravningar är inte lika vanliga, men i många andra sammanhang har vi valt att fortsätta använda de digitala verktygen. Seminarier genomförs fortsättningsvis frekvent på nätet, med deltagare från hela världen. Likaså förs samtal i svåra frågor och människor deltar inte sällan med webbkamera från sina hem i intervjuer och debatter på tevenheterna. Ibland känns de digitala samtalen begränsande men oftast känner vi tacksamhet över att möjligheten finns. Ett genombrott har skett och vi fortsätter att lära oss och vänja oss. Tiden står inte still.

Också för Svenska kyrkan har pandemin inneburit ett digitalt språng. Den digitalisering som pågår i samhället är en utveckling där Svenska kyrkan inte kan gå sina egna vägar, utan behöver liksom andra anpassa sin verksamhet. För många människor som

söker sig till Svenska kyrkan är det naturligt att göra det digitalt. Det har därför blivit allt vanligare bland kyrkans medarbetare att få frågan om möjligheten att delta digitalt i samtal inför vigslar, i själavårdsamtal, i kyrkans familjerådgivning och i andra liknande nära samtal. Det som för några år sedan skulle te sig omöjligt är i dag vardag. Samtal som berör på djupet genomförs på nätet och hade inte samtalen erbjudits digitalt, hade kanske färre genomförts. Detta är en utveckling som vi har att relatera till när vi frågar oss hur vi bör verka som kyrka och hur vi som medarbetare bör möta människor.

Erfarenheter och lärdomar av digitala samtal i samband med arbetshandledning i Svenska kyrkan har studerats i en nyligen genomförd enkätundersökning. I denna artikel presenteras några av insikterna utifrån resultatet av denna undersökning.

ARBETSHANDLEDNING I SVENSKA KYRKAN

Medarbetare i Svenska kyrkan möter människor i olika livssituationer och medarbetare rör sig ofta i komplexa situationer. I handledningssamtal ges möjlighet att sortera bland känslor, reaktioner och tankar. Att sätta ord på det man varit med om eller är med om. Att vända och vrida på det som är angeläget kan öka kvaliteten i det arbete man utför i mötet med andra människor. Att skydda tredje person, det vill säga de människor medarbetare möter i sina uppdrag, är också ett viktigt syfte med handledning. Att reflektera runt sina erfarenheter i handledning är en möjlighet att öka sin självkännet, släppa på sin professionalitet samt stärka sin förmåga. Regelbunden arbetshandledning kan även bidra till att den egna orken ska räcka och för att förebygga utmattningssituationer.

Biskopsmötet har i biskopsbrevet om *Tystnadsplikt och sekretess i Svenska kyrkans arbete* särskilt formulerat sig om den kontinuerliga handledningens betydelse. Man menar att handledning fördjupar och förstärker yrkesskickligheten samt ökar förståelsen för det egna yrkets krav, fallgropar och möjligheter. Enligt biskopsmötet handlar det om att själavårdaren bättre ska kunna stödja sin konfident och minska risken för läckage i samtal med kollegor och närstående personer, med andra ord få stöd för att upprätthålla tystnadsplikten.

Det går att få arbetshandledning av en särskilt utbildad handledare i de flesta stift idag, i grupp eller enskilt. Handledning är både ett stöd till den enskilde medarbetaren och ett bidrag till församlingslivets utveckling. Frågeställningarna kan också beröra roll, uppdrag, organisation och arbetssituation.

STUDIE AV ERFARENHETER OCH LÄRDOMAR

Under maj–juni 2021 genomfördes en studie av erfarenheter och lärdomar i digital arbetshandledning i Svenska kyrkan. Den utgick ifrån handledares och deltagares erfarenheter när stora delar av Svenska kyrkans verksamhet ställdes om med anledning av pandemin och blev mer digital. Resultatet publicerades i en rapport på Svenska kyrkans intranät i januari 2022, *Erfarenheter och lärdomar i digital arbetshandledning*. Bakom studien står Lotta Haettner Sandberg stiftsadjunkt och verksam vid Lilleskogs själavårdsinstitut i Skara stift, Marie Nordström, utvecklingssekreterare vid kyrkokansliet i Uppsala samt Nils Åberg, stiftsadjunkt i Västerås stift. Alla tre är handledarutbildade och har många års erfarenhet av att handleda medarbetare i församlingstjänst i Svenska kyrkan.

Studien bygger på två enkätundersökningar med utförliga svar i fritextdelarna. Underlaget omfattar skriftlig respons från 53 verkssamma handledare och 124 deltagare med aktuella erfarenheter. De svarande är utspridda över hela landet och består främst av diakoner, pedagoger, präster och kyrkoherdar, men några tillhör även andra yrkesgrupper inom Svenska kyrkan.

Eftersom utvecklingen inom digital kommunikation går snabbt, likaså utvecklingen av den digitala samtalsmetodiken, har troligtvis förtrogenheten för digitala möten ökat ytterligare bland dem som deltog i enkätundersökningen. Men de resultat och insikter som framkom kan, förutom att ge vägledning för den som leder digitalt, även bidra till den fortsatta reflektionen för dem som leder andra jämförbara samtal på nätet. Erfarenheterna är överförbara till exempelvis familjeterapi, stödsamtal, själavård och psykoterapi, även om studiens fokus låg på erfarenheter som gjorts vid handledning.

LEDARENS PERSPEKTIV

Tydlighet och struktur är en viktig grund för handledning och blir än mer angelägen när handledning sker i det digitala rummet. Ledaren tvingas därför vara mer verbalt instruktiv än vad som behövs i ett fysiskt möte och gruppens eller konfidentens egen kraft kan inte lika lätt tas i anspråk. Den dynamik som ofta uppstår när två personer eller en grupp möts fysiskt går också lätt förlorad i ett möte på nätet, och därmed möjligheten för ledaren att använda samspelet i handledningen. Det är svårt för ledaren att spontant fånga tillfällen som uppstår och samtalen på nätet kan kännas något fyrkantiga. Handledarna menar att handledningssamtalen också tenderar att bli mer endimensionella på nätet och att det kan vara svårare att nå djup i samtalen.

Handledarna betonar hur mycket svårare det är att avläsa stämningar och att fånga nyanser när man bara ser ansikten och inte ser andra delar av personen, eftersom den ickeverbala kommunikationen och de ickeverbala uttrycken kan ge värdefull kunskap i en handledningssituation. Det är också svårare att vara observant och bedöma när någon blir så berörd att personen behöver särskild omsorg eller om man som handledaren behöver ingripa särskilt. Det är svårare att bemöta en reaktion på ett konstruktivt sätt på nätet. Det är betydligt lättare att agera när man möts fysiskt, såväl när handledningen sker i grupp eller enskilt. Några handledare uttrycker att det uppstått fler missförstånd i de digitala mötena, och att de har varit svårare att reda ut.

Några av de redskap handledare har i sin verktygslåda kan inte användas digitalt och därför kan effekterna av handledningen reduceras något när man möts digitalt. Och om effekterna av handledningen påverkas, genom att metoder till gagn för arbete inte går att använda, är förstås detta något som bör tas på allvar när valet av samtalsform ska göras.

Enligt enkätundersökningen föredrar handledare fysiska möten. Trots detta och trots begränsningar med digitala möten, ser flera handledare samtidigt möjligheter med att handleda digitalt. De menar att det kan vara bra att erbjuda olika former för handledning. En grupp som är trygg och har hunnit bekanta sig tillräckligt med varandra under en period, skulle kunna växla mellan fysiska och digitala träffar. Det samma gäller vid enskild handledning. Att mötas några gånger fysiskt innan digitala samtal påbörjas är en stark rekommendation från handledarna, om det inte redan på annat vis finns en uppbyggd tillit. Handledarna uttrycker också att de sparar mycket tid genom att handleda digitalt. De ledare som i vanliga fall behöver förflytta sig till annan plats eller göra en längre resa har kunnat ta fler uppdrag eller kunnat använda tiden på annat sätt.

I rapporten finns också ett avsnitt med rekommendationer för det konkreta tillvägagångssättet vid digitala handledningssamtal, som kan var till hjälp för reflektion och i förberedelsen även inför andra, liknande samtal.

DELTAGARENS PERSPEKTIV

Deltagarna föredrar, precis som handledarna, i första hand handledning i det fysiska rummet. De beskriver på liknande sätt begränsningar och svårigheter med digital handledning. De menar att dynamiken i samtalen blir lidande och beskriver liknande aspekter som ledarna gör. Men trots alla invändningar svarar två tredjedelar av deltagarna i enkäten att den digitala handledningen fungerat bra, eller mycket bra.

De uppskattar möjligheten att välja var de ska vistas under handledningstillfället. Att kunna välja om man vill vara hemma, på arbetsplatsen eller någon annanstans är bra. Många anser att handledningen blivit mer koncentrerad, fokuserad och effektiv på nätet. Samtidigt uttrycks bekymmer med att det är lätt att distraheras av annat, exempelvis möjligheten att snekla på mobiltelefonen under samtalets gång utan att någon ser, något som nästan aldrig förekommer under ett fysiskt handledningstillfälle.

För några kan också den digitala formen vara ett sätt att i en skyddad miljö bakom skärmen komma i kontakt med sig själv och sina tankar, efter intensiva fysiska sociala kontakter, som många av Svenska kyrkans medarbetare har varje dag. De menar att andra sinnen skärps och det kan vara lättare att lyssna när man inte behöver förhålla sig till de intryck och distraktioner som uppstår när man möts fysiskt. Man behöver inte heller känna kravet att vara social med andra människor i pauser, eller som någon uttryckte det ”man behöver inte dressa upp eller stressa upp”. Det avskalade mötet som det digitala rummet utgör, kan således ha fördelar. Någon nämner även exempel på när deltagare kommit mer till sin rätt på nätet än i det fysiska rummet. Någon kan också finna det lättare att berätta om känsliga saker om man inte samtidigt har en fysisk närhet till den eller dem man talar med. Även handledare vittnar om liknande erfarenheter.

Deltagarna talar dock mindre i termer om kvalitet och effekter av handledningen i sina svar, utan de betonar främst praktiska och sociala aspekter. Många menar att det är mycket enklare och tidsbesparande att mötas på nätet. I vissa fall kan det vara en förutsättning för att kunna delta. Deltagare tvingas inte lika ofta lämna återbud, exempelvis vid hög arbetsbelastning. Den kortare tid som tas i anspråk vid ett digitalt möte har ibland varit avgörande för att kunna delta i handledning.

I enkätundersökningen framgår det också att det finns personer som i framtiden kan komma att välja digital handledning före handledning där man är fysiskt närvarande. Det är då främst restid och geografiska avstånd som är avgörande. Flera ser möjligheten att i framtiden kombinera fysiska och digitala träffar. Unga medarbetare i Svenska kyrkan är troligtvis mer bekväma i digitala medier och därför kan graden av öppenhet för digital handledning vara en generationsfråga, men detta är inget som studien kan påvisa eftersom åldersunderlag saknas.

HYBRIDMÖTEN

Enkätsvaren vittnar genomgående om en stor tveksamhet till hybridmöten, så kallade digifysiska möten, när några i gruppen samlas i ett fysiskt rum och någon eller några deltar digitalt. Tveksamheten finns både hos ledare och deltagare. Det är svårt att skapa

ett jämlikt och inkluderande möte som ger alla möjlighet att delta på lika villkor. Varje handledare och deltagare bör därför noga tänka igenom om man är beredd att leda eller delta i ett sådant möte. Detta kan vara en mötesform som kommer att utvecklas efterhand och som kan komma att kännas mer naturlig även i handledningssamtal. Men i undersökningen rekommenderar både ledare och deltagare att avstå hybridmöten vid handledningssamtal i nuläget.

SKYDDADE RUM OCH SEKRETESS

Eftersom utvecklingen av digitala plattformar går fort och för- och nackdelarna med olika plattformar förändras snabbt, förordades inte någon särskild i studien. De digitala verktyg som vid tidpunkten för undersökningen användes var Pexip, Teams och Zoom. Teams ingår numera i Svenska kyrkans gemensamma grundläggande digitala infrastruktur, vilket därför talar för att allt fler kommer att känna sig mest bekväma med Teams. Den digitala lösning som används i exempelvis familjerådgivning är en lösning via Office Management som uppfyller kraven om hög säkerhet utan att det innebär så kallad kryptering. En utredning för lösningar som kan säkra den absoluta tystnadsplikten pågår i Svenska kyrkan, men ett avancerat system för kryptering är kostsamt, vilket behöver stå i relation till andra insatser i Svenska kyrkan.

Den sekretess som gäller vid samtal i det fysiska rummet gäller också i det digitala rummet. Det är värt att notera att de risker som finns i det digitala rummet också finns i det fysiska rummet. Att någon skulle stå och lyssna bakom en dörr eller att någon i samtalet skulle spela in ett samtal är att betrakta som nästan osannolikt i den miljö de sker och med de överenskommelser som samtalen genomförs. Därför bör inte heller ökade risker för insyn och intrång overdramatiseras vid digitala möten. Det finns en teoretisk risk att samtalet kan avlyssnas. Men i praktiken är det både dyrt och resurskrävande att lyssna av datatrafik, och den som har tillräckliga resurser för det, har sannolikt inte något egentligt intresse av att avlyssna varken ett själavårdssamtal eller ett handledningssamtal. En ängslighet över intrång går att bemöta med saklighet och tydliga överenskommelser och ramar för samtalen, oavsett om samtalen genomförs i ett fysiskt rum eller digitalt. I handledningssamtal avidentifieras dessutom alltid de personer som deltagit i själavård och det är själavårdaren, inte konfidenten, som står i centrum under samtalen.

MÖJLIGHETER FÖR SVENSKA KYRKAN

Om allt fler församlingar blir bekväma med det digitala arbetssättet och om formerna för digitala samtal utvecklas, skulle det kunna leda till att Svenska kyrkan kan erbjuda fler möjligheter för samtal som

passar människors olika behov. Likaså kan digital handledning bli ett komplement till handledning i fysisk form.

Det råder idag brist på erfarna verksamma handledare och de som finns är inte heller jämnt geografiskt fördelade över landet. När handledning genomförs digitalt kan handledare verka i regioner som saknar handledningskompetens, eller samla till grupphandledning även om avstånden mellan församlingarna är stora. Att samverka över stiftsgränserna ger också en möjlighet att föra in nya erfarenheter och perspektiv i samtalen. När stiftet ska bilda handledningsgrupper blir dessutom fler gruppkonstellationer möjliga, eftersom deltagarunderlaget utvidgas. Digital handledning kan bidra till ökad samverkan inom Svenska kyrkan.

Med krympande ekonomiska resurser inom Svenska kyrkan kan det finnas en risk att digital handledning blir det enda som erbjuds i syfte att hålla nere kostnaderna för kompetensutveckling och personalstöd. Det är förstås bra om handledning och andra samtal kan genomföras kostnadseffektivt vad gäller arbetstid och utgifter för resor, men omfattningen av den digitala formen av samtal bör inte i första hand växa utifrån ekonomiska skäl.

Utvecklingen av digitala samtal bör ske utifrån vad som är bäst för konfidenten, för deltagaren i handledning eller för den som söker själavård. Svenska kyrkan bör därför erbjuda olika former av handledning och samtal. Metodiken och de digitala mötesverktygen bör också utvecklas så att digitala samtal blir ett fullgott alternativ i framtiden och inte betraktas som lightversioner av andra samtal.

Länk till rapporten *Erfarenheter och lärdomar i digital arbetshandledning*:
<https://internwww.svenskakyrkan.se/arbetshandledning>

Kapitel 6

Kyrkovalet 2021 – valdeltagande och valresultat

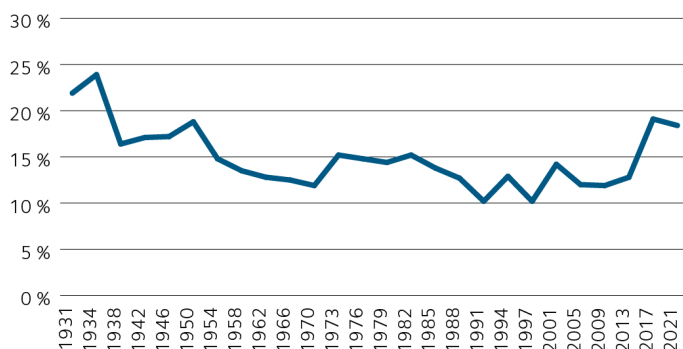
GUSTAV SVÄRDHAGEN

INLEDNING

Valdeltagandet i kyrkovalet har sedan 1930-talet varierat mellan som högst 24 procent vid valet 1932 och som lägst 10 procent vid valen 1991 och 1997. Från och med 2017 års kyrkoval är deltagandet åter uppe på nivåer nära 20 procent av de röstberättigade medlemmarna (se figur 1). Paradoxalt nog är engagemanget för kyrkovalet historiskt stort, trots att tappet av medlemmar åtföljts av allt färre som deltar i religiösa praktiker så som gudstjänst och bön¹. Intresset för kyrkovalet som framträdde i samband med valet 2017 går det fortfarande att se spår av i valet 2021. Valdeltagandet fortsatte att ligga på höga nivåer i stora delar av landet. För även om det skedde en nedgång i valdeltagandet 2021 gentemot 2017 med nästan 1 procentenhet var deltagandet fortfarande det näst högsta sedan 1950, se figur 1. Valet till Svenska kyrkans olika nivåer påverkar, utöver positionering i religiösa frågor, allt från beslut om förvaltandet av kulturarv, fastigheter och skog till hur Svenska kyrkan i framtiden väljer att organisera sin verksamhet och verka i samhället.

1 Jonsson 2018; Bromander & Jonsson 2018.

FIGUR 1. VALDELTAGANDE I KYRKOVALET I PROCENT 1931–2021

Denna artikel kommer med hjälp av statistik från valet till Kyrkomötet 2021 ge en översikt över de frågor som engagerade väljarna i det senaste valet, vart i landet deltagandet var lägre respektive högre samt hur det gick för de olika nomineringsgrupperna i landets församlingar. Kartor över valdeltagande och största nomineringsgrupper per församling kommer användas för att visualisera hur valdeltagandet varierade i olika delar av landet och hur det gick för de olika nomineringsgrupperna.

VEM OCH VARFÖR?

Mot bakgrund av kontrasten mellan det historiskt höga valdeltagandet och den annars sjunkande kyrkliga aktiviteten är det relevant att se hur inställningen var bland Svenska kyrkans medlemmar inför valet. För att undersöka förekomsten av potentiellt röstdeltagande bland Svenska kyrkans medlemmar användes materialet från den enkätundersökning som SIFO gjorde inför valet 2021². Enkäten bestod av frågor om vilka kontakter de svarande har med Svenska kyrkan samt deras inställning till kyrkovalet och ställdes till 1055 slumpmässigt utvalda personer runtom i landet.

I första steget i analysen plockades svar från personer som inte var medlemmar i Svenska kyrkan bort, vilket lämnade ett urval på 635 personer. Som en indikator på hur villiga medlemmar var att rösta i det kommande valet användes information rörande de svarandes syn på att påverka utvecklingen inom Svenska kyrkan:

Hur viktigt är det för dig att påverka Svenska kyrkans verksamhet och inriktning?

² Kantar SIFO kyrkovalet 2021.

På denna fråga gav 17,6 procent ett svar som motsvarade fyra eller fem på en femskalig nivå från mindre till väldigt viktigt. Denna siffra kan jämföras med det faktiska valdeltagandet på 18,4 procent och motsvarade 299 av de medlemmar som svarade på enkäten, fördelat på 34 procent män och 66 procent kvinnor. Givet att urvalet går att betrakta som representativt är det således sannolikt att kvinnor i högre grad röstade i kyrkovalet jämfört med män.

Av SIFO-enkäten framkommer även vilka frågor som kan ha påverkat benägenheten att rösta. 57 respektive 66 procent av personerna som sannolikt röstade i kyrkovalet angav motverkandet av främlingsfientlighet och värnandet av demokratiska rättigheter i alla lägen som viktiga skäl till att rösta. Samtidigt ansåg flera, närmare 46 procent, att kyrkan har en viktig roll i samhället och att de skulle kunna tänka sig att rösta på grund av det. Bilden som framträder är att en betydande del av de svarande upplever en ökning av främlingsfientliga krafter och ser kyrkovalet som en möjlighet att rösta emot sådana strömningar.

VALDELTAGANDE OCH VALRESULTAT

Analysen av valdeltagande samt resultat för de olika nomineringsgrupperna är baserade på Svenska kyrkans statistik³. Dataunderlaget består av antal röster per nomineringsgrupp och församling. Vidare är materialet begränsat till endast de tre största nomineringsgrupperna i varje församling. Således kommer den valstatistik som presenteras vara en representation av rösterna på de nomineringsgrupper som blev, som minst, tredje störst på församlingsnivå. Denna metod skiljer sig från den valanalys som gjordes i nyckeln till Svenska kyrkan 2018⁴. I den artikeln tillgodosågs rösterna för samtliga nomineringsgrupper och storleken på dessa sattes i relation till alla de andra grupperna. Fördelen med en sådan analys är att storleken på varje nomineringsgrupp på ett översiktligt sätt kan observeras på riksnivå medan denna artikel istället kommer redogöra för hur valutfallet varierade geografiskt på församlingsnivå.

I figur 2 presenteras valdeltagandet grafiskt på församlingsnivå. Här representerar de röda församlingarna ett lägre röstdeltagande medan de gröna har ett högre valdeltagande än genomsnittet. Mönstret som framgår liknar det som framträdde i samband med valet 2017. I Skåne och delar av inre Norrland är valdeltagandet generellt lägre medan församlingarna med ett högt valdeltagande i stor utsträckning finns i Småland och de inre delarna av västra Götaland. I Svealand är det framför allt mellersta Dalarna och östra Värmland som har ett högt deltagande och flera församlingar på Öland och Gotland uppvisade också ett högt valdeltagande.

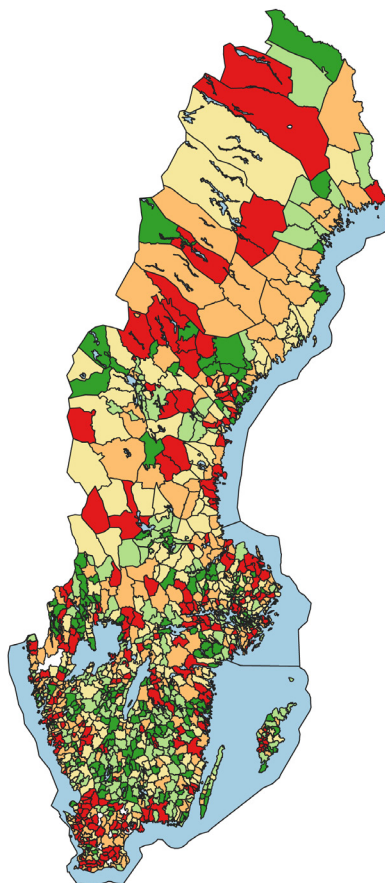
³ Valresultat från Kyrkovalet 2021.

⁴ Svensson 2018.

FIGUR 2. VALDELTAGANDE I FÖRSAMLINGAR TILL KYRKOMÖTET 2021

Valdeltagande i procent

- 0.0 - 15.6
- 15.6 - 17.6
- 17.6 - 19.8
- 19.8 - 22.6
- 22.6 - 53.9

Källa: Valdeltagande från Kyrkovalet 2021.

I tabellen nedan, se tabell 1, presenteras valresultatet för de olika nomineringsgrupperna i kyrkovalet 2021 jämfört med föregående val.

TABELL 1. JÄMFÖRELSE VALRESULTAT TILL KYRKOMÖTET

	Andel röster i procent			Antal mandat		
	2021	2017	Diff	2021	2017	Diff
Alternativ för Sverige	1,26			3		
Arbetarpartiet – Socialdemokraterna	27,5	30,34	-2,85	70	76	-6
Borgerligt alternativ	8,03	8,8	-0,77	20	22	-2
Centerpartiet	10,94	13,69	-2,75	30	34	-4
Fria liberaler i Svenska kyrkan	1,61	2,94	-1,33	4	7	-3
FRIMODIGA KYRKA	3,47	3,97	-0,5	8	10	-2
Gröna kristna	0,23	0,17	0,06	0	0	
Himmel och Jord	0,6			1		
Kristdemokraterna Svenska kyrkan	2,73	2,97	-0,24	7	7	0
Kyrklig samverkan Visby stift	0,13	0,12	0,01	0	0	0
Miljöpartister i Svenska kyrkan	3,26	2,38	0,88	8	6	2
Partipolitiskt obundna i Svenska kyrkan	19,33	17,06	2,27	47	43	4
Sverigedemokraterna	7,79	9,27	-1,48	19	24	-5
Vänstern i Svenska kyrkan	7,63	3,75	3,88	19	9	10
ÖPPEN KYRKA – en kyrka för alla	5,5	4,42	1,08	13	11	2

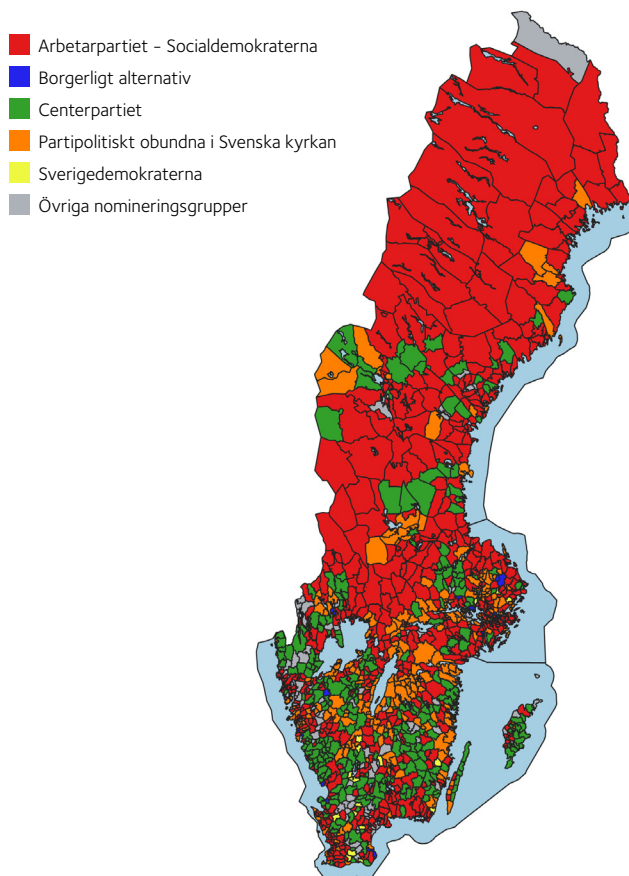
Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2017, 2021.

I likhet med det föregående valet fick de nomineringsgrupper som är knutna till riksdagspartier omkring hälften av rösterna, trots att de tappade i mandat jämfört med 2017. Socialdemokraterna (S) och Centerpartiet (C), backade båda med nästan 3 procentenheter. Sverigedemokraterna, som i kyrkovalet 2017 fick nästan 10 procent, låg 2021 på 7,8 procent. Tillsammans tappade dessa partianknutna nomineringsgrupper 15 mandat jämfört med valet 2017. Även Borgerligt alternativ (BorgA), Fria liberaler (FiSK) och FRIMODIG KYRKA gick bakåt och tappade tillsammans 7 mandat. Desto bättre gick det framför allt för Vänstern i Svenska kyrkan (ViSK), som tack vare sin ökning med 3,8 procentenheter mer än fördubblade sina mandat, från 9 till 19. Också Politiskt obundna (POSK) fick framgång i valet och befäste sin position som den största nomineringsgruppen efter S. Även de två nykomlingarna; Alternativ för Sverige (AFS) och Himmel och Jord (HoJ) lyckades tillsammans vinna 4 mandat i valet.

Vid en överblick av valresultatet per församling är det uppenbart att Socialdemokraterna efter valet 2021 blev störst i flest församlingar. Därefter kommer Centerpartiet och POSK medan Sverigedemokraterna

och Borgerligt alternativ blev störst i några enstaka församlingar. Enligt fördelningen i figur 3 är Socialdemokraterna den största nomineringsgruppen i stora delar av landet, främst i Norrland, Svealand och Blekinge. Både Centern och POSK får flest röster i västra Götaland och det finns även ett starkt stöd för Centern i Halland, Småland och enstaka församlingar i Norrland. Sverigedemokraterna är den största nomineringsgruppen främst i församlingarna i Skåne medan Borgerligt alternativ har starkast stöd i församlingarna kring Stockholm och enstaka församlingar i Skåne.

FIGUR 3. STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPEN PER FÖRSAMLING TILL KYRKOMÖTET 2021

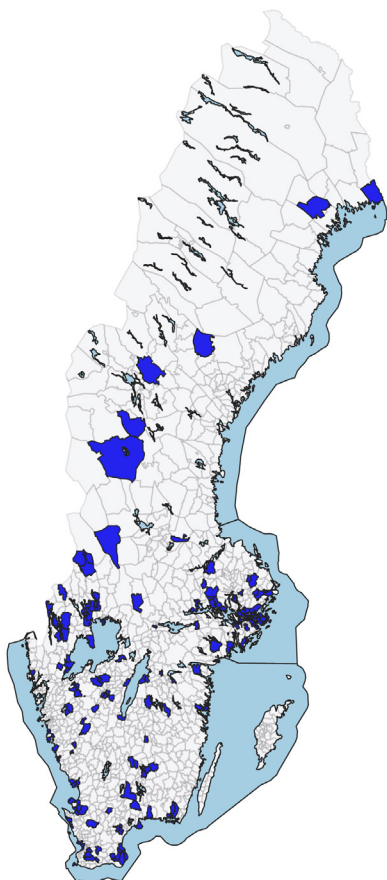

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

BORGERLIGT ALTERNATIV

Borgerligt alternativ fick 8,03 procent av rösterna. I valet 2017 var det den nomineringsgrupp som tappade flest mandat och efter 2021 har stödet fortsatt minska. 2021 års kyrkovalet innebär således ledande ställning i färre församlingar tillsammans med en ökad geografisk spridning. Koncentrationen till Borgerligt alternativs traditionellt starka landsdelar som Stockholmsområdet och Skåne är inte lika tydlig längre.

FIGUR 4. FÖRSAMLINGAR DÅR BORGERLIGT ALTERNATIV BLIVIT EN AV DE TRE STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPERNA I VAL TILL KYRKOMÖTET 2021.

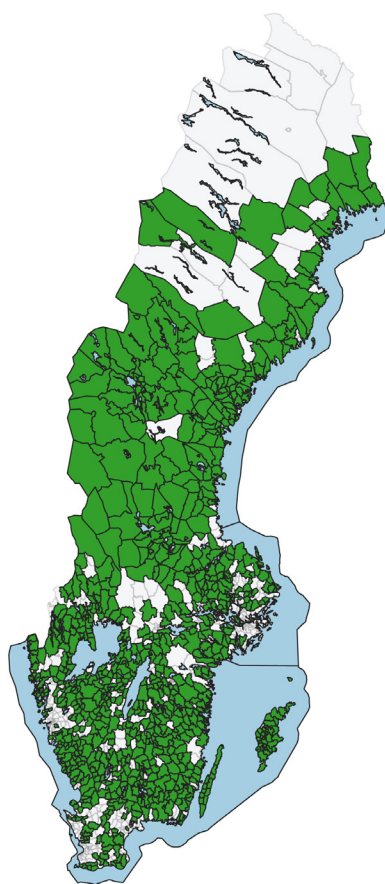

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

CENTERPARTIET

Centerpartiet fick 10,94 procent av rösterna. Även om 2021 års kyrkoval innebar en tydlig tillbakagång är de fortfarande, efter Socialdemokraterna, den största nomineringsgruppen knuten till ett politiskt parti och är efter valet 2021 en av de största grupperna i flera församlingar över hela landet, med undantag för Luleå stift och storstadsregionerna. I likhet med efter valet 2017 är det samma områden där C har lågt, eller inget stöd samtidigt som de är väl representerade i de områden där de 2017 fick en stor andel av rösterna.

FIGUR 5. FÖRSAMLINGAR DÄR CENTERPARTIET BLIVIT EN AV DE TRE STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPERNA I VAL TILL KYRKOMÖTET 2021.

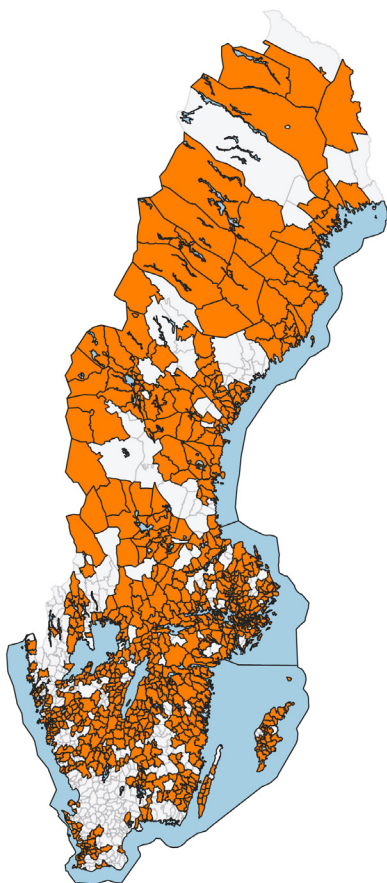

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

PARTIPOLITISKT OBUNDNA I SVENSKA KYRKAN

Partipolitiskt obundna i Svenska kyrkan fick 19,33 procent av rösterna och blev därmed den näst största nomineringsgruppen. Efter valet 2017 blev POSK starka i framför allt Östergötland, Mälardalen, Stockholm och Gotland och även nu är de väl representerade de dessa regioner. Samtidigt kan de nu också räknas bland de största grupperna i stora delar av Norrland, där de 2017 i första hand var starka i kustområdet.

FIGUR 6. FÖRSAMLINGAR DÄR PARTIPOLITISKT OBUNDNA I SVENSKA KYRKAN BLIVIT EN AV DE TRE STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPERNA I VAL TILL KYRKOMÖTET 2021.

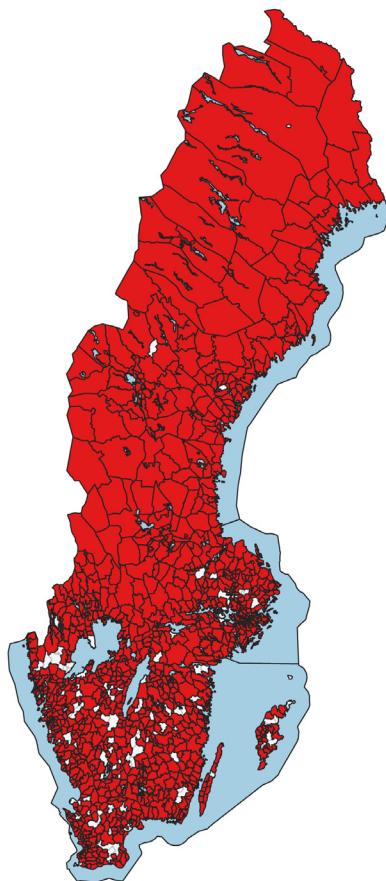

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

ARBETAREPARTIET – SOCIALDEMOKRATERNA

Arbetarepartiet – Socialdemokraterna fick 27,5 procent av rösterna och är efter kyrkovalet 2021 fortfarande den största nomineringsgruppen i Svenska kyrkan. S erhåller fler gruppröster än någon annan nomineringsgrupp och i konstellationen av de tre största nomineringsgrupperna ingår de i stort sett i alla landets församlingar.

FIGUR 7. FÖRSAMLINGAR DÄR SOCIALDEMOKRATERNA BLIVIT EN AV DE TRE STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPERNA I VAL TILL KYRKOMÖTET 2021.

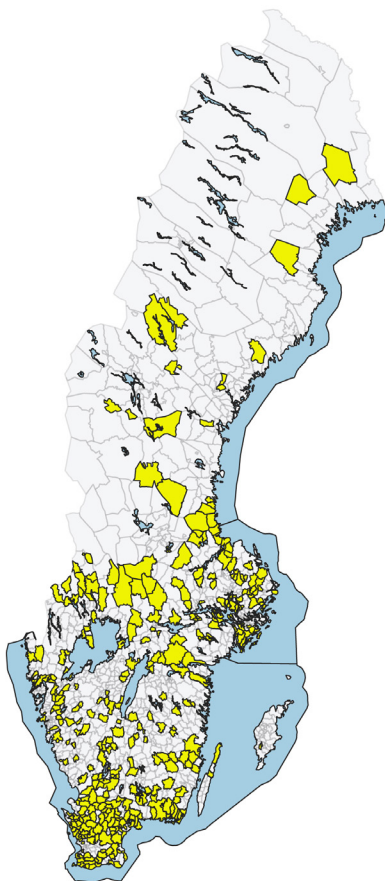

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

SVERIGEDEMOKRATERNA

Sverigedemokraterna fick 7,79 procent av rösterna 2021. 2017 var det den nomineringsgrupp som gick fram mest i kyrkovalet. De ökade framför allt i Skåne, Blekinge och områdena kring Mälardalen. Trots minskningen i valet 2021 är SD fortfarande starka i de här regionerna och kan nu också räknas som en av de största nomineringsgrupperna i delar av Norrland där de tidigare nästan inte hade något stöd.

FIGUR 8. FÖRSAMLINGAR DÄR SVERIGEDEMOKRATERNA BLIVIT EN AV DE TRE STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPERNA I VAL TILL KYRKOMÖTET 2021.

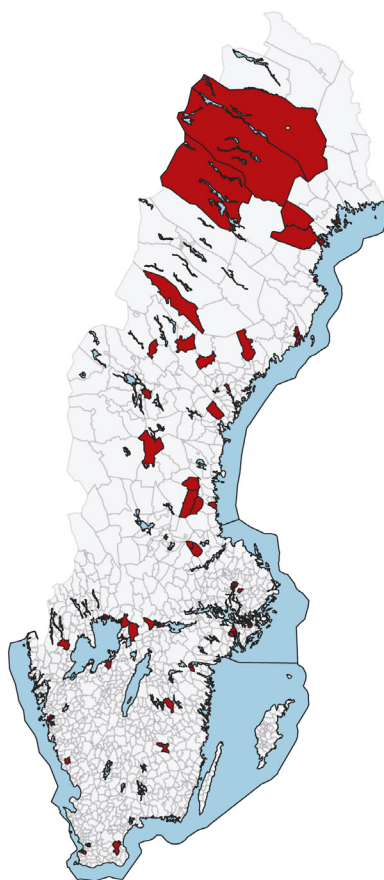

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

VÄNSTERN I SVENSKA KYRKAN

Vänstern i Svenska kyrkan fick 7,63 procent av rösterna och var den nomineringsgrupp som ökade mest jämfört med valet 2017 och ersatte Öppen kyrka som den sjätte största gruppen. ViSK blev framförallt stora, och ingår som en av de största nomineringsgrupperna i delar av Luleå stift.

FIGUR 9. FÖRSAMLINGAR DÄR VÄNSTERN I SVENSKA KYRKAN BLIVIT EN AV DE TRE STÖRSTA NOMINERINGSGRUPPERNA I VAL TILL KYRKOMÖTET 2021.

Källa: Valresultat från Kyrkovalet 2021.

AVSLUTNING

I valets efterdyningar är det tydligt att intresset för kyrkovalet 2017 fortsatte in i 2021. I föregående kyrkoval var det framför allt de stora etablerade nomineringsgrupperna som gick framåt och tillsammans samlade majoriteten av rösterna. I vissa avseenden var mönstret det omvända i valet 2021 då det i första hand var dessa nomineringsgrupper som tappade flest mandat, medan några av de partipolitiskt obundna nomineringsgrupperna framstår som vinnare. Vänstern i Svenska kyrkan och Politiskt obundna i Svenska kyrkan stärkte båda sin ställning på ett tydligt sätt. Samtidigt behåller Socialdemokraterna och Centerpartiet en betydande del av sina mandat vilket kan ses som ett tecken på att de, trots den allt lägre kyrkliga aktiviteten, fortfarande har högt förtroende bland Svenska kyrkans medlemmar. Politiska strukturer, utöver de kyrkliga, har visat sig vara en viktig faktor som sannolikt påverkade benägenheten att rösta i kyrkovalet och de resultat som framträder i analysen.

REFERENSER

- Bromander, Jonas & Pernilla Jonsson 2018, *Medlemmar i rörelse En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Svenska kyrkan: Uppsala.
- Kantar SIFO kyrkoval 2021 enkätundersökning.
- Jonsson, Pernilla 2018, *Tro och tillhörighet under förändring – en fråga om generation?* Nyckeln till Svenska kyrkan 2018. Svenska kyrkan: Uppsala.
- Svenska kyrkan, valresultat från kyrkovalet 2017, 2021.
- Svensson, Patrik 2018, *Kyrkovalet 2017*, Nyckeln till Svenska kyrkan 2018. Svenska kyrkan: Uppsala.

Kapitel 7

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2021

ANN-MARI HEDMAN OCH JAN ÖSTLUND

(Siffror inom parentes avser år 2020)

Årets resultat för Svenska kyrkan 2021 uppgick till 3,7 miljarder kronor, vilket är 1,3 miljarder kronor högre än föregående år. Verksamhetens resultat före finansiella poster uppgick till 0,8 miljarder kronor, vilket däremot är 0,7 miljarder kronor lägre än föregående år. Intäkten från kyrkoavgiften fortsatte att sjunka under 2021, vilket tillsammans med högre verksamhetskostnader gav ett lägre verksamhetsresultat för församlingarna jämfört med det första pandemiåret 2020. Det högre årsresultatet ska därför ses mot bakgrund av att församlingarnas finansnetto, tillsammans med kapitalförvaltningen på nationell nivå, gav ett resultat som blev 2,0 miljarder kronor högre än året innan. Utvecklingen på de finansiella marknaderna var ovanligt stark under 2021.

ORGANISATIONEN

Svenska kyrkans juridiska form är registrerat trossamfund. Det finns tre nivåer i Svenska kyrkan: församlingar, stift och nationell nivå. Varje enhet är självständig och ansvarar själv för sin ekonomi och verksamhet. Det finns inga ägarrelationer mellan nivåerna. Svenska kyrkan som helhet kan därför inte ses som en koncern och det finns ingen koncernredovisning för Svenska kyrkan. Den ekonomiska redovisningen nedan utgör aggregeringar av den ekonomiska statistiken på olika nivåer inom Svenska kyrkan.

FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

ÅRETS RESULTAT

Årets resultat för församlingarna uppgick till 1 932 miljoner kronor, vilket är 135 miljoner kronor lägre jämfört med fjolåret. Det lägre

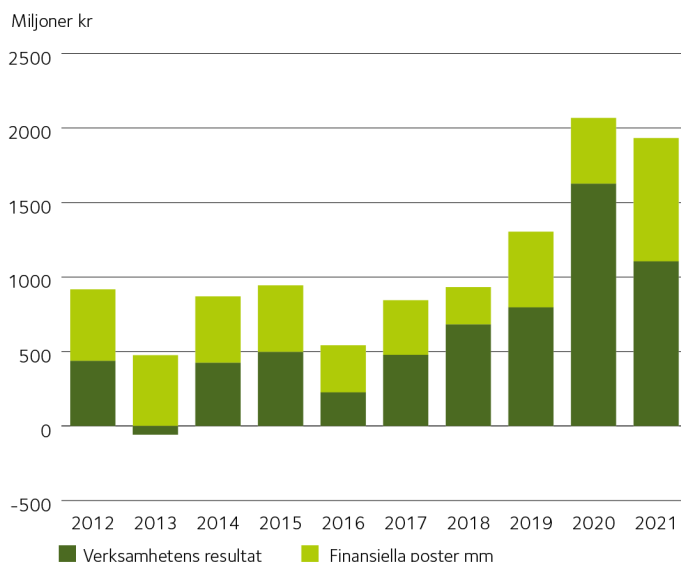
verksamhetsresultatet under 2021 orsakades främst av att kostnaderna steg från en låg nivå efter första pandemiåret 2020. Årets resultat 2021 blev däremot nästan i paritet med fjolårets årsresultat då nettot från församlingarnas finansiella investeringar närapå fördubblades under 2021 jämfört med året innan.

TABELL 1. ÅRETS RESULTAT FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljoner kronor	2019	2020	2021	Förändring 2020-2021	
Intäkter	21 734	21 525	21 802	278	1,3 %
Kostnader	-20 938	-19 899	-20 699	-800	-4,0 %
Verksamhetens resultat	796	1 626	1 103	-522	-32 %
Finansnetto mm	508	442	829	387	88 %
Årets resultat	1 304	2 068	1 932	-135	-7 %

Aggregerat på stiftsnivå så ökade årets resultat under 2021 som mest bland församlingarna i Strängnäs stift tack vare ett mycket högt netto från dessa församlingars finansiella investeringar.

FIGUR 1. ÅRETS RESULTAT

INTÄKTER

Församlingarnas verksamhetsintäkter ökade med 1,3 procent (-1,0)¹ eller 278 miljoner kronor jämfört med 2020. Det var intäkten från begravningsavgiften som stod för hela ökningen, medan intäkterna till den kyrkliga verksamheten kvarstod nästan oförändrade jämfört med fjolåret.

Under 2021 minskade församlingarnas intäkt från *kyrkoavgiften*² med -0,7 procent (-1,8). Minskningen förklaras främst av att avgiftsunderlagets (den kommunalt beskattningsbara förvärvsinkomsten för Svenska kyrkans medlemmar) ökningstakt fortsatte växla ned till 0,3 procent under 2019, vilket är den lägsta nivå på ökningstakten som hittills noterats.

Ökningstakten på intäkten från *begravningsavgiften* om 6,2 procent var däremot högre än fjolårets ökningstakt. Invånarna betalade under 2021 begravningsavgift efter en och samma procentsats, 0,25 procent, i de kommuner i Sverige där Svenska kyrkan är begravningshuvudman (undantag är Stockholms och Tranås kommun).

Intäkten från kyrkoavgiften påverkas av minskat antal medlemmar, vilket däremot inte intäkten från begravningsavgiften gör. Den genomsnittliga kyrkoavgiftssatsen för landet som helhet låg kvar på oförändrat 1,03 kronor per intjänad hundralapp (inklusive stiftsavgift) under 2021.

Utdelningen från prästlönstillgångar till församlingarna ökade under 2021 med 11,9 procent. Förvaltningen av tillgångarna gav ett lägre resultat under 2020 än året innan, vilket innebär att stiften tog en del av tidigare års ansamlade vinstmedel i anspråk för att kunna hålla den nivå på utdelningen som gjordes under 2021. Det råder stora skillnader i församlingarnas rätt till andelar i avkastningen. Dessa fastställda andelstal har sitt ursprung sedan långt tillbaka i tiden. Detta medför att vissa församlingar under ett år kan få en relativt hög utdelning från tillgångarna, medan andra inte får någon utdelning alls.

1 Siffrorna inom parentes avser år 2020.

2 Kyrko- och begravningsavgift samlas in på samma sätt som en skatt och innehåller två delar, förskott och slutavräkning. 2021 års förskott baserades på 2019 års kommunalt beskattningsbara inkomster, som var färdiggranskade i november 2020. Det innebär att 2021 års kyrko- och begravningsavgift kan fastställas först när Skatteverket har granskat alla deklarationer för inkomstår 2021, det vill säga i november 2022. Samtidigt som Svenska kyrkan fick ett förskott för 2021 gjordes även en slutlig beräkning av 2019 års kyrkoavgift (som även den baserades på ett förskott, nämligen på 2017 års kommunalt beskattningsbara inkomst). Beloppet för slutavräkning avseende 2019 räknades därmed fram på grundval av skillnaden mellan medlemmarnas kommunalt beskattningsbara inkomster år 2019 och motsvarande inkomster år 2017, multiplicerat med den kyrkoavgiftssats som kyrkofullmäktige i församlingen hade fastställt för 2019.

Erhållna gåvor och bidrag sjönk med 4,1 procent, där bland annat arbetsmarknadsbidragen minskade jämfört med pandemiåret 2020. Den största posten i detta intäktsslag utgörs av kyrkoantikvarisk ersättning om 460 miljoner kronor, som Svenska kyrkan varje år får från staten.³ Nivån på de statliga bidragen till församlingarna (exkl. kyrkoantikvarisk ersättning) sjönk under året.

Nettoomsättningen ökade med 1,8 procent. Gravskötselintäkter och hyresintäkter utgör i nämnd ordning de två största intäktsslagen inom nettoomsättningen.

Övriga verksamhetsintäkter ökade slutligen med 14,7 procent under året. Sistnämnda intäktsslag innehåller intäkter som inte ingår i församlingarnas löpande verksamhet, exempelvis reavinst vid fastighetsförsäljning och försäkringsersättningar.

TABELL 2. INTÄKTER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS RESULTATRÄKNING

Miljoner kronor	2021	Förändr jämf fg år	
Kyrkoavgift	13 948	-95	-0,7 %
Begravningsavgift	5 478	319	6,2 %
Ekonomisk utjämning	-887	21	2,3 %
Utdelning prästlönetillgångar	263	28	11,9 %
Erhållna gåvor och bidrag	1 456	-62	-4,1 %
Nettoomsättning	1 187	21	1,8 %
Övriga verksamhetsintäkter	358	46	14,7 %
Summa intäkter	21 803	278	1,3 %

³ Svenska kyrkan får varje år kyrkoantikvarisk ersättning från staten, som ska användas till antikvariska överkostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena (kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser). Den statliga ersättningen uppgick till 460 miljoner kronor år 2021.

KOSTNADER

Kostnaderna i församlingarnas resultaträkning ökade under 2021 med 800 miljoner kronor eller +4,0 (-5,0) procent jämfört med pandemiåret 2020. Kommunernas kostnadsökningstakt under samma år uppgick till +3,6 (+1,7) procent. Eftersom kostnadernas ökning under 2021 var av mindre omfattning än kostnadernas minskning under 2020, var nivån på kostnaderna 2021 fortfarande lägre jämfört med den kostnadsnivå som rådde under 2019 (strax innan coronapandemin bröt ut).

Personalkostnaden, som ökade med +4,5 (-4,7) procent, utgör 60 procent av kostnaderna och är därmed den enskilt största kostnadsposten i resultaträkningen. Antalet anställda (omräknat till heltidstjänster) bland församlingarna uppgick till 20 999 under 2021, vilket var 109 anställda färre jämfört med fjolåret. Den genomsnittliga personalkostnaden per anställd ökade med +5,0 (-3,3) procent. Under 2020 skedde ingen lönerevision och de sociala avgifterna sänktes tillfälligt under några månader det året med anledning av pandemin.

Övriga externa kostnader ökade under året med 227 miljoner kronor eller +3,4 (-6,6) procent.

Församlingarnas driftskostnader redovisas efter en redovisningsmodell som har den grundläggande uppgiften i fokus. Eftersom redovisningsmodellen innehåller interna poster i både intäkter och kostnader, överensstämmer inte summan intäkter och kostnader i driftsredovisningen med resultaträkningens intäkter och kostnader. För 2021 fördelar sig driftskostnaderna enligt tabellen nedan.

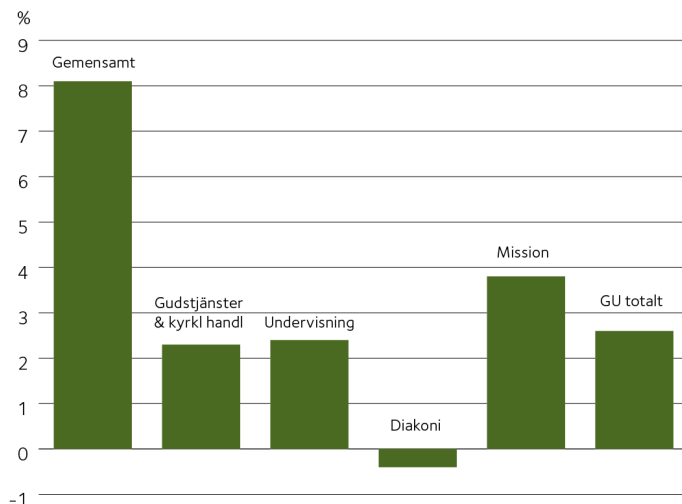
TABELL 3. KOSTNADER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS DRIFTSREDOVISNING

Miljoner kronor	2019	2020	2021	Förändr	20–21	Andel 2021
Grundläggande uppgiften	7 368	6 635	6 810	175	+2,6%	43 %
Övrig kyrklig verksamhet	1 815	1 613	1 662	49	+3,0%	10 %
Ledning och styrning	816	765	913	148	+19,3 %	5 %
Stödjande verksamhet	6 617	6 383	6 560	177	+2,8%	42 %
S:a kyrklig verksamhet	16 616	15 396	15 945	549	+3,6%	100 %
Begravnings- verksamhet	5 382	5 546	5 838	292	+5,3 %	
Summa kostnader	21 998	20 942	21 783	841	+4,0 %	

Kostnadsökningen under 2021 har skett från 2020 års låga kostnadsnivå, där inledningen av pandemin orsakade kraftig neddragning av verksamhet inom den grundläggande uppgiften och inom övrig kyrklig verksamhet. Det senare området innehåller bland annat kostnader inom skattepliktig rörelse som exempelvis bostadsuthyrning och för kulturella aktiviteter som exempelvis utställningar, konserter och föreläsningar. Pandemin fortsatte att drabba verksamheten även under 2021, men möjligheterna till vaccinering gjorde att verksamheter där många personer träffas samtidigt ändå kunde öppna upp i viss utsträckning under det året. Inom den kyrkliga verksamheten var det kostnaderna för styrning och ledning som ökade mest med 19,3 (-6,3) procent, vilket främst beror på genomförandet av 2021 års kyrkoval. Vart fjärde år genomförs kyrkoval inom Svenska kyrkan. Stödjande verksamhet i driftsredovisningen omfattar stödfunktioner till den grundläggande uppgiften som exempelvis administration och kostnader för fastigheter och lokaler. I tabell 3 ovan syns att den stödjande verksamheten tar, med sina betydande kostnader för fastighetsförvaltning, nästan lika stora resurser i anspråk som den grundläggande uppgiften.

Den grundläggande uppgiften utgör det enskilt största området inom den kyrkliga verksamheten. Kostnaderna uppgick till 6,8 miljarder kronor 2021 (6,6) och innehåller kostnader som knyter an till församlingarnas uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Kostnaderna för gudstjänster uppgick till 2,6 miljarder, för undervisning till 2,0 miljarder och för diakoni och mission till 1,3 miljarder kronor år 2021. Figur 2 visar förändringen av kostnaderna per verksamhet under 2021 jämfört med 2020.

FIGUR 2. FÖRÄNDRING AV KOSTNADER INOM DEN GRUNDLÄGGANDE UPPGIFTEN 2020–2021

Det var således de för hela verksamhetsområdet gemensamma kostnaderna som ökade mest under året. Dessa inrymmer kostnader som inte kan fördelas mellan övriga verksamheter som exempelvis gemensamma personalsamlingar och ansvar för volontärverksamhet. Till skillnad från övriga verksamheter inom den grundläggande uppgiften så kvarstod kostnaderna för diakonal verksamhet på i princip oförändrad nivå jämfört med 2020.

FINANSNETTOT

Finansnettot (det vill säga skillnaden mellan de finansiella intäkterna och kostnaderna) uppgick till 829 miljoner kronor, vilket var 387 miljoner kronor högre jämfört med 2020. Realisationsresultatet vid försäljning av aktier och aktiefonder steg med 371 miljoner kronor under 2021.

KAPITAL

De totala tillgångarna hos församlingarna ökade under året med 2,5 miljarder kronor till 45,0 miljarder kronor. Av nämnda tillgångsökning är 37 procent placerade i fasta anläggningstillgångar, 40 procent i finansiella anläggningstillgångar och resterande 23 procent i omsättningstillgångar. Utökningen av balansomslutningen har finansierats i huvudsak genom överskott i verksamheten om 1,9 miljarder kronor och resterade del genom nya lån hos kreditinstitut.

TABELL 4. BALANSRÄKNING FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljoner kronor	2021	2020
Materiella anläggningstillgångar	20 558	19 647
Finansiella anläggningstillgångar	11 428	10 424
Omsättningstillgångar	12 965	12 389
S:a tillgångar	44 951	42 460
Eget kapital	35 973	34 047
Avsättningar	46	51
Korta o långa skulder	8 932	8 362
S:a eget kap o skulder	44 951	42 460

Rörelsekapitalet ökade under 2021 med 264 miljoner kronor till 7,9 miljarder kronor. Med rörelsekapital avses här omsättningstillgångar minskat med kortfristiga skulder. Ökningen av rörelsekapitalet under året beror på att värdet på omsättningstillgångarna steg mer än värdet på de kortfristiga skulderna. Församlingarnas rörelsekapital motsvarade i genomsnitt 7,3 (7,0) månaders intäkt från kyrkoavgiften vid utgången av 2021. Men spridningen mellan församlingarna är stor. 16 (16) procent av enheterna hade ett rörelsekapital som motsvarade mindre än en månads intäkt från kyrkoavgiften, medan 37 (33) procent av enheterna hade ett kapital som översteg mer än ett års intäkt från kyrkoavgiften. Församlingar som hade ett negativt rörelsekapital vid utgången av 2020 var 64 (56) stycken till antalet.

STIFTEN

Stiftens totala verksamhetsintäkter minskade under året något med -0,6 procent, där intäkten från kyrkoavgiften minskade med -1,2 procent. I och med att verksamhetskostnaderna samtidigt minskade något under året, blev verksamhetens resultat för stiftens oförändrat 2021 jämfört med året innan. Samtidigt förbättrades, i likhet med församlingarnas finansnetto, även stiftens finansnetto under samma år. Detta bidrog sammantaget till ett förbättrat årsresultat för 2021 om 24 miljoner kronor jämfört med året innan.

TABELL 5. ÅRETS RESULTAT FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2021	Förändring jämf fg år	
Intäkter	1 418	-9	-0,6 %
Kostnader	-1 356	8	+0,6 %
Verksamhetens resultat	62	-1	
Finansnetto mm	59	25	+74 %
Årets resultat	121	24	+25 %

Omslutningen på stiftens balansräkningar har totalt sett ökat, men skillnaden i finansiell styrka varierar mellan stiften. Jämfört med församlingarna har stiften en betydligt lägre andel av tillgångarna bundna i byggnader, mark och inventarier.

TABELL 6. BALANSRÄKNING FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2021	2020
Materiella anläggningstillgångar	323	317
Finansiella anläggningstillgångar	701	739
Omsättningstillgångar	1 026	846
S:a tillgångar	2 050	1 902
Eget kapital	1 574	1 453
Avsättningar	23	30
Korta o långa skulder	453	419
S:a eget kap o skulder	2 050	1 902

NATIONELL NIVÅ

Årets resultat 2021 uppgick till 1 638 miljoner kronor. Den nationella nivåns årsresultat påverkas i väsentlig utsträckning av avkastningen på det gemensamma kapital som förvaltas på nationell nivå (finansnetto). Verksamhetens resultat för år 2021 uppgick till -232 miljoner kronor. Huvudkomponenterna i resultatet sammanfattas i tabell 7 nedan.

TABELL 7. NATIONELL NIVÅS RESULTATRÄKNING

Belopp i miljoner kronor	Förändring jmf fg år				
	2019	2020	2021	Miljoner kronor	Procent
Avgift gemensam verksamhet	976	980	983	3	0%
Insamlade medel	215	159	158	-1	0%
Erhållna bidrag	242	301	261	-40	-13%
Övriga intäkter	109	117	180	63	54%
Summa intäkter	1542	1558	1582	25	2%
Utveckl.samarbete/bistånd	-241	-266	-244	22	8%
Övriga lämnade bidrag	-132	-181	-185	-4	-2%
Externa kostnader	-505	-509	-642	-133	-26%
Personalkostnader	-425	-450	-466	-15	-3%
Avskrivningar	-8	-12	-13	-1	-9%
Summa kostnader	-1311	-1419	-1551	-132	-9%
Utjämning och kyrkoantikvarisk ersättning	-213	-216	-263	-48	-22%
Verksamhetens resultat	17	-77	-232	-155	-202%
Finansnetto	1590	410	1960	1550	378%
Kyrkounderhållsbidrag	-100	-100	-100	0	0%
Förändring ändamålsbest. medel	-48	2	10	8	-335%
Årets resultat	1460	235	1638	1403	597%

Avgift gemensam verksamhet är den del av kyrkoavgiften som finansierar verksamhet på nationell nivå. Avgiften uppgår till 7 öre per 100 kronor i avgiftsunderlag och var oförändrad jämfört med föregående år.

Nationell nivå har även andra intäkter som finansierar verksamheten: *insamlade medel* och *erhållna bidrag* (framförallt inom den internationella verksamheten) samt övriga intäkter, som bland annat avser fakturering för drift av gemensam IT-plattform och gemensamma administrativa system.

Nationell nivå har *kostnader* för löpande verksamhet som ekumenisk samverkan, forskning och analys, undervisning och lärande, diakonal utveckling, hållbarhetsfrågor, Svenska kyrkan i utlandet och utbildning för tjänst i Svenska kyrkan. Inom utvecklingsarbetet för

digitalisering och samverkan finns bl.a. kostnader för gemensam IT-plattform, gemensamma administrativa system, gemensam nationell nätförbindelse och Svenska kyrkans löneservice. I kostnaderna ingår också *bistånd* inom den internationella verksamheten, som finansieras av insamlade medel och erhållna bidrag.

Under 2021 fick bl.a. stiftet, Act Svenska kyrkan, jourhavande präst, Svenska kyrkan i utlandet, och Svenska teologiska institutet i Jerusalem extra verksamhetsstöd med anledning av pandemin. Klimatsatsningen Färdplan för klimatet fortskred och dessutom genomfördes ett kyrkoval.

Utgjämning på församlingsnivå avser nettot av inkomst- och kostnadsutjämning mellan församlingarna. I det nya utjämningsystemet är inte glesbygdsbidrag och diakonibidrag självfinansierande utan finansieras genom avgiften för gemensam verksamhet och det gemensamma kapitalet. Det gemensamma kapitalet finansierar även kyrkounderhållsbidraget (se egen rad i resultaträkningen). *Utgjämning på stiftsnivå* består av kostnader i form av stiftsbidrag samt intäkter i form av utdelning från prästlönetillgångar.

Kyrkoantikvarisk ersättning är ett statligt bidrag som främst används till församlingarnas renovering av kyrkobyggnader. Den statliga ersättningen uppgick 2021 till 460 miljoner kronor varav 431 miljoner kronor vidareförmedlades till församlingarna och resterande medel nyttjas kommande år.

Det positiva finansnettot för 2021 uppgick till 1 960 miljoner kronor, vilket motsvarar en avkastning på 19,8 %. Mycket starka aktie-marknader och en övervikt i tillgångsslaget aktier har bidragit till kapitalförvaltningens goda resultat under 2021.

HUR GICK DET DÅ FÖR SVENSKA KYRKAN TOTALT SETT?

Som inledningsvis nämnts finns det ingen concernredovisning för Svenska kyrkan, men det är ändå möjligt att utifrån redovisningen ovan för församlingar och pastorat, stift samt nationell nivå ställa samman en total resultaträkning för Svenska kyrkan. För redovisningsåret 2021 får man då, efter eliminering av interna mellanhavanden mellan de olika nivåerna, följande bild:

TABELL 8. ÅRETS RESULTAT TROSSAMFUNDET SVENSKA KYRKAN

Miljoner kronor	2019	2020	2021	Förändring 2020-2021	
Intäkter	24 197	23 935	24 234	299	1,2 %
Kostnader	-23 460	-22 422	-23 400	-978	-4,4 %
Verksamhetens resultat	737	1 513	834	-679	-45 %
Finansnetto mm	2 127	887	2 856	1 969	222 %
Årets resultat	2 864	2 400	3 690	1 290	54 %

Årets resultat, inklusive finansnetto, för hela trossamfundet uppgick således till 3,7 miljarder kronor 2021, vilket är 1,3 miljarder kronor högre än föregående år. Verksamhetens resultat före finansiella poster uppgick till 834 miljoner kronor, vilket däremot är 679 miljoner kronor lägre än föregående år. Intäkten från kyrkoavgiften fortsatte att sjunka under 2021, vilket tillsammans med högre verksamhetskostnader gav ett lägre verksamhetsresultat för församlingarna jämfört med det första pandemiåret 2020. Det högre årsresultatet för hela trossamfundet ska därför ses mot bakgrund av att församlingarnas finansnetto, tillsammans med kapitalförvaltningen på nationell nivå, gav ett resultat som blev 2,0 miljarder kronor högre än året innan. Utvecklingen på de finansiella marknaderna var ovanligt stark under 2021.

DE NÄRMASTE ÅREN

2021 års minskning av intäkten från kyrkoavgiften om -0,7 procent berodde delvis på att skatteunderlaget för 2019 påverkades av en åtgärd som ingick i ett av de krispaket som regeringen presenterade under våren 2020 med anledning av coronapandemin. Det gällde den införda möjligheten för enskilda näringsidkare och handelsbolag att avsätta 100 procent av vinsten, upp till en miljon kronor, till periodiseringsfond när de skulle deklarerat för 2019. Åtgärden syftade till att förbättra små företags likviditet, men sänkte samtidigt 2019 års skatteunderlag och därmed också kyrkoavgiftsunderlaget. En fortsatt inbromsning av sysselsättningen och skatteunderlaget under pandemiåret 2020 innebär att intäkten fortsätter minska även under 2022, denna gång med -0,6 procent. Intäktsminskningen under 2022 är relativt måttlig, trots en mycket stor nedgång i sysselsättningen under 2020. Det beror på att permitteringslöner (löner som inte

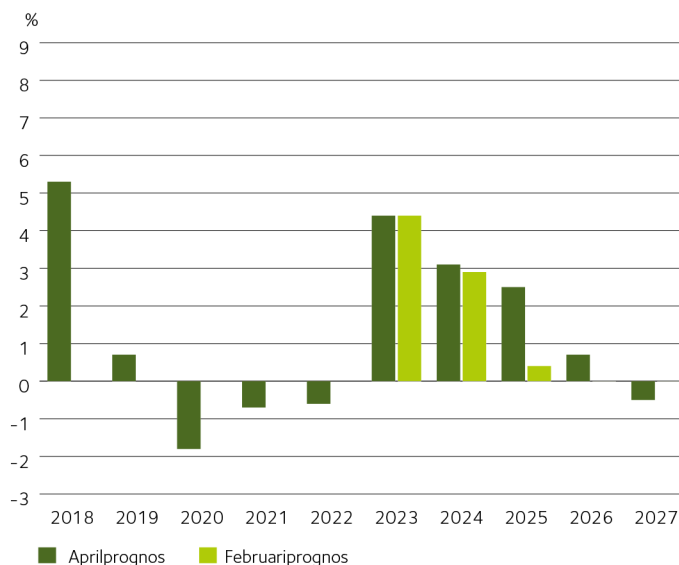
motsvaras av någon arbetsinsats) betalades ut under 2020, vilket i sig fick en positiv effekt på skatteunderlaget.

Första halvåret 2022 har präglats av stora överraskningar i de svenska inflationsutfallen, där de höga energipriserna väntas bestå året ut. Givet en period med långt högre inflation än på länge i Sverige utgår även skatteunderlagsprognosen från Sveriges kommuner och regioner (SKR) från högre löneökningar jämfört med tidigare prognoser. För inkomståren 2021–2023 beräknas både skatteunderlagets faktiska och underliggande ökningstakt vara högre än genomsnittet för den senaste tioårsperioden. Dessa år präglas alla av konjunkturell återhämtning efter pandemin. Det som driver på ökningen av skatteunderlaget framöver är främst stora ökningar av löne- och pensionsinkomster. År 2023 kan det faktiska skatteunderlaget dessutom få en extra skjuts om regeringens förslag att omvandla reseavdragen till en skattereduktion godkänns av riksdagen. Kalkylen för 2024–2025 utgår från att sysselsättningen växer i linje med befolkningen i arbetsför ålder och timlönerna ökar med drygt tre procent per år i genomsnitt.

Prognosen för skatteunderlaget per slutet av april 2022 från SKR innebär en markant upprevidering av löneökningstakten på den svenska arbetsmarknaden för perioden 2022–2025, vilket i sin tur leder till en upprevidering av prognosen för lönesumman samt det kommunala skatteunderlaget. Det ackumulerade skatteunderlaget 2025 blir drygt två procentenheter högre jämfört med den föregående prognosen. SKR konstaterar samtidigt att, då löner och priser även hos kommuner och regioner antas öka snabbare jämfört med tidigare bedömningar, så innebär de högre skatteintäkterna inte någon reell resursförstärkning.

De förändringar i SKR:s skatteunderlagsprognos per april 2022 som nämnts ovan leder till justeringar i prognosen avseende intäkten från kyrkoavgiften enligt figur 3.

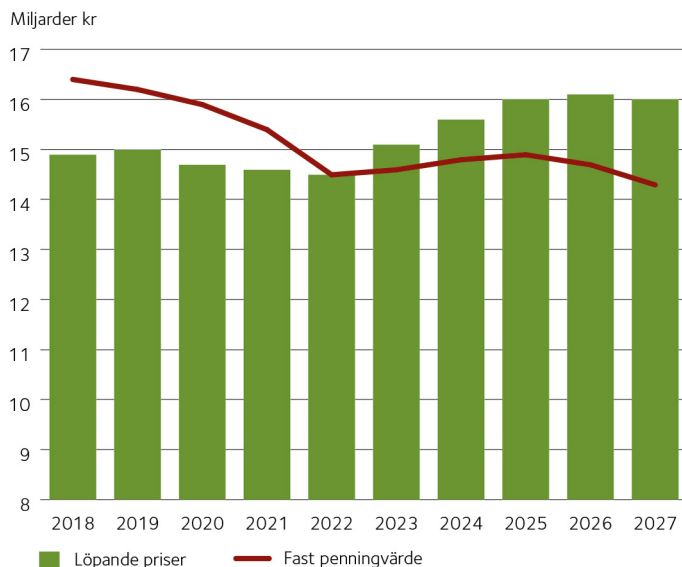
FIGUR 3. ÅRLIG FÖRÄNDRING AV KYRKOAVGIFTSINTÄKT (INKL. SLUTAVRÄKNING)

Den stora uppjusteringen av intäktsprognosen för 2025 beror både på upprevidering av löneökningstakten och på regeringens förslag om slopandet av avdrag för resor i deklarationen till förmån för skatte-reduktion, som SKR beaktat i skatteunderlagsprognosen för 2023. Trots att SKR reviderat upp skatteunderlagsprognosen även för det sista prognosåret 2025, framgår det av figur 3 att intäkten för 2027 sjunker, både i förhållande till februariprognosen för samma år och jämfört med intäkten året innan. Det beror på att intäkten för 2027 innehåller en rekyl i slutavräkningsbeloppet för 2025, då 2025 års höga förskott räknas av mot den slutliga kyrkoavgiften för samma år.

Nivån på kyrkoavgiftsintäkten påverkas således av medlemmarnas inkomster med två års eftersläpning. Exempelvis ligger medlemmarnas inkomster år 2021 till grund för Svenska kyrkans intäkt från kyrkoavgiften år 2023.

Figur 4 visar de totala intäktsbeloppen för åren fram till 2027, där effekterna av den årliga förändringen av intäkten från kyrkoavgiften enligt figur 3 är inräknade. Intäktsutvecklingen visas både i löpande priser (staplar) och i fast pris per 2022 (linje). Utvecklingen i fast pris är beräknad efter inflationsmättet KPIF (KPI med fast ränta).

FIGUR 4. KYRKOAVGIFTSINTÄKT FÖR SVENSKA KYRKAN
(FÖRSAMLINGAR OCH STIFT)

I löpande priser väntas nu intäkten successivt stiga till 16 miljarder år 2025 för att sedan ligga kvar på denna nivå prognosperioden ut. Samtidigt kan man utgå från, i likhet med vad som väntas bli fallet med kommunerna, att även löner och priser inom Svenska kyrkan ökar i högre takt framöver jämfört tidigare bedömningar. Den nu beräknade högre intäkten från kyrkoavgiften bedöms därför inte innebära någon reell resursförstärkning. I figur 4 (linjen) syns att den reala intäkten i stället beräknas bli cirka 200 miljoner kronor lägre 2027 jämfört med innevarande år. Denna utveckling ställer krav på fortsatta kostnadsanpassningar inom Svenska kyrkan.

Ekonomisk statistik för församlingarna inom Svenska kyrkan som helhet och för enskilda församlingar finns tillgänglig i ett nytt visualiserings- och analysverktyg (VisA) som tillhandahålls inom Svenska kyrkan. Om du har Microsoft 365 och har en Svenska kyrkans e-postadress har du också tillgång till verktyget. På intranätet finns det information om hur du loggar in i VisA <https://internwww.svenskakyrkan.se/1508791>

Vid behov av support i samband med inloggning, kontakta Svenska kyrkans kanslistöd tel. 010-18 19 200.

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2022

Nyckeln till Svenska kyrkan är en skrift som utkommer en gång om året och har som ambition att presentera aktuella faktaunderlag och analyser för reflektion och beslut bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda. Årets utgåva har ett brett innehåll som presenteras i sju olika kapitel. I det inledande kapitlet presenteras en studie av hur två pastorat inom Svenska kyrkan hanterade de förändrade förutsättningar som coronapandemin kom att innebära. I denna studie kommer de ideella medarbetarna till tals och berättar om sina olika erfarenheter av pandemihanteringen. Det följande kapitlet har även det idealitet inom Svenska kyrkan som tema. Artikeln har som syfte att öka förståelsen för hur de sociala nätverken inom en församling kan vara avgörande för ideellas mer långsiktiga engagemang inom Svenska kyrkan. Därefter följer ett kapitel med fokus på gudstjänstupplevelsen bland unga vuxna. Artikeln bygger på en enkätundersökning om vad som är av betydelse för människors val att delta i Svenska kyrkans gudstjänster. Unga vuxna utgör även fokus för det därpå följande kapitlet. Artikeln belyser frågor om hur församlingen kan arbeta för att göra sig synlig för unga människor och vad som kännetecknar ett framgångsrikt kommunikationsarbete för att nå ut till denna grupp. Årets "Nyckel" innehåller också en artikel som reflekterar över möjligheterna att föra nära samtal i digital form. Mer specifikt handlar artikeln om erfarenheterna av digital arbetshandledning bland handledare och deltagare. Resultatet av 2021 års kyrkoval presenteras i det därpå följande kapitlet. I en serie kartdiagram över Sverige redovisas både valdeltagande och de olika nomineringsgruppernas valresultat. "Nyckeln" avslutas som vanligt med en redovisning av hur Svenska kyrkans ekonomi utvecklats under det senaste året.